

Een geestelijke ruggengraat

De positie van het vak godsdienst/levensbeschouwing in CSG Calvin Meerpaal

Door: Karin van der Weiden

Opleiding Theologie en levensbeschouwing aan Hogeschool Windesheim

Eerste beoordelaar: H. Zegwaart

Tweede beoordelaar: J. Kemman

Juni 2013

Checklist teksten voor verslagen

Naam student: Karin van der Weiden
Studentnummer: s1031172
Klas: vierde jaar
Naam OE: Eindonderzoek
OE-code: ENTH-INT12.1
Datum: 1 juni 2013

	Correct uitgevoerde items aanvinken (student)	Opmerkingen (docent)
Spelling	✓	
Stijl en zinsbouw	✓	
Documentstructuur	✓	
Bronnen en verwijzingen	✓	

Deze tekst is tot stand gekomen zonder dat er sprake is van plagiaat	☒ Ja ☐ Nee	Naam student: Karin van der Weiden

Dit digitale document is een verplicht onderdeel bij het inleveren van een verslag.

Het verslag dient te voldoen aan de spelling en het taalgebruik van 1995.

De docent kan met dit formulier het werkstuk controleren op spelling en taalgebruik en kan dan alsnog beslissen het werkstuk terug te sturen: in geval van terugsturen wegens taal is het geen onvoldoende. Student heeft een week de tijd om het opnieuw in te leveren voor de eerste kans.

Inhoudsopgave

Voorwoord	pag. 4
1. Samenvatting	pag. 5
2. Inleiding	pag. 8
3. Uiteenzetting van de onderzoeksoopdracht	pag. 9
3.1. Onderzoeksvraag	pag. 10
3.2. Doelstellingen	pag. 10
3.3. Onderzoeksmethode	pag. 11
4. Literatuurstudie	pag. 12
4.1. Situatie van het vak	pag. 12
4.2. De naam van het vak	pag. 13
4.3. Het belang van het vak godsdienst/levensbeschouwing	pag. 14
4.4. De visie op het vak godsdienst/levensbeschouwing	pag. 16
4.5. De positie van het vak in de school	pag. 18
4.6. De lessen godsdienst/levensbeschouwing	pag. 19
5. Empirisch onderzoek	pag. 22
5.1. De naam van het vak	pag. 22
5.2. Het belang van het vak godsdienst/levensbeschouwing	pag. 22
5.3. De visie op het vak godsdienst/levensbeschouwing	pag. 23
5.4. De positie van het vak in de school	pag. 25
5.5. De lessen godsdienst/levensbeschouwing	pag. 28

6. Uitkomsten	pag. 33
6.1. De naam van het vak	pag. 33
6.2. Het belang van het vak godsdienst/levensbeschouwing	pag. 33
6.3. De visie op het vak godsdienst/levensbeschouwing	pag. 34
6.4. De positie van het vak in de school	pag. 35
6.5. De lessen godsdienst/levensbeschouwing	pag. 36
7. Conclusie en aanbevelingen	pag. 38
7.1. Conclusies	pag. 38
7.2. Aanbevelingen	pag. 39
8. Reflectie	pag. 42
8.1. Methodologische reflectie	pag. 42
8.2. Theologische reflectie	pag. 43
9. Literatuurlijst	pag. 45
10. Bijlagen	
Bijlage I: Mail naar respondenten	pag. 46
Bijlage II: Interviewvragen	pag. 47
Bijlage III: Interview met respondent 1	pag. 49
Bijlage IV: Interview met respondent 2	pag. 60
Bijlage V: Interview met respondent 3	pag. 74
Bijlage VI: Analyse van interview met respondent 1	pag. 84
Bijlage VII: Analyse van interview met respondent 2	pag. 92
Bijlage VIII: Analyse van interview met respondent 3	pag. 105
Bijlage IX: Analyse met belangrijke aspecten in lessen GL	pag. 112

Voorwoord

“Het kost wat moeite, maar dan heb je ook wat!” Dat is zeker van toepassing op de afgelopen vier jaar, waarin ik de opleiding Theologie en Levensbeschouwing heb gevolgd. De moeite zat natuurlijk in alle uren die nodig zijn om colleges te volgen, literatuur te lezen en opdrachten te maken. Vanwege mijn voltijds baan gebeurde dit in het weekend en in de vakanties. Maar de moeite zat zeker ook in de theologisch vraagstukken die voorbij kwamen. Nadenken over existentiële vragen en daarin opnieuw een positie innemen, kostte me heel wat tijd en energie. En dit is nog lang niet klaar. Sterker nog: nu gaat het pas beginnen!

Op de voorkant van deze scriptie staat een afbeelding van een rug met een duidelijk zichtbare ruggengraat.¹ J. de Schepper gebuikt dit beeld om duidelijk te maken wat de functie van het vak godsdienst/levensbeschouwing kan zijn op een school (De Schepper, 2004). Het vak geeft stevigheid aan de identiteit van de school, maar geeft ook voldoende bewegingsvrijheid om van betekenis te kunnen zijn in een samenleving met verschillende culturen en tradities. Ik vind het een prachtig beeld om te laten zien welke rol het vak kan hebben binnen de school. Tegelijk is het ook een beeld van hoe zingeving kan functioneren in het leven van mij als mens.

Tenslotte zijn er nog een aantal mensen die ik wil bedanken. Ik bedank de respondenten die meehielpen met dit onderzoek, voor hun tijd en het meedenken. Zonder jullie inbreng was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Ik ben de directie van CSG Calvijn Meerpaal dankbaar dat zij mij de afgelopen vier jaar de mogelijkheid en de ruimte hebben gegeven om mij te ontwikkelen tot docent GL. Doordat ik elke week de tijd kreeg, was het voor mij mogelijk om de colleges te volgen en mijn stages af te ronden. Ik wil mijn familie en vrienden bedanken voor het aanhoren van mijn gedachtenspinsels en het meedenken en kritisch bevragen daarvan. Jullie gaven me de gelegenheid om mijn gedachten te proberen te verwoorden en waren geduldig als ik weer eens geen tijd had omdat ik moest ‘studeren’. Tenslotte ben ik mijn ouders dankbaar voor de mogelijkheden die ze mij geboden hebben. Mijn vader in de manier waarop hij mij van jongs af aan bijbelverhalen leerde en mijn moeder in haar wijsheid om te spreken wanneer dat moet en te zwijgen wanneer dat beter is. Ik dank jullie!

Bodegraven, 2013

---

¹ Bron: <http://www.natspel.nl/Frames/lex/ruggengraat.htm>

1. Samenvatting

Het vak godsdienst/levensbeschouwing(GL) is een geweldig vak om te geven, maar ik merk dat ik ook op zoek ben naar de plaats die het vak mag innemen binnen de school. Het is niet vanzelfsprekend dat het vak eenzelfde positie heeft binnen het curriculum als de andere schoolvakken. De onderzoeksvraag waar ik graag antwoord op wil hebben luidt: “Hoe kan het vak GL op zodanige manier vorm gegeven worden, waardoor het een volwaardiger positie krijgt binnen de school CSG Calvijn Meerpaal?”

De discussie over de plaats en de visie op het vak GL zijn zeer actueel in een tijd waarin de kerken leeglopen, maar spiritualiteit nog springlevend is. Voor mij als aankomend docent GL in deze ‘woelige’ tijden is het dus van nog groter belang dat ik een visie heb op welke plaats dit vak kan innemen in de school en dat ik op de hoogte ben van hoe de betrokkenen bij de school (directie, docenten, ouders) dit zien.

Er bestaat geen éénduidige visie op het vak, doelstellingen van het vak en zelfs geen éénduidige naam. Op dit moment zou ik als naam voor het vak kiezen voor de combinatie godsdienst/levensbeschouwing (GL) omdat het op deze manier zo breed mogelijk blijft, de christelijke identiteit van de school een duidelijke plaats krijgt en toch ook leerlingen aanspreekt die niet in (een) God geloven. In dit onderzoek zal ik het vak daarom duiden met GL.

In zijn boek *Godsdienstopedagogiek van de hoop* schrijft Bert Roebben dat het de basisdoelstelling is van de hedendaagse school om de leerlingen te leren om constructief om te gaan met verschillen. Dit baseert hij op het feit dat de huidige samenleving bestaat uit zowel mensen uit andere culturen, een grote mobiliteit van mensen en diensten als het aanbod van de media, waarbij de *social media* de laatste jaren een zeer grote rol speelt. De samenleving bevindt zich in een proces van herschikking van opvattingen en leefgewoonten en roept uitdagingen en spanningen op voor het samenleven. Roebben ziet dan ook een taak weggelegd voor de school om door middel van het vak GL met de leerlingen te zoeken naar zingeving. Iedereen houdt zich onbewust met levensbeschouwing bezig en het is goed voor het welzijn van een mens om je er af en toe expliciet mee bezig te houden. Het geeft je namelijk structuur in je leven, je bent beter in staat je positie in de maatschappij te bepalen en je leert met anderen vorm te geven aan de samenleving (De Schepper, 2004).

Zowel bij D. Pollefeyt als bij E.T. Alii proef ik dat zij geen gedwongen correlatie willen met de christelijke traditie en ik voel daarin met hen mee. Een groot deel van de mensen in onze huidige Nederlandse samenleving is niet opgevoed in de christelijke traditie dus waarom zouden zij hun eigen religiositeit dan wel daarmee moeten verbinden? Ik denk dat het van belang is dat leerlingen de werkelijkheid leren bezien vanuit hun eigen religiositeit en deze religiositeit kán verbinden

worden met de christelijke traditie, maar kan ook verbonden worden met een andere of geen enkele traditie. In hun eigen zoektocht zullen leerlingen deze traditie ook ontdekken en als het hen aanspreekt zullen zij hun weg daarin zoeken. Als docent GL kies ik er dus voor om les te geven volgens het hermeneutisch-communicatieve model.

Uit artikelen in het vakblad *Narthex* wordt duidelijk dat er door docenten GL op verschillende manieren wordt gewerkt om de positie van het vak GL te waarborgen in de school. Maar het is wel iets wat bewust de aandacht nodig heeft om het niet te laten verslappen. Een volwaardige positie binnen de school is voor het vak GL geen vanzelfsprekendheid. In de huidige situatie van gezin en maatschappij is bij veel kinderen de ontwikkeling van voelen en doen op het terrein van godsdienst en levensbeschouwing onvoldoende. In de lessen is het dus van groot belang dat er een balans is tussen denken, voelen en doen.

De meerderheid van de respondenten kiest voor de naam 'levensbeschouwing' en alle respondenten zijn van mening dat het vak die naam zou moeten hebben, ongeacht of het vak op een christelijke of openbare school wordt gegeven. Alle respondenten zien het vak levensbeschouwing als net zo belangrijk of zelfs belangrijker dan de overige schoolvakken, omdat ze het onmisbaar achten in de ontwikkeling van een leerling als volwaardig participant in onze huidige samenleving.

Voor alle respondenten is het van belang dat het geloof (vanuit welke traditie dan ook) niet wordt opgelegd. Vanwege onze huidige pluriforme samenleving vinden zij het belangrijk dat leerlingen iets leren over de verschillen tussen de verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen. Drie respondenten merken daarbij op dat zij het heel belangrijk vinden dat leerlingen in deze leeftijdsfase (12-18 jaar) hun eigen waarden ontdekken vanuit een eigen religieuze overtuiging.

Op dit moment heeft het vak Godsdienst op CSG Calvijn Meerpaal niet dezelfde status of positie als de overige vakken op de school. Alle respondenten zijn van mening dat het vak wel een betere positie zou moeten krijgen. Op de vraag of het volgens de respondenten denkbaar is dat de positie van het vak verandert in de toekomst, antwoordt iedereen bevestigend. Er zijn tien ideeën genoemd door de zes respondenten om het vak GL meer onder de aandacht te brengen en het vak een betere positie binnen de school te geven dan het nu heeft.

Zowel vanuit de literatuur als vanuit de respondenten komt de gedachte naar voren, dat het vak GL in nauwe verbinding staat met de samenleving. Ook de conclusie dat het juist in de huidige samenleving van belang is dat leerlingen op school leren nadenken over levensvragen en begrip krijgen voor andere levensbeschouwingen, is terug te vinden in de literatuur en te horen bij de respondenten. Er is steeds weer aandacht voor nodig om de positie van het vak te verbeteren en/of te behouden. Juist voor dit vak is het dus goed als er een vaksectie op de school is bestaande uit

vakdocenten die met elkaar nadenken over de leerlijn, buitenschoolse activiteiten, vieringen, de visie op het vak en de plaats van levensbeschouwing binnen de school.

Een derde conclusie is dat het vak GL vanuit de pedagogiek een belangrijke plaats binnen de school heeft. De school heeft het vak nodig om leerlingen te helpen bij zichzelf en bij elkaar te komen.

Vanuit de literatuur wordt duidelijk dat er met het vak veel meer mogelijk is dan de respondenten denken. Het denken, voelen en doen is een belangrijk kader waarbinnen de lessen GL vorm moeten krijgen om zo tot interreligieus leren te komen.

Als laatste concludeer ik dat het geven van beoordelingen in de vorm van cijfers lastig is. Vanuit de literatuur in de godsdienstpedagogiek worden ten aanzien van het beoordelen geen duidelijke visies gegeven. Er wordt wel duidelijk gesteld dat om het interreligieus leren succesvol te laten zijn, er intrinsieke motivatie bij de leerling nodig is. Ook de respondenten zijn over dit thema verdeeld.

De aanbevelingen, die ik aan het einde van het onderzoek geef, zijn specifiek gericht op de situatie van CSG Calvijn Meerpaal. Omdat ik al enkele jaren bij deze school werkzaam ben, kan ik redelijk goed bepalen welke aanbevelingen geschikt zijn voor deze school op dit moment.

2. Inleiding

In de afgelopen jaren waarin ik de opleiding Theologie en Levensbeschouwing volg, ben ik er steeds meer van overtuigd geraakt dat het vak van docent godsdienst/levensbeschouwing(=GL) bij mij past. Het doceren van dit vak stelt mij in staat om betekenisvolle gesprekken te voeren met leerlingen, om hen te begeleiden naar het zoeken van hun eigen identiteit, om tradities en verhalen door te geven en de actualiteit bij de lessen te betrekken. Het is een geweldig vak om te geven, maar ik merk dat ik ook op zoek ben naar de plaats die het vak mag innemen binnen de school. Het is niet vanzelfsprekend dat het vak godsdienst/levensbeschouwing eenzelfde positie heeft binnen het curriculum zoals de andere schoolvakken. Ik denk dat dit o.a. komt doordat het vak geen algemene doelstellingen heeft die op elke school worden nagestreefd. De invulling van het vak is sterk afhankelijk van de docent en de sectie GL en kan dus zo van school tot school verschillen. Daarbij is er de laatste jaren een trend in het onderwijs te zien waarbij economische, juridische en rationele belangen voorop staan. De kwaliteit van het onderwijs moet omhoog, waardoor er veel nadruk komt te liggen op taal en rekenen. Het levensbeschouwelijke aspect wordt daarbij een 'onderschoven kindje' en moet soms plaats maken voor andere schoolvakken. Dat de kaders van het vak GL moeilijk te definiëren zijn, is al te zien in de naam van het vak. De verschillende namen die het vak krijgt op scholen gaat van 'Godsdienst', 'Levensbeschouwelijke Vorming' en 'Godsdienst/Levensbeschouwing' naar 'Geestelijke Vorming' of 'Geestelijke stromingen'. Er is dus geen éénduidigheid ten aanzien van het vak en daarom ben ik, als leraar in opleiding, op zoek naar de plaats die het vak mag of moet hebben binnen de school waar ik nu werkzaam ben.

In het volgende hoofdstuk zal ik eerst uiteenzetten wat het probleem is waar ik als beginnend docent GL tegenaan loop en zal ik de doelstellingen van dit onderzoek en de te beantwoorden vragen schetsen. Daarna zal ik eerst het vak GL duiden om duidelijk te hebben welke visie(s) op het vak in de literatuur naar voren komen en op welke manier inhoud en vorm kan worden gegeven aan de lessen GL.

In hoofdstuk vijf zal ik de uitkomsten van het empirisch onderzoek beschrijven. Deze data zijn afkomstig uit interviews die ik heb gehouden met verschillende betrokkenen bij de school. In hoofdstuk zes volgt dan een vergelijking tussen het literatuuronderzoek en de uitkomsten van het empirisch onderzoek, waarna ik in hoofdstuk zeven conclusies en aanbevelingen zal formuleren. Als laatste zal ik in een reflectie beschrijven wat ik heb geleerd tijdens dit onderzoek en op welke wijze ik gegroeid ben in mijn ontwikkeling als docent GL.

3. Uiteenzetting van de onderzoeksopdracht

Dit schooljaar ben ik werkzaam als Leraar in Opleiding (LiO) bij CSG Calvin Meerpaal in Rotterdam.²

Deze school is gesitueerd in Rotterdam-Noord en is één van de zeven vestigingen in de Christelijke Scholengemeenschap Calvin. CSG Calvin Meerpaal biedt drie opleidingen aan binnen het VMBO, namelijk Basisberoepsgerichte Leerweg (BB), Kaderberoepsgerichte Leerweg (KB) en Theoretisch gerichte Leerweg (TL) met Leerweg Ondersteunend Onderwijs (WLOO). De leerlingenpopulatie bestaat uit leerlingen die een leer- en/of gedragsstoornis hebben en daarom extra zorg nodig hebben. Het aanbieden van extra zorg is in de gehele school merkbaar, bijvoorbeeld in de grote van de klassen (maximaal 17 leerlingen), elke lesdag een mentoruur waarbij de mentor de tijd heeft om relevante zaken met de leerlingen te bespreken en de belangrijke taak die ambulant begeleiders en School Maatschappelijk Werk in de school hebben. Doordat de school deze extra zorg biedt, is het een regionale school. Leerlingen komen uit heel Rotterdam en omstreken. Hierdoor is de populatie dus ook zeer pluriform met leerlingen uit alle klassen en verschillende culturen en levensbeschouwelijke tradities. Ouders kiezen deze school niet vanwege de christelijke identiteit, maar vanwege de extra zorg die wordt aangeboden.

Ik geef voornamelijk les aan leerlingen in de bovenbouw (klas 3 en 4). Als ik hen vraag naar wat zij in de afgelopen jaren bij het vak Godsdienst hebben geleerd, krijg ik van hen terug dat ze meestal films keken over Abraham, Mozes of andere betekenisvolle figuren uit de bijbel. Andere leerlingen geven aan dat ze werkstukken maakten over verschillende religies en weer andere leerlingen zeggen dat ze bij de lessen Godsdienst 'nooit zoveel deden' of tijd kregen om huiswerk te maken. Dat de invulling van de lessen zo van elkaar kan verschillen, komt mede doordat de schoolleiding er ooit voor heeft gekozen om het vak Godsdienst door de mentor van de klas te laten verzorgen. In die tijd was dit vrij logisch, omdat de school (toen vele malen kleiner) mentoren had die allen in de christelijke traditie stonden, de leerlingen meer bekend waren met de christelijke traditie en het een goede mogelijkheid was om als mentor ook op dit gebied de leerling te leren kennen. Elke mentor geeft een uur Godsdienst aan de eigen mentorklas en leert de mentorleerlingen dus ook op levensbeschouwelijk gebied beter kennen. Inmiddels blijkt het in de praktijk lastig voor de mentoren om op een goede manier Godsdienst te geven. Een doorlopende leerlijn ontbrak, waardoor leerlingen jaar in jaar uit dezelfde soort opdrachten deden. De cijfers die voor het vak worden gegeven moeten volgens het afsprakenboek voor medewerkers, tussen de zes en de acht zijn. Hierdoor wordt het bijna onmogelijk

---

² Sinds 2007 werk ik als onderwijsassistent bij 'CSG Calvin Meerpaal'. Sinds ik de opleiding HBO Theologie en Levensbeschouwing begon, heb ik steeds een paar lessen Godsdienst per week gegeven. Dit schooljaar ben ik nog voor één derde deel werkzaam als onderwijsassistent en voor twee derde deel werkzaam als leraar in opleiding (llo). Op dit moment heb ik dus een dubbele functie op school.

om bijvoorbeeld toetsen te geven die een reëel beeld geven van de ontwikkeling van de leerling. Als laatste noem ik het feit dat op dit moment vier klassen helemaal geen godsdienstles krijgen, terwijl elke klas een uur in de week Godsdienst zou moeten volgen.

In de loop der jaren is het vak Godsdienst een 'ondergeschoven kindje' geworden. Het wordt door docenten en leerlingen gezien als een vak dat op de lessentabel staat omdat het een christelijke school is, maar dat het niet echt van belang is voor het behalen van een diploma. Het vak GL heeft dus geen volwaardige positie in de school. Als docent GL vraag ik mij af welke positie dit vak kan en mag innemen in de school. Heeft het vak bestaansrecht? En als het bestaansrecht heeft, op welke manier kan de positie binnen de school verbeterd worden? Aangezien ik een pragmatisch persoon ben die graag weet wat ze kan doen, wil ik weten wat ik kan doen. Daarom dit onderzoek naar de positie die het vak godsdienst/levensbeschouwing kan, mag of moet innemen en op welke manier dit gerealiseerd kan worden.

3.1. Onderzoeksvraag

De genoemde punten geven aan dat de positie van het vak Godsdienst op CSG Calvijn Meerpaal een stuk beter zou kunnen zijn. De onderzoeksvraag waar ik graag antwoord op wil hebben is: "Hoe kan het vak GL op zodanige manier vorm gegeven worden, waardoor het een meer volwaardige positie krijgt binnen de school 'CSG Calvijn Meerpaal'?"

Ik verwacht hierop een antwoord te vinden door de volgende deelvragen te beantwoorden:

- Wat is op dit moment de positie van het vak GL binnen het curriculum?
- Welke visie hebben betrokkenen bij de school, zoals directie, docenten en ouders ten aanzien van het vak GL?
- Hoe zouden de lessen vorm moeten krijgen om een betere positie van het vak GL te creëren?

3.2. Doelstellingen

De uitkomsten van dit onderzoek kunnen leiden tot een aantal aanbevelingen waarmee de schoolleiding de positie van het vak Godsdienst kan verbeteren. Dit is in overeenstemming met de voorwaarden die de vereniging voor Christelijke Voorgezet Onderwijs (CVO) stelt aan alle scholen die bij deze vereniging zijn aangesloten, waaronder CSG Calvijn Meerpaal. Vanuit de vereniging voor CVO worden de aangesloten scholen opgeroepen om aandacht te besteden aan de identiteit van de school en het vormgeven daaraan. De doelstelling van dit onderzoek is dus een manier waarop de school vorm kan geven aan het vak Godsdienst en zo gehoor geeft aan de missie van CVO: "Staand midden in de samenleving, geworteld in het Evangelie en handelend vanuit een christelijke inspiratie" (CVO Rotterdam en omgeving, 2012, p. 2).

De doelstelling in het onderzoek zal zijn dat ik als docent GL een duidelijk beeld heb van de plaats die het vak kan innemen en op welke manier het vak gevormd kan worden zodat het een volwaardige plaats heeft binnen het curriculum.

3.3. Onderzoeksmethode

Met dit onderzoek wil ik het gezichtspunt van verschillende betrokkenen beschrijven, dus is het onderzoektype een beschrijvend onderzoek. Het onderzoekontwerp is een enkelvoudige casestudy, omdat de case duidelijk af te bakenen is als het vak Godsdienst/Levensbeschouwing.

Het onderzoek is vooral gericht op de vraag wat een volwaardige positie van het vak GL inhoudt en hoe die vorm kan krijgen op CSG Calvijn Meerpaal. Om dit te onderzoeken heb ik literatuur nodig en wil ik interviews houden met betrokken partijen, zoals docenten, directieleden en ouders. De methoden van dataverzameling die ik wil gebruiken zijn dus bestuderen van vakliteratuur en bevragen van betrokkenen.

De onderzoekseenheden zijn ouders van leerlingen, collega's en directie van de school. Omdat dit een klein praktisch onderzoek betreft, zal ik maximaal zes interviews afnemen. Ik zal twee ouders uitnodigen uit de ouderkring omdat dit betrokken ouders zijn die graag hun bijdrage geven aan de ontwikkelingen op school en daar zeer waarschijnlijk ook een mening over hebben die zij goed kunnen verwoorden. De twee ouders die hebben meegewerkt zijn Elsbeth Ballering en Bert Bäcker³. Elsbeth Ballering heeft een zoon die in de derde klas op CSG Calvijn Meerpaal zit. Haar andere zoon zit op CSG Calvijn Vreewijk. Hierdoor kan zij zeker ook ten aanzien van het vak GL vergelijkingen maken.

Ik zal twee collega's kiezen, die docent en mentor zijn en in de afgelopen jaren het vak Godsdienst als mentor aan hun klas hebben gegeven en daardoor een eigen visie op het vak hebben. Dit zijn Michelle Blom en Pim de Prez. Vervolgens vraag ik de vestigingsdirecteur Bas van Hamburg bij dit onderzoek omdat hij vanuit zijn positie wellicht een andere (theoretische) visie heeft ten aanzien van het vak GL. Dan kies ik ervoor om ook een lid van het Managementteam (MT) te interviewen, namelijk Jerome de Vos, omdat hij invloed heeft op de gang van zaken op school en de manier waarop het beleid in de praktijk tot uitvoer wordt gebracht.

Ik heb er bewust voor gekozen om geen leerlingen te interviewen omdat zij nagenoeg geen invloed hebben op het curriculum en hoe dat wordt ingevuld. Het zou zeker goed zijn om te weten hoe leerlingen aankijken tegen het vak Godsdienst, maar dit zou dan meer passen bij een onderzoek naar de manier waarop het vak wordt aangeboden aan de leerlingen.

---

³ Alle respondenten hebben toestemming gegeven om met voor- en achternaam genoemd te worden in dit onderzoek.

4. Literatuurstudie

Aan het begin van dit onderzoek is het goed om eerst het vak GL te duiden, zodat helder is waar het over gaat. Dit is echter nog niet zo makkelijk gezegd, want het betreffende schoolvak wordt op zeer pluriforme wijze vorm gegeven in Nederland. In tegenstelling tot de andere schoolvakken zijn er geen algemene vakdoelstellingen, is er geen uniforme naam voor het vak en is het pas sinds 2006 verplicht om in het voortgezet onderwijs kennis over levensbeschouwingen over te dragen aan de leerlingen. De school kan zelf bepalen op welke manier zij hier vorm aan geeft. Hoe is deze situatie zo ontstaan?

4.1. Situatie van het vak

Tot aan de negentiende eeuw werd in het voortgezet onderwijs één christelijk godsdienstvak gedoceerd ook op openbare scholen. Na de schoolstrijd rond de eeuwwisseling waarbij mede de levensbeschouwelijke identiteit van de school een discussiepunt was, werden openbare scholen uitdrukkelijk neutraal. Levensbeschouwelijk onderwijs werd alleen nog facultatief aangeboden. Vanaf 1960 werd ook humanistisch vormingsonderwijs aangeboden en zo ontstond er de keuze tussen verschillende levensbeschouwelijk geëngageerde vakken. Op de openbare scholen waar godsdienstig vormingsonderwijs (gvo) en humanistisch vormingsonderwijs (hvo) wordt aangeboden, ligt de verantwoordelijkheid over de invulling van deze lessen bij kerkgenootschappen of andere instellingen met een levensbeschouwelijke grondslag. In Nederland is door het facultatieve karakter veel minder aandacht voor het levensbeschouwelijk onderwijs.

De laatste jaren is het vak echter wel in ontwikkeling. Sinds 2007 maakt het wetsvoorstel 'Herziening Tweede Fase VO' het mogelijk om het vak GL een plaats te geven in het examenprogramma van de tweede fase. Het blijft een vrije keus van de school om het vak een eindexamenstatus te geven, maar het wordt door sommige scholen als een belangrijke stap voorwaarts gezien in de emancipatie van het vak; het vak gaat voortaan meetellen (Besturenraad, 2006). Er is dus een grote variatie in de manier waarop levensbeschouwelijk onderwijs wordt gegeven in het voortgezet onderwijs. Dat het vak de laatste jaren in beweging is, heeft volgens Rijkssen te maken met de aardverschuiving die plaats vindt op het levensbeschouwelijk terrein. In het vakblad *Narthex*, een tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie, schrijft hij dat het geen wonder is dat een schoolvak dat thuishoort op dit terrein van deze crisis, zelf ook in een crisis terechtkomt (Rijkssen, 2012). Hij geeft een opsomming van zorgwekkende signalen die hij opvangt van docenten en stagiaires GL en wil zo een pleidooi doen om tot grondige veranderingen van het vak te komen. Eén van de eindredacteuren van *Narthex*, drs. Visser betwijfelt of het ooit tot een eenheid komt. Hij ziet de veelzijdigheid als een kracht en pleit juist voor het blijven professionaliseren van de vakdocenten. 'Een stevig gevormde leraar GL staat garant voor het vak!' (Visser, 2012, p.92).

Deze schets van een discussie in een vakblad geeft aan dat het gesprek over de plaats en visie op het vak GL zeer actueel is en wellicht ook nog zal blijven in een tijd waarin de kerken leeglopen, maar spiritualiteit nog springlevend is.⁴ Voor mij als aankomend docent GL in deze 'woelige' tijden is het dus van nog groter belang dat ik een visie heb op welke plaats dit vak kan innemen in de school en dat ik op hoogte ben van hoe de betrokkenen bij school (directie, docenten, ouders) dit zien. Als volgende stap wil ik daarom aandacht besteden aan de naam van het vak.

4.2. De naam van het vak

Eerder gaf ik al aan dat er verschillende benamingen zijn voor het schoolvak. Tot nu toe heb ik steeds de naam Godsdienst/levensbeschouwing (afgekort: GL) gebruikt of de naam Godsdienst. Op de school waar ik nu werkzaam ben, heeft het vak de naam 'Godsdienst', in het vakblad *Narthex* wordt de aanduiding 'Godsdienst/levensbeschouwing' gebruikt en zoals ik net al constateerde, heeft het vak op openbare scholen de naam 'Godsdienstig Vormingsonderwijs' (GVO) of 'Humanistisch Vormingsonderwijs' (HVO). Het onderscheid in de benaming van het vak komt door de verscheidenheid aan invullingen ervan. Afhankelijk van de visie op het vak, wordt de naam gekozen (als het goed is). In zijn boek *Levensbeschouwing ontwikkelen* schrijft Jef de Schepper dat in België een nieuw Raamleerplan voor het voortgezet onderwijs in 1989 ervoor pleit om voortaan de naam 'levensbeschouwing' te gebruiken, omdat de pluriformiteit van de schoolbevolking op godsdienstig gebied het godsdienstonderwijs in een nieuwe fase brengt. Het inzicht dringt door dat de doelstelling het christelijk geloof te verhelderen ook niet meer realistisch is, omdat veel leerlingen niet-christelijk zijn en anderen dit alleen nog in naam zijn of nauwelijks kennis hebben van en ervaring hebben met het christelijk geloof (De Schepper, 2004, p.90-91). Voortaan zou het dus beter zijn om de naam 'levensbeschouwing' te gebruiken omdat dit beter aansluit bij de leerlingenpopulatie op school. Voor een aantal betrokkenen is de naam 'levensbeschouwing' echter niet afdoende. Argumenten hiervoor zijn dat het christelijke geloof binnen het christelijke onderwijs volgens hen niet op één lijn kan worden gezet met andere godsdiensten. Vanwege hun persoonlijk christelijk geloof heeft godsdienst voor hen een aparte plaats. Daarnaast is in Nederland de wettelijke benaming van dit vak 'godsdienst' en dat kan niet zonder meer vervangen worden door 'levensbeschouwing'. Stilaan is er overeenstemming ontstaan om te spreken over het vak godsdienst/levensbeschouwing waarmee wordt aangegeven dat het vak gericht is op levensbeschouwing in al zijn dimensies en in zijn volle breedte, niet alleen op de christelijke levensbeschouwing. De eigen godsdienst (veelal de christelijke godsdienst) neemt een prominente plaats in in het vak (De Schepper, 2004, p. 91). Ondanks het feit

---

⁴ Volgens het onderzoek 'God in Nederland' is 61% van de Nederlanders buitenkerkelijk maar zegt 62% zichzelf als een gelovig mens te beschouwen. (Bernts, 2006)

dat het geen mooie en zelfs duidelijke naam is, is het volgens De Schepper toch de beste naam om te gebruiken.

Levensbeschouwing richt zich voornamelijk op de menselijke levenservaring, de vragen naar zin (levensvragen) en de antwoorden die op deze vragen gegeven kunnen worden. Godsdienst is een vorm van levensbeschouwing, een manier om antwoord te geven op levensvragen, waarbij religie en traditie onderscheiden kunnen worden. Godsdienst en levensbeschouwing zijn dus verschillend, maar wel degelijk verbonden met elkaar. Dit blijkt ook uit de basisvaardigheden die De Schepper noemt waarbij hij onderscheid maakt tussen de basisvaardigheden voor levensbeschouwing en die van godsdienst. Hij komt tot zes basisvaardigheden van levensbeschouwing, namelijk: waarnemen, verkennen, verbeelden, redeneren, communiceren en handelen (De Schepper, 2004, p. 123). Maar deze zes vaardigheden zijn niet voldoende voor de ontwikkeling van een christelijke godsdienstige levensbeschouwing. Volgens De Schepper zijn daar nog vier basisvaardigheden voor nodig, namelijk: traditie hanteren, verbondenheid beleven, fundamenteel vertrouwen en transcendentie zien. In totaal dus tien basisvaardigheden die in het vak godsdienst/levensbeschouwing aan bod komen. De naam die het vak krijgt, laat dus meteen zien hoe de school inhoudelijk invulling wil geven aan het vak. Is de eigen (christelijke) identiteit van de school van belang of wordt er gekeken naar de leerlingen die in de klas zitten en hun levensbeschouwing? Dit is een lastige vraag waar ik (nog) geen antwoord op heb. Op dit moment zou ik kiezen voor de combinatie godsdienst/levensbeschouwing, omdat het op deze manier zo breed mogelijk blijft, de christelijke identiteit van de school een duidelijke plaats krijgt en toch ook leerlingen aanspreekt die niet in (een) God geloven. In dit onderzoek zal ik het vak daarom duiden met GL.

4.3 Het belang van het vak GL

Tot nu toe is gebleken dat het vak GL in een situatie verkeert die door menigeen 'lastig' zou worden genoemd, sterker nog, Rijkse vindt dat het vak zich in een crisis bevindt. Er is geen éénduidige naam, er zijn geen éénduidige vakdoelstellingen, er is geen gezamenlijk gedragen vakvisie en geen éénduidige basisvormen van toetsing. Ook over het volgende is geen éénduidigheid, namelijk over het belang van het vak voor leerlingen en de samenleving. Waarom is het belangrijk dat leerlingen dit vak op school volgen? Hebben zij er iets aan in hun leven op dat moment of in een later stadium? En wat levert het de samenleving op als dit vak op school wordt gegeven? Het is lastig om hier een wetenschappelijk onderbouwd antwoord op te geven, maar in de literatuur zijn hierover natuurlijk wel bepaalde ideeën over te vinden.

In zijn boek *Godsdienstoppedagogiek van de hoop* schrijft Bert Roebben dat het de basisdoelstelling is van de hedendaagse school om de leerlingen te leren om constructief om te gaan met verschillen. Dit baseert hij op het feit dat de huidige samenleving bestaat uit mensen uit verschillende culturen, een

grote mobiliteit van mensen en diensten kent en het aanbod van de media die een veelheid van standpunten uitdragen, waarbij de *social media* de laatste jaren een zeer grote rol speelt. De samenleving bevindt zich in een proces van herschikking van opvattingen en leefgewoonten en roept uitdagingen en spanningen op voor het samenleven. Roebben ziet dan ook een taak weggelegd voor de school om door middel van het vak GL met de leerlingen te zoeken naar zingeving.

Waardenopvoeding, opvoeding tot burgerschap, persoonlijke en sociale vorming en spirituele vorming zijn, wat Roebben betreft, de antwoorden die het onderwijs op deze situatie kan en moet geven (2008, p. 145). Door de verandering van de samenleving moet een school zich dus ook aanpassen in haar opvoeding van de leerlingen.

Dit komt overeen met wat Didier Pollefeyt laat zien in zijn artikel '*Het leven doorgeven*'. In dit artikel beschrijft hij de geschiedenis van het godsdienstonderwijs na de Tweede Wereldoorlog. Daarin is duidelijk te zien dat met de verandering van de samenleving het godsdienstonderwijs zich aanpast. Eerst werd het godsdienstonderwijs gezien als het overdragen van het geloof, maar door het proces van secularisatie verandert het naar kennisoverdracht over religies. En door de individualisatie voltrekt zich weer een verandering in het godsdienstonderwijs waarbij leerlingen op zoek gaan naar eigen antwoorden op levensvragen (Pollefeyt, 2004). Zo zijn er in de periode na de Tweede Wereldoorlog vijf fases te ontdekken in het godsdienstonderwijs.

Het belang van het vak GL ligt dus in ieder geval in het leren samenleven met elkaar, zodat een stabiele en evenwichtige samenleving mogelijk is. Maar dit is wat ook bij het vak Maatschappijleer aan de orde komt en in zekere zin ook bij het vak Geschiedenis waar verbanden worden gelegd met het verleden en daarvan wordt geleerd. Waarom is het van belang dat leerlingen met zingeving, godsdiensten en levensbeschouwingen bezig zijn?

Jeff de Schepper, auteur van o.a. '*Levensbeschouwing ontwikkelen*', vergelijkt levensbeschouwing met een ruggengraat; het geeft je houvast, maar ook bewegingsvrijheid. 'Levensbeschouwing is als een geestelijke ruggengraat: ze geeft een veerkrachtige structuur aan je leven. Ze maakt je ook duidelijk welke je positie is in de maatschappij en wat daaraan zou moeten veranderen. In onze democratie leg je er samen met anderen een basis mee voor de samenleving', schrijft De Schepper (2007, p. 64). Iedereen houdt zich, volgens De Schepper, onbewust met levensbeschouwing bezig en het is goed voor het welzijn van een mens om je er af en toe expliciet mee bezig te houden. Het geeft namelijk structuur in je leven; je bent beter in staat je positie in de maatschappij te bepalen en je leert met anderen vorm te geven aan de samenleving.

Voor het welzijn van de mens is het dus goed om af en toe na te denken over levensvragen. Vroeger hoorde iedere leerling bij een levensbeschouwelijke traditie waarbinnen dat gebeurde.

Tegenwoordig is het helemaal niet vanzelfsprekend dat een leerling wordt opgevoed binnen een bepaalde levensbeschouwelijke traditie en is de vanzelfsprekendheid van het nadenken over

levensvragen verdwenen. Daarbij is het ook niet meer vanzelfsprekend dat leerlingen bekend zijn met de christelijke traditie, omdat door immigratie andere tradities en culturen in de samenleving aanwezig zijn. Het belang van het vak GL is daarmee nog groter geworden dan het in de vorige eeuw was.

Het is daarom ook van groot belang dat de school samen met de vakdocent nadenkt over de visie die zij hebben op het vak GL. Wat is een goede manier om in de huidige situatie godsdienstonderwijs te geven? In de volgende paragraaf geef ik daarom een overzicht van de visies op het vak.

4.4. De visie op het vak GL

Het vak GL is zeer nauw verbonden met de maatschappij. Zoals Roebben ook stelt in zijn boek *Godsdienstpedagogiek van de hoop*, hoort het vak bij te dragen tot het leren kennen en waarderen van levensbeschouwelijke verschillen tussen mensen, uitgaande van de concrete situatie in de klas en de maatschappij (Roebben, 2008). Terugkijkend in de geschiedenis is een evolutie te zien in de godsdienstpedagogiek. In zijn artikel '*Het leven doorgeven*' geeft Didier Pollefeyt een overzicht van de ontwikkeling binnen de (katholieke) godsdienstpedagogiek in de tweede helft van de 20^e eeuw. Hierin is een voortdurende beweging te zien waarin de nadruk verschuift van de godsdienst en geloofsinhoud naar het subject, de leerling en naar de institutie. Daarna verschuift de nadruk naar de schoolcontext en weer terug naar het subject (Pollefeyt, 2004). Door veranderingen in de maatschappij, de verzuiling, de secularisatie, de pluralisering en individualisering is de godsdienstpedagogiek ook genoodzaakt om zich daaraan aan te passen. Het is dus van belang om als school te weten welke visie ze heeft ten aanzien van levensbeschouwelijk onderwijs.

Traditioneel worden er drie leermodellen voorgesteld, namelijk het monoreligieuze model (*learning in religion*), het multireligieuze model (*learning about religion*) en het interreligieuze model (*learning from religion*). Bij het monoreligieuze model gaat het vooral om het overdragen van het geloof. Het is erop gericht om jongeren bewust in te lijven in een particuliere traditie en hen tot volwaardige participanten van die traditie te maken. (Roebben, 2008, p. 149) Andere overtuigingen en religieuze tradities worden buitengesloten en men heeft weinig of geen oog voor de mogelijke spanning tussen het eigene en het vreemde. In de huidige pluriforme samenleving waarin zoveel verschillende tradities aanwezig zijn, sluit dit model het minste aan bij de leefwereld van de mensen in deze samenleving.

Het multireligieuze model gaat ervan uit dat de jongeren geen bijzondere affiniteit hebben met de een of andere traditie en wil de jongeren in verschillende religieuze en levensbeschouwelijke tradities inleiden. Dit model gaat ervan uit dat de jongeren op basis van informatie over deze tradities zelf kunnen beslissen welke bij hen past. Er wordt geen gewetensvolle betrokkenheid gevraagd van de leerlingen op tradities. (Roebben, 2008, p. 149) Het gevaar bestaat zelfs dat door

het presenteren van de verschillende tradities het overkomt alsof het niet uitmaakt wat je kiest, want het komt allemaal op hetzelfde neer. De verschillen tussen tradities worden weg gevlakt en het maakt van leerlingen toeschouwers op het verschijnsel godsdienst.

Het interreligieuze model peilt op een thematische wijze naar de diepte van de levensvragen waarop religieuze en levensbeschouwelijke tradities gelijklopende en/of verschillende antwoorden gaven en geven. De levensbeschouwelijke optiek kan op vier verschillende niveaus gecommuniceerd worden, namelijk als verhaal, moraal, gemeenschap en ritueel. (Roebben, 2008, p. 150) Op deze vier niveaus kunnen de godsdiensten en levensbeschouwingen voortdurend getoetst worden voor het eigen leven. Leerlingen worden uitgedaagd tot een onderzoekende houding in het zoeken naar de wortels van alle religies, vergelijkbaar met de eeuwige zoektocht van de mens naar zin en betekenis. Maar bij het uitvoeren van dit model wordt wel een intrinsieke motivatie op de eigen traditie van leerlingen verwacht. Zij moeten bereid zijn om die te onderzoeken en verschillende perspectieven willen aannemen. Er is een grote openheid voor andere opvattingen nodig.

Roebben geeft de voorkeur aan dit laatste model, maar ziet daarbij wel meerdere problemen die daarbij ontstaan. Hij breekt een lans voor leren in 'verschilligheid'. "Interreligieuze ontmoeting gebeurt in de gedeelde ruimte van het alledaagse en in de gedeelde geschiedenis" (Roebben, 2008, p. 160). Maar Roebben vraagt zich wel af of dit wel denkbaar en uitvoerbaar is in het onderwijs (Roebben, 2008, p. 160).

De Belgisch theoloog D. Pollefeyt ziet ook een toekomst voor het interreligieus leren. Hij beschrijft het hermeneutisch-communicatieve model. Het uitgangspunt van dit model is niet meer de christelijke traditie als zodanig, maar zijn de zogenaamde hermeneutische knooppunten (Pollefeyt, 2004, p. 142). Dit is het botsen van conflicterende interpretaties van de werkelijkheid zoals die door de leerlingen in de klas worden gezien. Deze hermeneutische knooppunten zijn verbonden aan bepaalde levensbeschouwelijke onderwerpen en duiken op in een klas waarin leerlingen verschillende interpretaties rond een bepaald onderwerp hebben. De pluriformiteit wordt dan dus een kracht in plaats van een obstakel. Niet de christelijke traditie staat centraal, maar de ervaring van de leerling in de actualiteit staat centraal en is het vertrekpunt. Er is een heel belangrijke rol voor de godsdienstdocent weggelegd, namelijk die van getuige, specialist en moderator (gsm). (Pollefeyt, 2004, p. 143) De docent kan getuigend optreden en refereren naar de traditie(s) waaraan die de eigen levensbeschouwelijke identiteit ontleent en van waaruit het spreekt, leeft en handelt. Als moderator staat de docent open tegenover de ontwikkeling van andere levensbeschouwelijke identiteiten. De docent is ook een specialist die voorziet in een wetenschappelijk verantwoorde gespreksachtergrond over de verschillende levensbeschouwingen en religies. Volgens Pollefeyt is de

hermeneutische godsdienstdocent iemand die verworteld is in een eigen religieuze traditie, open staat voor andere levensbeschouwelijke tradities en voor het identiteitszoeken van jonge mensen.

In het boek *Godsdienstpädagogiek: Dimensies en spanningsvelden* zijn meerdere auteurs onder de naam E.T. Alii⁵, in gesprek met elkaar over een aantal spanningsvelden en dimensies die het vakgebied van de godsdienstpädagogiek kenmerken.

Naast de drie genoemde modellen binnen de godsdienstpädagogiek, zien zij nog een vierde model, namelijk *learning for religion*. Bij deze nieuwe benadering van het leren voor religie en religiositeit gaat het erom dat leerlingen een gevoeligheid ontwikkelen voor hun eigen religiositeit, zodanig dat zij zicht krijgen op hun eigen zich ontwikkelende levensbeschouwing als een kijk op het leven in zijn geheel. De leerlingen leren de werkelijkheid bezien vanuit een eigen religieus perspectief. De zoektocht van de leerlingen staat centraal. Die begint bij hun eigen ervaringen en ze verwoorden dit door soms gebruik te maken van eeuwenoude woorden en beelden en soms niet. 'Zij vinden als het ware God opnieuw uit', zo schrijft E.T. Alii (2009, p. 112). In een samenleving waarin religie op andere manieren en plaatsen wordt beleefd dan vroeger, lijkt dit model het beste aan te sluiten. Of dit model in de praktijk echter ook écht uitvoerbaar is, betwijfel ik. Dit model stelt een heel individuele zoektocht voor, waarbij de begeleiding door de docent van groot belang is. Het is echter de vraag of deze docent daar in de praktijk van alledag ruimte en gelegenheid voor heeft om dit daadwerkelijk te doen.

Zowel bij Pollefeijt als bij E.T. Alii proef ik dat zij geen gedwongen correlatie willen met de christelijke traditie en ik voel daarin met hen mee. Een groot deel van de mensen in onze huidige Nederlandse samenleving is niet groot gebracht in de christelijke traditie dus waarom zouden zij hun eigen religiositeit dan wel daarmee moeten verbinden? Ik denk dat het van belang is dat leerlingen de werkelijkheid leren bezien vanuit hun eigen religiositeit en deze religiositeit kan verbonden worden met de christelijke traditie, maar kan ook verbonden worden met een andere traditie. We moeten niet uit angst krampachtig aan de christelijke traditie vast willen blijven houden, maar uitgaan van de kracht van deze traditie. In hun eigen zoektocht zullen leerlingen deze traditie ook ontdekken en als het hen aanspreekt zullen zij hun weg daarin zoeken. Als docent GL kies ik er dus voor om les te geven volgens het hermeneutisch-communicatieve model.

---

⁵ Het boek is tot stand gekomen door verschillende gesprekken tussen Ina ter Avest, Evert Jonker, Alma Lanser, Siebren Miedema, Bert Roebben, Leo van der Tuin, Paul Vermeer, Theo van der Zee en Erna Zonne. Vanuit hun gesprekken hebben zij de verschillende hoofdstukken van het boek geschreven. Het collectief van genoemde auteurs heeft de naam E. T. Alii aangenomen om als eenheid naar buiten te treden.

4.5. De positie van het vak in de school

De positie die het vak GL in de school heeft, is volgens de vakliteratuur van belang. Het is natuurlijk logisch dat godsdienstpedagogen het vak een hoge waardering geven. In een ideale situatie is elk vak van groot belang, anders zou het niet worden gegeven. Ik ben echter benieuwd wat de positie van het vak is in de realiteit. In het vakblad *Narthex* (jaargang 12, nr.3) wordt verslag gedaan van een zevental interviews met docenten GL in het voortgezet onderwijs. In deze interviews komt onder andere de vraag aan bod wat de positie is van hun vak in de eigen school.

Een docent geeft aan dat het vak in de loop der jaren een sluitstuk is geworden op school. Er is geen doorlopende leerlijn, waardoor leerlingen weinig kennis hebben als zij in de bovenbouw komen. De docent is dan ook bezorgd dat het vak afgeschaft zou kunnen worden. Ze werkt er zelf pas sinds anderhalf jaar, maar wil er alles aan doen om het vak een betere positie te geven (Van Dijk, 2012, p. 26).

Twee docenten geven aan dat in hun ogen het vak van betekenis is in de school, maar ondanks het feit dat het een gewaardeerd vak is, werden er uren wegbezuinigd. Er wordt niet aangegeven of het vak als enige uren moest inleveren of dat dit over de hele linie is gebeurd vanwege de overheidsbezuinigingen (Schimmel, 2012, p. 22 en Fortuin-Van der Spek, 2012, p. 41). De overige vier docenten zien in hun school een volwaardige positie voor het vak. Dit wordt gerealiseerd door verschillende oorzaken. Een docent vertelt dat het model van Covey⁶ richtinggevend is en is ingebed in het beleid van de school, waardoor het schoolvak een zinnigere relatie met de identiteit van de school krijgt. Niet alleen leerlingen wordt gevraagd om te spreken over wat hen bezighoudt, ook collega's van andere vakken worden aangemoedigd om te spreken over hun eigen geloof. Vanwege een fusie moest de school zich herbezinnen en werd de godsdienstsectie door de schoolleiding gevraagd om hierin het voortouw te nemen (Den Ouden, 2012, p. 12-15). De volgende docent voelt geenszins dat zijn vak onder druk staat. Zijn leerlingen zijn enthousiast in zijn lessen, het lukt hem zijn leerlingen te interesseren voor zingeving en religie. Het valt mij op dat deze docent heel veel werk verzet om bijvoorbeeld een omvangrijk project ten bate van een Filippijns kindertehuis op te zetten, een leerlijn te ontwikkelen, paas- en kerstvieringen te organiseren en dan ook de tijd neemt voor zijn leerlingen (De Haas, 2012, p. 29). Ook bij de volgende docent staat het vak GL niet ter discussie. 'Het belang ervan wordt breed gedragen. Het hoort bij de identiteit van de school' (Reijn, 2012, p. 35). Maar als sectie hebben ze wel de intentie om zich actief te blijven profileren in de school en hun meerwaarde duidelijker naar voren te brengen.

Voor de laatste docent die aan bod komt is het belangrijk dat het vak GL vanuit de pedagogiek wordt ontsloten en zo een legitieme plaats in de school krijgt. 'Verbind religie en school via de pedagogie

---

⁶ Enkele kernbegrippen in de theorie van Stephen Covey zijn pro-activiteit, empathie en doelgerichtheid.

van de school en niet vanuit een verzuild denken over religieuze instituties en de school. Religie hoort van binnenuit bij onderwijs', zegt zij (Geurts, 2012, p. 50).

Uit de interviews wordt duidelijk dat er door docenten GL op verschillende manieren wordt gewerkt om de positie van het vak GL te waarborgen in de school. Maar het is wel iets wat bewust de aandacht nodig heeft om het niet te laten verslappen. Een volwaardige positie binnen de school is voor het vak GL geen vanzelfsprekendheid.

4.6. De lessen GL

Welke gevolgen heeft de gekozen visie voor de invulling van de lessen GL? Als wordt aangesloten bij de ervaring van de leerlingen en de actualiteit en als niet alleen de christelijke traditie centraal staat, maar ook andere levensbeschouwelijke tradities, dan kunnen de lessen GL een wel heel brede invulling krijgen. Volgens De Schepper⁷ klopt dit ook. Hij creëert echter wel een bepaalde structuur waarmee de lessen kunnen worden opgebouwd, als een soort leidraad voor de docent. Onderwijs is het ontwikkelen van vaardigheden en dit sluit aan bij de onderwijsvisie van C. van Parreren: Ontwikkeld Onderwijs⁸. Van Parreren heeft zich vooral laten inspireren door de Russische leerpsychologie en onderwijsvisie van met name Vigotsky en Gal'perin. De Schepper past deze theorie toe op het levensbeschouwelijk onderwijs.

Zoals ik al eerder heb genoemd, onderscheidt De Schepper een tiental vaardigheden die worden aangeleerd bij het vak GL. Bij godsdienst worden de vaardigheden van levensbeschouwing verdiept en gekleurd. Daarom lopen ze in de praktijk in elkaar over (De Schepper, 2004, p. 150).

Levensbeschouwing is dus veel meer dan alleen kennis, maar er is wel kennis nodig om de vaardigheden aan te kunnen leren. Daarnaast zijn ervaring en beleving net zo belangrijk. In de lessen GL komen dus denken, voelen en doen evenredig aan bod. In onze rationele wereld kan een rationele verwoording en verantwoording van levensbeschouwing niet gemist worden, anders blijft levensbeschouwing vaag en vrijblijvend en soms misleidend. Maar levensbeschouwing moet niet gereduceerd worden tot een aantal opvattingen. Het onderwijs is een plek waar kennis en begripsvorming sowieso een belangrijke plaats inneemt. Het is daarom juist van belang dat leerlingen ook iets beleven tijdens de lessen. Dit kan door bijvoorbeeld verhalen, beelden, symbolen, vieringen en rituelen (De Schepper, 2004). In de huidige situatie van gezin en maatschappij is bij veel kinderen

---

⁷ De Schepper sluit aan bij de omschrijving van het algemeen doel van het vak in het *'Raamleerplan voor Godsdienst/Levensbeschouwing op Katholieke basisscholen'* van 1999. Daarin wordt beschreven dat 'de ontwikkeling van de godsdienstig/levensbeschouwelijke en morele identiteit van leerlingen door kennismaking met het christendom en andere godsdiensten en levensbeschouwingen mede gericht op de participatie aan godsdienstig/levensbeschouwelijke en morele communicatie in een multiculturele samenleving.'

⁸ Een belangrijk uitgangspunt van Ontwikkeld Onderwijs is dat het in het onderwijs gaat om het aanleren van vaardigheden. Begrippen en kennis staan in functie van het handelen. Handelen is niet alleen presteren, maar denken is bijvoorbeeld óók een handeling. Zie het boek *Ontwikkeld Onderwijs van C. van Parreren (1988)*.

de ontwikkeling van voelen en doen op het terrein van GL onvoldoende. In de lessen is het dus van groot belang dat er een balans is tussen denken, voelen en doen.

Naast de balans die aanwezig moet zijn tussen denken, voelen en doen, noemt De Schepper een aantal kenmerken van het leerproces in het vak GL, waaronder:

- a. De betrokkenheid van de docent.
- b. De gerichtheid op de autonomie van de leerling.
- c. GL is een schoolvak, zij het met specifieke kenmerken.
- d. De inhoud van het vak is in principe onbeperkt, met een aantal criteria.
- e. Levensbeschouwelijke tradities en actuele ervaringen van de leerlingen zijn de basisgegevens van dit ontwikkelingsproces.
- f. Interactie tussen traditie en ervaring.
- g. In dit proces moeten de leerlingen actief betrokken worden.

De tien basisvaardigheden van GL moeten niet één voor één apart worden ontwikkeld, maar vormen een pakket dat als geheel ontwikkeld wordt in één didactisch proces. De genoemde zeven kenmerken zijn in dat proces belangrijk.

Een medium als internet kan in dit proces niet worden vermeden. De huidige jongeren groeien op in een wereld waarin het ondenkbaar is dat er geen internet is. Het is dus goed om ook dit een plaats te geven in de lessen. Het is belangrijk om leerlingen niet af te schermen van internet, maar ze juist confronteren met beelden, visies, waarden en normen en hen uitdagen om te formuleren wat ze zien hoe ze dit beoordelen en hoe ze met de gegeven informatie zullen omgaan. Juist ook binnen de lessen GL moet de docent hen leren om hun weg te vinden in de grote chaos van alle informatie die wordt aangeboden. (Roebben, 2008, p. 212)

In dit hoofdstuk is gebleken dat het vak GL verbonden is met de samenleving. Hierdoor moet steeds weer worden stil gestaan bij het leermodel dat wordt toegepast bij het vak GL. Het interreligieus model laat leerlingen eigen antwoorden vinden op levensvragen met behulp van verschillende tradities. In de lessen GL leren de leerlingen vooral vaardigheden om bezig te zijn met zingeving, waarbij de nadruk ligt op het denken, voelen en doen.

In het volgende hoofdstuk zal ik onderzoeken of betrokkenen bij de school het belang van het vak GL zien en wat hun visie is op het vak GL.

5. Empirisch onderzoek

In dit hoofdstuk zal ik uiteenzetten wat de resultaten zijn van mijn empirisch onderzoek dat ik heb uitgevoerd door interviews te houden met zes respondenten die betrokken zijn bij CSG Calvijn Meerpaal. Twee van de zes respondenten waren ouders, de andere vier zijn docent en/of directielid van de school. Twee van de zes respondenten gaven aan zelf in de christelijke traditie te staan. Voor de overige vier respondenten is dit niet het geval.

5.1. De naam van het vak

Bij de vraag wat een geschikte naam is voor het vak, geven vier respondenten aan dat zij zouden kiezen voor de naam 'levensbeschouwing'. Een eerste reden hiervoor is dat de naam 'godsdienst' op een school met een christelijke signatuur de indruk wekt dat dan alleen de christelijke traditie besproken wordt, terwijl de betreffende respondenten het belangrijk vinden dat juist ook andere levensbeschouwelijke tradities aan bod komen in de lessen. Een tweede reden voor de naam Levensbeschouwing is dat het meer aanspreekt voor de leerlingen op school waarvan een groot deel niet wordt opgevoed in een religieuze/christelijke traditie. (R1-6 – R1-10 en R2-15 – R2-17 en R3-25 – R3-28)

Eén respondent zou een combinatie van twee namen willen, namelijk godsdienst/levensbeschouwing omdat dit de volledige breedte van het vak weergeeft. Als het vak alleen de naam 'godsdienst' zou hebben spreekt dit veel van de pubers niet aan, maar als het vak alleen de naam 'levensbeschouwing' zou hebben dan zou dit weer tekort doen omdat met dit vak toch ook echt wordt gesproken over godsdienst(en).

Een andere respondent kiest bewust voor de naam 'godsdienst' vanwege het verschil in vaardigheden die worden aangeleerd. De vaardigheden die bij 'godsdienst' worden aangeleerd vindt deze respondent dermate belangrijk dat hij kiest voor de naam 'godsdienst'.

Alle respondenten vinden dat de christelijke identiteit van de school niet relevant is voor de naam van het vak. (I-69 en R2-18) Voor hen is het dus niet vanzelfsprekend dat een christelijke school de naam 'godsdienst' aan het vak geeft. De ervaring van één respondent is dat als het vak op een school de naam 'godsdienst' heeft, er dan alleen over de christelijke traditie wordt gesproken in de les en dit is juist hoe zij het niet zou willen zien. (R1-11 – R1-13)

De meerderheid van de respondenten kiest dus voor de naam 'levensbeschouwing' en alle respondenten zijn van mening dat het vak die naam zou moeten hebben ongeacht of het vak op een christelijke of openbare school wordt gegeven.

5.2. Het belang van het vak levensbeschouwing

Ten aanzien van het belang van het vak levensbeschouwing zijn de respondenten het met elkaar eens: het vak is van groot belang op school. Zij geven hiervoor de volgende redenen:

- In de hectiek van alle dag is het belangrijk dat je als mens momenten hebt waarop je stil staat bij en nadenkt over de grote vragen van het leven. De les levensbeschouwing zou zo'n moment moeten zijn waarop leerlingen reflecteren, terugkijken en beschouwen omdat een leerling dat in deze fase van zijn leven nodig heeft en in zijn latere leven ook.
- Met het vak levensbeschouwing moeten leerlingen kennis meekrijgen over de verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen zodat zij oog krijgen voor de verschillen in de samenleving en hierdoor meer begrip krijgen voor elkaar. (R1-3 – R1-5 en R2-1 en R3-1)
- De lessen levensbeschouwing geven de leerling, onder begeleiding van een bekwaam docent, de mogelijkheid om de eigen identiteit te ontdekken en te ontwikkelen. (R1-17)
- In de overige lessen die op school door de leerlingen worden gevolgd, is geen tijd om stil te staan bij hoe het nu echt gaat met een leerling en om stil te staan bij levensvragen. Toch heeft elk mens levensvragen (bewust of onbewust) en is het dus van belang dat een leerling leert om daarover na te denken.
- Bewustwording van de christelijke identiteit is belangrijk omdat het de identiteit is van de school en omdat onze westerse samenleving daarop is gestoeld. Het is belangrijk voor leerlingen om te weten hoe onze samenleving vanuit de christelijke traditie is gevormd. (R2-2)

Voor één respondent is het belang van het vak levensbeschouwing groter dan de overige vakken op school, mits het op een goede manier wordt gegeven. 'Kinderen hebben echt recht op ankers in de leeftijdsfase waarin ze daarnaar op zoek zijn en dan vind ik het een ongelooflijk belangrijk en niet weg te strepen vak', zegt zij tijdens het interview. Met deze 'ankers' bedoelt zij datgene waar je je als mens in het leven aan kunt vasthouden, waarin je gelooft en vertrouwt. (R1-17)

Alle respondenten zien het vak levensbeschouwing dus als net zo belangrijk of zelfs belangrijker dan de overige schoolvakken omdat ze het onmisbaar achten in de ontwikkeling van een leerling als volwaardig participant in onze huidige samenleving.

5.3. De visie op het vak levensbeschouwing

Om een beeld te krijgen van de visie die de respondenten hebben op het vak GL, heb ik hen de drie modellen vanuit de literatuur voorgelegd en heb hen gevraagd welke van deze modellen zij zouden kiezen. Het was voor de respondenten duidelijk dat het monoreligieuze model (*teaching in religion*) in de huidige samenleving niet gebruikt zou moeten worden. Voor twee van de respondenten is het denkbaar dat zo'n model wordt gebruikt op scholen die een duidelijk homogene populatie leerlingen

heeft die in een religieuze traditie wordt opgevoed. Maar ook dan schiet dit model nog te kort in het ontwikkelen van de eigen identiteit van deze leerlingen. Op een school als CSG Calvijn Meerpaal met een pluriforme populatie in zowel de leerlingen als het docententeam, is het voor de respondenten duidelijk dat een combinatie gebruikt moet worden van de modellen *teaching about religion* en *teaching from religion*. Volgens alle respondenten is er een bepaalde mate van kennis nodig om zo meer begrip te krijgen voor de levensbeschouwingen van anderen. Hierdoor ontstaat er meer begrip voor elkaar wat volgens drie respondenten belangrijk is om misverstanden en escalaties in de samenleving te kunnen voorkomen. De overige drie respondenten vinden dat enige objectieve kennis over verschillende levensbeschouwingen nodig is om verder te kunnen met het interreligieuze model (*teaching from religion*). Dit derde model zien zij als het belangrijkste model om de lessen GL vorm te geven. (R2-9)

Voor alle respondenten is het van belang dat het geloof (vanuit welke traditie dan ook) niet wordt opgelegd. Vanwege onze huidige pluriforme samenleving vinden zij het belangrijk dat leerlingen iets leren over de verschillen tussen de verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen. (R3-6 – R3-9) Drie respondenten merken daarbij op dat zij het heel belangrijk vinden dat leerlingen in deze leeftijdsfase (12-18 jaar) hun eigen waarden ontdekken vanuit een eigen religieuze overtuiging. Een respondent zegt daarover: 'Begeleiden in het denken, dat vind ik zo belangrijk. Je moet ze niet alleen maar in het rond laten denken, maar je moet ze iets kunnen bieden.' (R1-24) Voor een andere respondent gaat het in het vak GL om twee dingen, namelijk dat leerlingen nadenken over hun eigen toekomstbeeld en dat ze hoop en vertrouwen hebben in een betere toekomst en als tweede is het voor hem van belang dat leerlingen nadenken en leren hoe zij als mens met elkaar om willen gaan. Dit noemt hij de twee 'pijlers' van het vak.

Bij de respondenten die aangeven dat zij de kennis over verschillende levensbeschouwingen belangrijk vinden en dat leerlingen leren hoe ze met elkaar omgaan, vraag ik wat volgens hen dan het verschil is tussen het vak GL en vakken als Maatschappijleer en Sova (Sociale vaardigheidstraining)⁹. Het vak Maatschappijleer is gericht op dat wat hier op deze wereld gebeurt. Het vak Sova wordt door een respondent gezien als lessen waarin je de vaardigheden leert om met andere mensen om te gaan (Hoe spreek je iemand aan? Hoe gedraag je je bij anderen?). GL is veel meer gericht op wie je zelf bent als mens. (R1-5 en R3-23 – R3-24) De inzichten die mensen in de geschiedenis hebben gehad, kunnen je helpen om te bepalen wie jij zelf bent.

De lessen GL zijn volgens alle respondenten ook uitermate geschikt om leerlingen met elkaar in gesprek te laten gaan over wat hen bezig houdt en op welke manier zij naar bepaalde zaken kijken

---

⁹ Vanwege de sociaal/emotionele stoornissen en/of achterstanden van de leerlingen die op CSG Calvijn Meerpaal onderwijs volgen, wordt in de eerste klas twee uur in de week Sociale Vaardigheidstraining gevolgd door de leerlingen.

(R2-36). Op deze manier leren zij ook te luisteren naar elkaar en oog te hebben voor de verschillen in de klas.

5.4. De positie van het vak in de school

Op dit moment heeft het vak Godsdienst op CSG Calvijn Meerpaal niet dezelfde status of positie als de overige vakken op de school volgens de respondenten (R2-58). De beide ouders merken dit in gesprek met hun kinderen die leerlingen zijn op deze school. Beiden geven aan dat als het aan hun kinderen lag, het vak net zo goed niet gegeven hoeft te worden. Eén van de ouders ziet duidelijk verschil tussen de manier waarop zijn zoon vorig jaar Godsdienst kreeg en hoe hij dat dit jaar krijgt. 'De mentor van vorig jaar die nam er echt de tijd voor, besteedde er aandacht aan'. Bij de huidige mentor staat het volgens hem 'minder op de radar' en worden er regelmatig bijvoorbeeld mentorzaken besproken tijdens de les Godsdienst' (R3-47).

Een docent merkt de lagere status van het vak doordat hij halverwege het jaar is gevraagd om in plaats van het lesuur Godsdienst een andere les te gaan geven vanwege afwezigheid van een collega. Het uur Godsdienst wordt dus makkelijk opgeofferd om een ander vak te gaan geven.

Alle respondenten zijn van mening dat het vak wel een betere positie zou moeten krijgen. Volgens één respondent zou het zelfs een hogere positie moeten hebben, een andere respondent merkt op dat het vak een betere positie verdient en een derde respondent vindt dat als we het als school op de lessentabel zetten, we het dus als school belangrijk vinden en het niet kunnen opofferen voor een ander vak. (R1-42 en R2-70 en R2-82)

Op de vraag of het vak GL een zelfde status zou moeten hebben als de overige vakken op school, antwoorden de beide ouders bevestigend. De ene ouder merkt op dat er veel aandacht is voor het rekenen en lezen op scholen, maar dat de aandacht voor het nadenken over wat voor mens je bent en wilt zijn vaak onderbelicht is. Maar juist dit laatste is van groot belang voor jonge mensen om de samenleving te kunnen snappen en als zij worden voorbereid op de samenleving (I-179 – R3-48 en R3-49 – R3-51). De andere ouder ziet bij haar kinderen een verschil waarbij haar andere zoon op een andere school echt moet leren voor het vak GL. Zij ziet dat hij anders omgaat met het vak omdat de cijfers voor dit vak ook meetellen op het rapport. Doordat hij moet leren voor het vak GL, krijgt hij er ook meer van mee dan haar andere zoon die op CSG Calvijn Meerpaal Godsdienst van zijn mentor krijgt. Voor haar mag het vak dus best wel wat meer een leervak worden waarvoor ook toetsen worden gegeven, omdat ze denkt dat in de beleving van de leerlingen het vak pas echt meetelt als er cijfers voor worden behaald en die cijfers ook meetellen.

Ook de docenten en vestigingsdirecteur zijn van mening dat het vak een zelfde status zou moeten hebben als de overige vakken als Nederlands, Engels, Wiskunde, Biologie, enz. Het vak zou volgens

hen even belangrijk moeten zijn binnen de school als de overige vakken . Maar zoals er nu bij de examenvakken een Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) is waarin alle te toetsen onderdelen staan benoemd, is volgens deze vier respondenten niet de manier om dat ook bij het vak GL te doen. Juist de vrijheid die je hebt in het vak is belangrijk en is een kracht van het vak en dit zou niet ‘gevangen’ moeten worden in een PTA. ‘Het vak verdient de prioriteit omdat het net zo belangrijk is als een vak als Wiskunde. Het moet alleen niet de verplichtingen krijgen dat een vak als Wiskunde wel heeft ten aanzien van cijfers, determineren en examens’, zegt een docent (R2-26). Twee respondenten spreken zich duidelijk uit tegen het idee van het geven van cijfers en beoordelingen om op die manier het vak status te verlenen. Leerlingen moeten het vak volgens hen belangrijk vinden vanwege de inhoud van het vak en de manier waarop het gegeven wordt en niet omdat dit wordt afgedwongen door het geven van cijfers die meetellen (R1-35 – R1-36). Door een respondent wordt wel opgemerkt dat de genoemde vrijheid die het vak heeft, als gevaar heeft dat het daardoor sneller wordt opgeofferd zoals eerder al genoemd is (R2-20).

Bij dit onderwerp is dus een verschil te zien tussen de ouders en de docenten, waarbij het voor de ouders geen probleem zou zijn als het vak wat meer een leervak zou worden waarbij leerlingen dus gedwongen worden om toch iets te leren. De docenten vinden dat het vak toch vooral door middel van de inhoud en de vorm van de lessen status moet krijgen op school. Allen zijn het er wel over eens dat het vak op dit moment een belangrijkere plaats verdient en moet krijgen op CSG Calvijn Meerpaal.

Op de vraag of het volgens de respondenten denkbaar is dat de positie van het vak verandert in de toekomst antwoordt iedereen bevestigend. Voor één van de ouders is het mogelijk als de school dit echt wil want ‘waar een wil is, is een weg’ (I-180 – R3-49). De andere ouder denkt wel dat het erg moeilijk is om de positie van het vak binnen de school te verbeteren, omdat het al zo’n lange periode door mentoren wordt gegeven en niet meetelt op het rapport. Het zal volgens haar lastig worden om dit te veranderen.

Een docent en de vestigingsdirecteur merken op dat ze het de afgelopen jaren al zien veranderen doordat ik een aantal lessen geef in verband met mijn opleiding en doordat we met de werkgroep Identiteit bewust aandacht schenken aan de kerst- en paasvieringen op school. Hierdoor komt het vak meer onder de aandacht van het team en is het meer zichtbaar in de school (R1-43).

De respondenten geven verschillende mogelijkheden aan om het vak een betere positie te geven binnen de school.

- Als het vak GL door een vakdocent wordt gegeven, zal volgens alle respondenten het vak ook meer inhoud krijgen en daardoor een betere positie dan wat het nu heeft. Twee van de respondenten merken bewust op dat het vooral van belang is dat deze vakdocent een

persoon is die als mens sterk staat en verdieping kan brengen in het vak (R1-16 en R1-17 en R1-45).

- Binnen de school is het volgens drie respondenten nodig dat er in ieder geval iemand is die als stimulator fungeert. Ook al zou de huidige constructie (mentoren geven een uur les aan hun eigen mentorklas) blijven bestaan, dan is het wel van belang dat er iemand binnen de school is die de 'aanjager' is en die een bepaalde structuur uitzet voor het vak. Zoals nu ook een methode is gekozen om te gebruiken bij de lessen GL. Een respondent merkt op dat collega's deze methode en alle handreikingen van de werkgroep Identiteit dan ook wel moeten gebruiken. Ze moeten er wel moeite voor doen (R1-38 – R1-40 en R2-82). Zonder een stimulator zullen mensen dit niet doen, er moet iemand zijn die hen erop wijst, hen daarmee helpt en hen af en toe even 'wakker schudt'.
- Tijdens het laatste mentoruur van de dag kan de mentor nog eens terugkomen op wat in de les GL is besproken.¹⁰ Op deze manier blijven de onderwerpen die tijdens deze lessen worden besproken beter hangen en merken de leerlingen dat ook hun mentor dit van belang vindt (R1-45).
- Er zou tijdens de Algemene Personeelsvergadering vaker aandacht besteed kunnen worden aan een thema rondom Identiteit (R1-49). De afgelopen jaren doe ik dat namens de werkgroep Identiteit en twee respondenten geven aan dat het goed zou zijn als dit wat frequenter zou gebeuren. Op deze manier wordt het vak GL meer onder de aandacht gebracht van het team.
- Het zou goed zijn als er met enige regelmaat een studie(mid)dag zou zijn waarbij het gehele team¹¹ stil staat, nadenkt en reflecteert op een levensbeschouwelijk thema. Op deze manier leren alle leden van het team elkaar op een andere manier kennen, is er ruimte om met elkaar na te denken over de diepere zaken van het leven en kunnen verschillen ter sprake komen. Een docent merkt hierbij wel op dat het dan belangrijk is dat het niet in een 'welles-nietes'-discussie verzandt. Het is belangrijk dat het team in dialoog is met elkaar en ook van elkaar de verschillen ziet en accepteert (R1-48). Iets wat volgens deze respondent makkelijker gezegd is dan gedaan.
- Ook voor leerlingen zouden er een aantal middagen in het jaar kunnen worden in gepland om met elkaar bezig te zijn rondom een levensbeschouwelijk thema. Een respondent merkt op dat er ook sportdagen zijn waar alle klassen aan meedoen. Zo zouden er ook

---

¹⁰ Elke klas heeft aan het einde van hun lesdag een mentoruur waarin de mentor met de leerlingen de dag doorneemt, het huiswerk bespreekt en allerlei andere zaken regelt die geregeld moeten worden, zoals nablijven vanwege te laat komen, afspraken maken of toetsen inhalen. Ook dit mentoruur is onderdeel van de extra zorg die geboden wordt op CSG Calvijn Meerpaal.

¹¹ Met het team wordt alle docenten, directieleden en onderwijsondersteunend personeel bedoeld.

‘identiteitsmiddagen’ kunnen zijn waarbij leerlingen intensief met een levensbeschouwelijk thema aan de slag gaan. Een soort training voor de geest, naast de sportdagen als training voor het lichaam (R1-26).

- Het is ook mogelijk om het vak GL niet één lesuur in de week te laten plaatsvinden, maar dat er perioden zijn waarin bepaalde klassen veel intensiever met dit vak bezig zijn. Zo zijn er momenten in de schoolloopbaan van de leerling waarin die intensief met levensbeschouwelijke onderwerpen bezig is en momenten waarop dat minder is.
- De schoolleiding moet uitstralen dat ze veel belang hecht aan het vak GL en dit kan zij o.a. doen door te blijven zoeken naar een docent die het vak geeft. Situaties zoals die er nu zijn waarin een aantal klassen helemaal geen GL krijgen, zou de schoolleiding niet moeten accepteren. Op deze manier geeft zij ook een signaal naar het team dat het vak belangrijk is (R2-70).
- Er moet meer duidelijkheid komen over het beoordelen van het vak. In het afsprakenboek staat de afspraak dat bij het vak GL cijfers worden gegeven tussen de 6 en de 8, maar sommige collega’s vullen geen cijfer in. In het eerste leerjaar is afgesproken dat er geen cijfer maar een IZIC-score wordt gegeven.¹² Dit brengt verwarring bij het team en wordt de indruk gewekt dat het blijkbaar niet zo uitmaakt hoe er beoordeeld wordt, wat weer de suggestie kan wekken dat het vak van minder belang is. Duidelijkheid hierin geeft dus ook aan dat het belangrijk is op welke manier leerlingen beoordeeld worden (R2-71).
- Het is mogelijk om op een bepaald moment in de schoolloopbaan een gesprek met elke leerling te voeren waarin wordt ingegaan op wat de leerling heeft geleerd, wat die nog zou willen en welke levensbeschouwelijke onderwerpen hem of haar bezig houden. Op deze manier laat je de leerling merken dat het vak van belang is, ontstaat er een doorlopende leerlijn en heeft de docent wellicht een beter beeld van wat de leerling bezig houdt. Zo’n gesprek zou kunnen plaats vinden in de tweede klas, voordat de leerling in de derde klas de examenperiode begint.

Deze tien ideeën zijn genoemd door de zes respondenten om het vak GL meer onder de aandacht te brengen en het vak een betere positie te geven binnen de school dan het nu heeft. Dit zijn activiteiten die zich in de school kunnen afspelen. In de interviews kwam echter ook regelmatig naar voren dat de kracht van het vak GL de invulling van de lessen kan zijn. Juist door de vrijheid die er is, is het mogelijk om daarmee het vak relevant te maken voor de leerlingen.

---

¹² Het geven van een IZIC-score is onderdeel van de extra zorg die leerlingen ontvangen. Deze afkorting staat voor Inzet, Zelfwerkzaamheid, Inzicht en Concentratie. Voor elk onderdeel ontvangen de leerlingen bij elk vak een beoordeling in de vorm van een letter: O (onvoldoende), M (matig), V (voldoende) of G (goed).

5.5. De lessen GL

In deze paragraaf geef ik een beschrijving van de manier waarop de lessen GL volgens de respondenten worden gegeven en hoe zij denken dat dit verbeterd kan worden.

De manier waarop op dit moment vorm wordt gegeven aan de lessen GL is volgens de respondenten erg afhankelijk van degene die het vak geeft. Momenteel wordt op CSG Calvijn Meerpaal door elke mentor een uur in de week GL gegeven. Door de vestigingsdirecteur wordt uitgelegd dat dit in het verleden zo besloten is omdat de school toen nog een stuk kleiner was, de mentoren toen nagenoeg allemaal praktiserend christen waren en het werd gezien als een goede mogelijkheid om als mentor ook op het gebied van levensvragen in gesprek te kunnen gaan met je mentorleerlingen en hen zo ook beter leert kennen. Inmiddels is de school echter flink gegroeid, bestaat het docententeam voor een aanzienlijk deel uit mensen die de christelijke identiteit van de school kunnen ondersteunen, maar zelf geen praktiserend gelovige zijn en zien veel mentoren het meer als een belasting om deze lessen aan hun mentorklas te geven. Tijdens het interview komt de vestigingsdirecteur dan ook tot de conclusie dat het eigenlijk niet reëel is om van mentoren te verwachten dat zij de verdiepingsslag in de lessen GL kunnen maken met hun mentorleerlingen.

Eén van de ouders geeft aan dat hij duidelijk een verschil merkt bij zijn zoon van welke mentor hij de lessen heeft gekregen. Er is een flink verschil tussen de mentor van de eerste klas en de mentor van de tweede klas. De andere ouder merkt bij haar zoon een grote desinteresse in het vak waardoor hij regelmatig 'zit te slapen' in de les.

Volgens de drie overige respondenten die zelf mentor zijn en dus ook lessen GL geven of hebben gegeven, is het op dit moment erg afhankelijk van de persoon die het vak geeft. Eén van hen doet zijn best om zich te verdiepen in de verhalen, zodat hij de leerlingen hierin kan meenemen. Hij merkt op dat er inmiddels genoeg materiaal aanwezig is binnen de school waarmee je als mentor aan de slag kunt gaan, maar dat ze dit dan ook wel moeten doen. Hij beaamt dat hij lang niet zo capabel is als een vakdocent, maar hij komt een heel eind (R2-54 – R2-57). Hij gebruikt de methode echt als leidraad in de lessen en gebruikt daar soms actuele filmpjes bij en werkvormen die inmiddels aanwezig zijn.¹³ De andere twee respondenten vinden zichzelf absoluut niet capabel om dit vak op een goede manier te geven. Zij vullen hun lessen met het materiaal dat vanuit de "Werkgroep Identiteit" wordt aangeboden en dat de afgelopen jaren door mij is ontwikkeld, maar ze schieten hierin flink tekort vinden ze zelf (R1-33). De ene respondent gebruikte de lessen GL regelmatig voor het bespreken van de beroepenoriëntatie met de leerlingen. Vanuit het Jaargroepoverleg (JGO) werd dit volgens hem gestimuleerd. De andere respondent merkt een groot verschil bij haar

---

¹³ In 2011 is de methode 'Op verhaal komen' gekozen om te gebruiken in de lessen, omdat er tot dan toe geen methode beschikbaar was. De methode geeft mentoren in ieder geval een leidraad voor het invullen van de lessen godsdienst/levensbeschouwing.

mentorleerlingen in de manier waarop ze vorig jaar het vak kregen aangeboden en de manier waarop dat nu gaat (R1-43).

Ondanks dat er dus genoeg lesmateriaal aanwezig is op school, blijkt het toch lastig voor mentoren om de lessen GL een goede invulling te geven. Dit komt wellicht doordat het niet als prioriteit wordt gezien, doordat ze zelf weinig of geen 'feeling' hebben met religie of doordat ze er te veel moeite voor moeten doen naast al het andere werk dat gedaan moet worden op school. Hoe dan ook, het systeem van elke mentor die aan de eigen klas een uur GL geeft, blijkt in de huidige tijd niet de resultaten te geven die het vroeger wellicht nog wel gaf.

De manier waarop het vak nu vorm krijgt, is dus erg verschillend. Ik heb de respondenten dan ook gevraagd wat zij denken dat leerlingen moeten leren in de lessen GL. Eén respondent benoemt nadrukkelijk dat leerlingen zowel kennis als vaardigheden zou moeten leren. Kennis over met name de christelijke traditie wat de waarden daarvan zijn en op welke manier je dat terugziet in onze samenleving en de vaardigheden om de ander ruimte te geven, te luisteren en je te verplaatsen in de mening van de ander. Drie andere respondenten vinden dat leerlingen kennis moeten krijgen van de belangrijkste levensbeschouwelijke stromingen die in Nederland voorkomen. Dit moet zo objectief mogelijk gebracht worden door de docent, zodat leerlingen zelf een mening daarover kunnen vormen. Twee respondenten willen dat leerlingen leren om (oude, religieuze) verhalen te koppelen aan hun eigen leven in het hier en nu. Daarbij is het ook belangrijk dat leerlingen hierover leren spreken of discussiëren met elkaar (zie bijlage VIII).

De respondenten noemen een aantal aspecten die zij onmisbaar vinden in de lessen GL. De volgende aspecten worden door drie of meer respondenten genoemd:

- Vraagstukken vanuit de actualiteit mogen niet ontbreken in de lessen, omdat levensvragen voortkomen uit dat wat een mens om zich heen ziet gebeuren.
- Communicatie is een belangrijk aspect in de lessen, omdat leerlingen in de lessen kunnen leren (onder begeleiding van de docent) om hun eigen mening aan elkaar te vertellen, naar elkaar te luisteren en te discussiëren. Het vak GL wordt door meerdere respondenten gezien als een zeer geschikt vak om dit te leren (R2-8).
- In elke les zou er ook een moment moeten zijn waarop leerlingen nadenken over een bepaald levensbeschouwelijk thema. In het kader hiervan wordt door een respondent het woord 'bezinning' gebruikt en door een andere respondent 'overdenking'. Een derde respondent gebruikt de term 'aanspreken van de betekenislaag'. Een moment in de les waarop een leerling wordt uitgedaagd om na te denken, verder te denken, tot zichzelf te komen om te ontdekken welke betekenis het voor hem of haar heeft (R2-35).

De volgende aspecten worden steeds door twee afzonderlijke respondenten genoemd:

- Elke les zou een veilig klimaat moeten hebben waarin leerlingen merken dat zij hun mening kunnen geven, zonder dat zij door klasgenoten (of docent) daarop worden 'afgestraft'.
- Aan de veiligheid in de klas is het respect voor elkaar verbonden. Twee respondenten noemen uitdrukkelijk dat zij het belangrijk vinden dat er respect is voor elkaar als leerlingen, maar ook voor andere overtuigingen die in de samenleving aanwezig zijn.
- De koppeling naar de eigen belevingswereld mag niet ontbreken in de lessen, omdat het betreffende levensbeschouwelijke thema hierdoor gaat leven voor de leerling. De 'oude' verhalen moeten niet op zichzelf staan, maar moeten worden gekoppeld naar het eigen leven (R2-7).
- Kennis over de verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen mogen ook niet ontbreken in de lessen GL, omdat hierdoor meer begrip gecreëerd kan worden voor andere overtuigingen (R1-30).

De volgende aspecten worden steeds door één respondent genoemd:

- De kennis die een leerling moet meekrijgen in de les is dat er meer is dan de materiële kant van het leven. Voor de betreffende respondent is het belangrijk dat een leerling dit weet.
- Verhalen mogen in een les niet ontbreken, maar het is dan vooral belangrijk dat de docent echtheid kan geven aan de verhalen (R1-33).
- Het is belangrijk dat de leerlingen actief betrokken zijn bij de lessen. Door ze dingen te laten doen, voorkom je dat een ongeïnteresseerde leerling ligt te slapen in de schoolbank of dat de lesstof het ene oor inkomt en bij het andere oor er weer uitgaat.
- Een onmisbaar aspect in de lessen GL dat zeer stellig wordt genoemd door een respondent is een authentieke docent. Dat is voor hem verreweg het belangrijkste en het beginpunt van de les.

In de interviews kwam ook naar voren welke eisen de respondenten stellen aan de docent die de lessen GL geeft. Zoals al werd genoemd is het van belang dat een docent een authentiek persoon is die zelf echt is en die echtheid kan geven aan verhalen. Een docent moet integer zijn en er niet op uit om leerlingen te overtuigen van een bepaalde levensbeschouwing. Een docent moet genoeg kennis hebben over de verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen, zodat leerlingen een antwoord krijgen op vragen die zij stellen. Een docent moet de vaardigheid hebben om met leerlingen in gesprek te gaan over levensvragen en de leerlingen kunnen begeleiden in het nadenken daarover.

Een aantal zaken werden door de respondenten genoemd die zij in ieder geval niet in de lessen GL willen zien. Er moet geen keurslijf zijn van zaken en/of onderwerpen die aan bod móeten komen in de les. De lessen moeten niet persé gebonden zijn aan een methode. Het is mogelijk om een methode te gebruiken, maar de docent moet de vrijheid hebben om daar vanaf te wijken. De bijbel hoeft zeker niet elke les aanwezig te zijn en het is belangrijk dat de docent niemand wil overtuigen. Het gaat volgens een respondent niet om de kennis en vaardigheden die een leerling leert, maar om het vinden van ankers in het leven.

Ten aanzien van het beoordelen van leerlingen bij het vak GL, zijn de respondenten verdeeld. Alle respondenten zien in dat het geen vak is waar alleen de kennis getoetst moet worden, maar waarbij leerlingen dan ook een beoordeling moeten krijgen voor bijvoorbeeld de manier waarop ze een bijdrage geven in de les. Een respondent geeft aan dat bepaalde kennis best getoetst mag worden met een kennistoets waar de leerlingen voor moeten leren. Dit geeft de leerlingen volgens haar een basis die ze toch nodig hebben om een mening te vormen en te beargumenteren. Een andere respondent denkt dat het geven en beoordelen van praktische opdrachten het beste past bij een vak als GL, omdat het volgens hem geen theoretisch vak moet zijn (I-174 – R3-44). Een derde respondent ziet een soort eindgesprek met de leerling als een manier om de leerlingen te beoordelen, waarin de leerling wordt bevraagd op hoe hij of zij een bijdrage heeft gegeven in de lessen en wat die nog zou willen leren. Er zou dan geen onvoldoende gegeven moeten worden volgens deze respondent. Een vierde respondent geeft nu een cijfer tussen de 6 en de 8 (vanwege de afspraak in het afsprakenboek voor medewerkers) op grond van de participatie in de les. Dit wisselt hij af met kennistoetsen over een behandeld hoofdstuk uit het boek of over een film die hij met de klas heeft bekeken (I-95 en R2-44). De vijfde respondent denkt dat de beoordeling kan gebeuren via een soort portfolio die leerlingen maken. In deze portfolio verzamelen leerlingen werkbladen en opdrachten die zij hebben gemaakt en krijgen daarop een beoordeling. De zesde respondent vindt dat er helemaal geen toetsen moet worden gegeven voor het vak GL, omdat dit vak niet te beoordelen is volgens haar. Het beoordelen van dit vak vinden de respondenten dus lastig. Aan de ene kant moeten leerlingen in deze leeftijdsfase soms gedwongen worden om bepaalde kennis tot zich te nemen, maar aan de anderen kant is het onmogelijk om een objectieve beoordeling te geven voor een subjectief vak als GL.

6. Uitkomsten

Het literatuuronderzoek en het empirisch onderzoek heb ik toegespitst op een vijftal punten. Ik heb onderzocht welke naam het vak zou moeten hebben, wat het belang is van het vak op school, wat de verschillende visies zijn op het vak, wat de positie van het vak is en wat het zou kunnen zijn en op welke manier de lessen het beste vorm kan worden gegeven. In dit hoofdstuk wil ik de uitkomsten van het literatuuronderzoek en de uitkomsten van het empirisch onderzoek naast elkaar leggen en vergelijken.

6.1. De naam van het vak

In de literatuur wordt op een andere manier gekeken bij het kiezen van de benaming van het vak dan door de respondenten in het empirisch onderzoek. In de literatuur wordt geprobeerd om op een schematische en theoretische manier naar het vak te kijken. Dit resulteert in een tiental vaardigheden waarvan er zes worden ontwikkeld bij levensbeschouwing en nog eens vier bij godsdienst. Vanuit deze redenering wordt gesteld dat de naam GL de beste naam zou zijn om te duiden wat het vak inhoudt.

De meeste respondenten denken dat als het vak de naam godsdienst heeft, dit de verwachting wekt dat op deze protestants christelijke school dus alleen ruimte is voor de christelijke traditie. Zij denken ook dat de naam levensbeschouwing aantrekkelijker is voor de leerlingen waardoor zij meer motivatie hebben in de lessen. Dit laatste punt wordt in de literatuur niet eens genoemd als motivatie voor de benaming van het vak. De meerderheid van de respondenten kijkt dus wel naar de inhoud van het vak, maar zeker ook naar de verwachting die de naam wekt bij de leerlingen en kiest dus voor de naam levensbeschouwing.

6.2. Het belang van het vak GL

Ten aanzien van het belang van het vak GL is er meer overeenstemming tussen de literatuur en de respondenten. Vanuit de literatuur vinden de godsdienstpedagogen dat met de huidige pluriforme en geïndividualiseerde samenleving het noodzakelijk is dat leerlingen op school leren hoe zij hiermee om kunnen gaan. Dit is ook wat alle respondenten noemen als zij nadenken over wat het belang is van het vak GL op school. Het is voor hen van groot belang dat de leerlingen meer kennis krijgen van de verschillende levensbeschouwelijke tradities die in onze samenleving aanwezig zijn, zodat er meer begrip kan zijn voor de andere. Leerlingen moeten dus leren om samen te leven met andere mensen in de samenleving en dit leren zij bij het vak GL.

Een tweede reden die in de literatuur naar voren komt is dat het belangrijk is dat ieder mens een houvast in het leven heeft. Levensbeschouwing is als een geestelijke ruggengraat, het geeft je houvast, maar ook bewegingsvrijheid. Het is goed voor het welzijn van de mens om je af en toe

expliciet bezig te houden met levensbeschouwing en bezinning. Dit is wat leerlingen doen bij het vak GL onder begeleiding van de docent. De respondenten kwamen niet allemaal op dit belang van het vak, maar twee van hen noemden uitdrukkelijk dat het goed is voor een mens om een houvast of ankers te hebben in het leven en om te weten dat er meer is in het leven dan alleen de materiële zaken. Het hebben van ankers in het leven komt overeen met de geestelijke ruggengraat van De Schepper die een mens een veerkrachtige structuur geeft in het leven op momenten dat de zichtbare ankers er ineens niet meer zijn.

Opvallend vind ik wel dat uit het empirisch onderzoek blijkt dat het belang van het vak door alle respondenten hoog wordt gezien, ongeacht of de respondenten zelf gelovig zijn of niet. Het vak zou op elke school gegeven moeten worden, zowel in het openbaar als in het bijzonder onderwijs.

6.3. De visie op het vak GL

Vanuit de literatuur blijkt dat er traditioneel drie modellen zijn ten aanzien van de godsdienstpedagogiek. Dit zijn het monoreligieuze model (*teaching in religion*), het multireligieuze model (*teaching about religion*) en het interreligieuze model (*teaching from religion*). De godsdienstpedagogen geven de voorkeur aan interreligieus leren omdat het dit in de huidige samenleving de beste optie is. In onze huidige samenleving hebben de leerlingen te maken met veel verschillende levensbeschouwelijke tradities, maar is er tegelijkertijd een geestelijke armoede door de secularisatie en zijn mensen meer dan ooit zoekend naar spiritualiteit en zingeving.

Godsdienstpedagogen als Pollefeyt en E.T. Alii denken dan ook dat het *teaching from religion* zich zal ontwikkelen naar het hermeneutisch communicatieve model of het *teaching for religion* zoals E.T. Alii dat beschrijft (2009). De kern van deze modellen is dat leerlingen als het ware opnieuw God uitvinden/ontdekken met behulp van verhalen en symbolen uit verschillende tradities en met behulp van nieuwe verhalen en symbolen. Er is niet één religieuze traditie die de hoofdtoon voert, maar verschillende levensbeschouwelijke tradities worden gebruikt om eigen antwoorden op levensvragen te vinden.

Ten aanzien van de visie op het vak GL vinden de respondenten dat het multireligieuze en interreligieuze model moeten worden gecombineerd. Het monoreligieuze model is volgens hen niet toepasbaar in de huidige samenleving. Er moet niet één geloof (het protestants christelijke geloof) worden overgedragen of opgedrongen aan de leerlingen omdat dit volgens de respondenten niet werkt. Leerlingen moeten daarin een eigen keus kunnen maken en hebben daar volgens de respondenten enige mate van kennis voor nodig. Volgens enkele respondenten vormt deze kennis een basis waarmee het interreligieuze model kan worden toegepast. Hierin komt dit dus gedeeltelijk overeen met wat de godsdienstpedagogen zeggen in de literatuur. Een verschil is echter dat in de literatuur de vraag gesteld wordt of er kennis van de verschillende levensbeschouwelijke tradities

nodig is om leerlingen eigen antwoorden op levensvragen te laten ontdekken. Voor de respondenten fungeert de kennis over verschillende levensbeschouwelijke tradities duidelijk als preventie van onbegrip en misverstanden ten opzicht van mensen in de samenleving. Voor de godsdienstpedagogen is dit ook een onderdeel van het vak GL, maar de identiteitsontwikkeling is voor hen een net zo belangrijk onderdeel van het vak.

6.4. De positie van het vak in de school

De respondenten zijn het er unaniem over eens dat het vak GL geen volwaardige positie heeft binnen de school CSG Calvijn Meerpaal. Het vak wordt door docenten en leerlingen niet als heel belangrijk gezien en staat in de lessentabel omdat het een christelijke school is.

Uit de zeven interviews in het vakblad *Narthex* met verschillende vakdocenten op scholen verspreid over Nederland, blijkt dat CSG Calvijn Meerpaal hierin geen uitzondering is. Hoewel de meeste van de geïnterviewde vakdocenten een volwaardige positie van hun vak zien op hun school, is er ook een school waar het vak het sluitstuk is geworden en hebben nog twee andere scholen uren geschrapt vanwege de bezuinigingen. Maar er zijn zeker ook scholen waar het vak GL een volwaardige plaats heeft binnen de school. Uit de interviews met de betreffende vakdocenten blijkt dat dit o.a. komt doordat op de school een vaksectie aanwezig is die een stevige basis vormt. De vakdocenten verzetten veel werk in het bedenken en uitvoeren van lessen en buitenschoolse activiteiten waarmee leerlingen worden geactiveerd om bezig te zijn met het vak GL. Nog een element om het vak een volwaardige positie te geven binnen de school is om het hele team erbij te betrekken. En een laatste punt dat mij opviel is dat religie en school met elkaar worden verbonden via de pedagogiek van de school. Levensbeschouwing blijft op deze manier niet 'slechts' een schoolvak, maar is van belang voor het beleid van de school, de manier waarop het beleid wordt uitgevoerd en zet zowel het team als de leerlingen aan het denken over de diepere zaken van het leven.

Om de positie van het vak GL op CSG Calvijn Meerpaal te verbeteren hebben de respondenten ook ideeën. Alle respondenten zijn het erover eens dat het vak meer inhoud zou krijgen en daarmee een betere positie als er een vakdocent op school is die vorm geeft aan de lessen, de vieringen en als een stimulator werkt binnen de school. Het is volgens de respondenten een flinke taak om als vakdocent GL op school te fungeren. Het is een taak die absoluut niet onderschat moet worden. Deze vakdocent moet iemand zijn die zelf een stevige basis (ankers) heeft en die in staat is om zowel met collega's als met leerlingen in gesprek te gaan over levensbeschouwing en zelf een duidelijke visie heeft op hoe het levensbeschouwelijke onderwijs vorm zou moeten krijgen.

Er is één respondent die benadrukt dat het belangrijk is dat er duidelijkheid komt ten aanzien van het beoordelen van het vak GL met cijfers en/of letters. Door de onduidelijkheid die er is, wordt de indruk gewekt bij het docententeam dat het vak er niet echt toe doet. De schoolleiding moet ook

duidelijkheid uitstralen als het gaat om het opofferen van een lesuur GL en dat dit niet meer gebeurt. Als een lesuur GL wordt opgeofferd om in plaats daarvan een ander vak te geven, geeft de schoolleiding hiermee het signaal dat het andere vak belangrijker is dan het levensbeschouwelijk onderwijs. Een laatste punt dat respondenten noemden is dat er meer activiteiten gedaan kunnen worden met zowel docenten als leerlingen buiten het ene lesuur om dat op het rooster staat. Zoals er ook wel eens een sportdag is, zo kan er ook een middag zijn waarop leerlingen en docenten bezig zijn met levensbeschouwelijke thema's.

Een aantal punten die de respondenten aandragen om de positie van het vak op CSG Calvin Meerpaal te verbeteren, komen dus overeen met wat vakdocenten aangeven in het vakblad *Narthex*. Het is belangrijk dat er één of meerdere vakdocenten zijn die een stimulator zijn in de school en zowel het docententeam als de leerlingen betreft bij levensbeschouwing. Het is goed om het vak niet alleen tijdens de reguliere roosteruren uit te voeren, maar ook buiten deze uren om momenten te creëren waarop leerlingen bezig zijn met levensbeschouwelijke thema's. Wat de respondenten niet aangeven, maar de vakdocenten wél is dat levensbeschouwing door de gehele school verweven moet zijn. Dit kan door bijvoorbeeld bij een fusie of het betrekken van een nieuw schoolgebouw de vaksectie GL te laten meedenken over de (nieuwe) identiteit van de school en hoe dit tot uiting kan komen. Het kan ook door het vak levensbeschouwing te ontsluiten vanuit de pedagogiek van de school en op zo'n manier het vak het fundament te laten zijn waar alle andere vakken op rusten. Levensbeschouwing hoort van binnenuit bij onderwijs.

6.5. De lessen godsdienst/levensbeschouwing

Vanuit de literatuur blijkt dat het belangrijk is om in de lessen GL een goede balans te brengen tussen het denken, voelen en doen. Dit betekent dat in de lessen plaats moet zijn voor kennis, beleven en handelen. De Schepper is van mening dat er in veel gezinnen bijna geen plaats meer is voor beleving op het gebied van levensbeschouwing en dat dit dus een onmisbaar aspect is in de lessen GL. De inhoud van de lessen is ontzettend breed, maar er moet volgens De Schepper aandacht worden besteed aan de verschillende levensbeschouwelijke tradities en de actualiteit.

In eerste instantie vinden de respondenten het lastig om concreet aan te geven wat zij belangrijk vinden in de lessen GL. Maar als ze hier even over hebben nagedacht, is het voor hen belangrijk dat er een authentiek docent voor de klas staat, die in staat is om verdieping aan te brengen in de lessen. Ook de respondenten vinden dat de verschillende levensbeschouwelijke tradities aan bod moeten komen in de lessen en dat de actualiteit een belangrijke plaats moet hebben. Daarnaast vinden zij het belangrijk dat leerlingen op een respectvolle wijze leren communiceren met elkaar en dat er in de lessen een moment is van bezinning op of het overdenken van een levensbeschouwelijk thema. Eén respondent noemt, net als De Schepper, dat het belangrijk is dat leerlingen actief betrokken zijn

bij de lessen. In alles wat de respondenten noemen is het denken, voelen en doen vanuit de literatuur terug te vinden. Het 'denken' in de kennis over verschillende levensbeschouwelijke thema's; het 'voelen' in de bezinning op een levensbeschouwelijk thema; het 'doen' in het communiceren met klasgenoten.

Vanuit de literatuur worden echter nog meer mogelijkheden genoemd om in de lessen te verwerken, zoals reflecteren, verbeelding gebruiken en beleven door het gebruik van verhalen, symbolen en rituelen.

7. Conclusies en aanbevelingen

Na het uitvoeren van een literatuurstudie en een empirisch onderzoek heb ik de uitkomsten daarvan met elkaar vergeleken. In dit hoofdstuk wil ik tot een conclusie komen en aanbevelingen doen om de positie van het vak GL in CSG Calvijn Meerpaal te verbeteren. Ik zal eerst een aantal conclusies op een rij zetten die vanuit dit onderzoek naar boven komt. Daarna zal ik een aantal aanbevelingen doen waarvan ik denk dat die de positie van het vak zullen verbeteren.

7.1. Conclusies

Zowel vanuit de literatuur als vanuit de respondenten komt de gedachte dat het vak GL in nauwe verbinding staat met de samenleving. Beiden komen ook tot de conclusie dat het -juist in de huidige samenleving- van belang is dat leerlingen op school leren nadenken over levensvragen en begrip krijgen voor andere levensbeschouwingen. Voor de respondenten is het duidelijk dat dit een pittige taak is die niet zomaar van iedereen verwacht kan worden. Het is daarom nodig dat het vak GL wordt gegeven door een authentiek en krachtig persoon, maar het is door dit onderzoek des te duidelijker geworden dat het geen makkelijke taak is voor iemand om te doen. Het is hard werken en durven je nek uit te steken.

Een tweede conclusie is dat het absoluut niet vanzelfsprekend is dat het vak GL een volwaardige plaats heeft binnen de school. Er is steeds weer aandacht nodig om de positie van het vak te verbeteren en/of te behouden. Juist voor dit vak is het dus goed als er een vaksectie op de school is bestaande uit vakdocenten die met elkaar nadenken over de leerlijn, buitenschoolse activiteiten, vieringen, de visie op het vak en de plaats van levensbeschouwing binnen de school.

Een derde conclusie die ik trek vanuit dit onderzoek is, dat het vak vanuit de pedagogiek een belangrijke plaats binnen de school heeft. De school heeft het vak nodig om leerlingen te helpen bij zichzelf en bij elkaar te komen. Een school als pedagogische waardengemeenschap heeft kennis van levensvragen en vaardigheid in het communiceren daarover nodig. Een docent -en zeker een docent GL- heeft een persoonlijke relatie met leerlingen nodig om hun te helpen ontwikkelen tot authentieke mensen die een plaats in de samenleving kunnen innemen.

De vierde conclusie is dat de manier waarop de lessen worden vorm gegeven van groot belang zijn. Enkele respondenten benadrukten dat het vak GL op een juiste manier moet worden gegeven, anders kan het net zo goed niet gegeven worden. Vanuit de literatuur wordt duidelijk dat er met het vak veel meer mogelijk is dan de respondenten denken. Het denken, voelen en doen is een belangrijk kader waarbinnen de lessen GL vorm moeten krijgen om zo tot interreligieus leren te komen.

Als laatste concludeer ik dat het geven van beoordelingen in de vorm van cijfers lastig is. Vanuit de literatuur in de godsdienstp pedagogiek wordt hierin geen duidelijke visies op gegeven. Er wordt wel duidelijk gesteld dat om het interreligieus leren succesvol te laten zijn, er intrinsieke motivatie bij de

leerling nodig is. Ook de respondenten zijn over dit thema verdeeld. Sommigen zijn van mening dat het geven van cijfers een stimulans is die leerlingen nodig hebben om kennis op te doen en hun best te doen voor het vak GL. Zij denken dat een schoolvak voor leerlingen pas belangrijk is, als het meetelt op het rapport. Andere respondenten zijn van mening dat je niet op deze manier de leerling moet 'dwingen' om hun best te doen, maar dat je door middel van de inhoud van de lessen de leerlingen moet motiveren om hun best te doen. Op die manier kan er de intrinsieke motivatie zijn die nodig is bij het interreligieus leren. In ieder geval is het wel nodig dat er duidelijkheid is over de manier waarop beoordelingen voor het vak GL worden gegeven.

7.2. Aanbevelingen

De conclusies beschreven in de vorige paragraaf komen voort uit een onderzoek naar de manier waarop het vak GL een betere positie in CSG Calvijn Meerpaal kan krijgen. Vanuit deze conclusies wil ik een aantal aanbevelingen doen, waarvan ik denk dat die de positie van het vak GL in CSG Calvijn Meerpaal kunnen verbeteren.

Ten eerste wil ik de directie adviseren om vakdocent(en) aan te stellen voor het vak GL, zodat niet de mentoren deze lessen geven, maar de vakdocent(en) ervoor kan zorgen dat de kwaliteit van de lessen omhoog gaat. Een aantal mentoren vindt zich capabel om het vak te geven, maar de meeste mentoren dragen dit liever over aan een vakdocent GL. Mocht er in een later stadium toch (weer) een vacature ontstaan, dan moet de directie er alles aan doen om weer een vakdocent op school te krijgen en niet terugvallen in het 'oude' systeem. Uit dit onderzoek is duidelijk gebleken dat het vak GL dermate complex, gevarieerd en belangrijk is dat je niet van niet-vakbekwame docenten kunt verwachten dat zij dit uitoefenen. Om tot kwaliteit in de lessen te komen is er een vakdocent nodig die een authentiek en krachtig mens is en in staat is om verdieping aan te brengen in de school.

Deze vakdocent zou niet op zichzelf moeten functioneren, maar heeft een sectie om zich heen nodig die dezelfde bereidwilligheid heeft om het vak een betere positie in de school te geven. Als vaksectie moeten zij in staat zijn om met elkaar te 'sparren' over de visie op het vak GL en capabel zijn om deze visie over te zetten in een uitvoerbaar beleid. Gezien de situatie waarin CSG Calvijn Meerpaal verkeert, adviseer ik om maximaal vier verschillende docenten het vak GL te geven die samen met de vakdocent een sectie vormen.¹⁴ De betreffende vier docenten worden geselecteerd op basis van hun bereidheid om het vak te geven en hun competentie daarvoor. Op deze manier is er een veel kleinere groep docenten die meer consistentie kunnen geven in de manier waarop de lessen vorm krijgen.

---

¹⁴ Op dit moment zijn er 33 klassen in de school. Aangezien een volledige baan 26 lesuren bedraagt, kan een vakdocent GL die voltijds werkt niet alle klassen les geven. De overige klassen kunnen van de betreffende vier docenten les krijgen.

De gevormde sectie kan samen met de directie een aantal momenten (een dag of dagdeel) in het jaar kiezen waarop het team met elkaar nadenkt en spreekt over een levensbeschouwelijk thema. Om het vak een volwaardige positie te geven is het nodig dat het gehele team het belang van het vak inziet en dit ook uitstraalt naar de leerlingen en ouders. Daarnaast kunnen er ook enkele momenten gekozen worden waarop leerlingen zich bezighouden met een levensbeschouwelijk thema. Op deze manier krijgt het vak voor leerlingen meer lading. Zoals de school sportdagen organiseert omdat ze de lichamelijke gezondheid van leerlingen belangrijk vindt, zo kunnen er ook 'ontmoetingsmiddagen' zijn omdat de school de geestelijke gezondheid van leerlingen belangrijk vindt.

Dit brengt mij op de derde aanbeveling, namelijk de mogelijkheid creëren om vakoverstijgende projecten uit te voeren. De vakken GL, ckv en drama liggen in elkaars verlengde en kunnen elkaar versterken en ondersteunen. Bij deze drie vakken komen het denken, voelen en doen volledig tot uiting. De directie kan dus de betreffende secties ondersteunen in het uitvoeren van deze samenwerking.

De naam van het vak zou ik veranderen naar 'Levensbeschouwing', mits dit wettelijk is toegestaan. Voor leerlingen spreekt deze naam meer aan en het hoeft niets af te doen aan de inhoud van het vak. Maar omdat CSG Calvijn Meerpaal onderdeel is van CSG Calvijn, zal de naamsverandering eerst overlegd moeten worden met de centrale directie. Mocht het niet mogelijk zijn om de naam te veranderen, dan adviseer ik om het vak godsdienst/levensbeschouwing te noemen, afgekort GL. Ten aanzien van het beoordelen door middel van cijfers of letters is het goed als er duidelijkheid komt. De afspraak om cijfers te geven tussen de 6 en de 8 zou ik willen laten vervallen. Binnen het vak GL is het mogelijk om op verschillende gebieden cijfers te geven voor opdrachten en toetsen die leerlingen maken. Het is bijvoorbeeld mogelijk om elke periode minimaal drie cijfers te geven, waarvan één cijfer een kennistoets betreft, één cijfer voor een creatieve opdracht of werkstuk en één cijfer voor het reflecteren van de leerling. Op deze manier komt het denken, voelen en doen ook in het beoordelen tot uiting en krijgt de leerling een terugkoppeling over zijn of haar ontwikkeling op deze gebieden.

De vakdocent GL doe ik tenslotte de aanbeveling om het interreligieus leren toe te passen in de lessen en andere activiteiten op levensbeschouwelijk gebied. Ik geef hierbij de voorkeur voor het hermeneutisch communicatief model waar Pollefeyt over schrijft. Bij dit model vormen de hermeneutische knooppunten de basis voor de lessen. De verschillende opvattingen die bij de leerlingen in de klas opduiken ten aanzien van diverse levensbeschouwelijke onderwerpen, worden op deze manier juist gebruikt om de leerling te laten ontwikkelen op levensbeschouwelijk gebied. Dit kan betekenen dat de huidige methode vervangen wordt door een methode waarin steeds levensbeschouwelijke thema's aan bod komen. In de huidige methode 'Op verhaal komen' is dat niet het geval. Dit hangt echter af van de manier waarop de vaksectie GL hier tegenaan kijkt.

Wanneer de genoemde aanbevelingen zullen worden toegepast op CSG Calvin Meerpaal, zal de positie van het vak GL naar mijn mening zeker verbeteren en in tijd volwaardig worden. Wanneer het vak een volwaardige positie heeft binnen de school, zal de school een nog grotere bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van de leerlingen als mens. De school kan zo bijdragen aan een samenleving waarin mensen een geestelijke ruggengraat hebben die hen structuur en veerkracht geeft aan het leven dat zij leiden.

8. Reflectie

Dit onderzoek zal ik afsluiten met een reflectie. Deze reflectie splits ik op in een methodologische reflectie waarbij ik terugkijk op de methode die ik heb gebruikt en of deze een afdoende antwoord heeft gegeven op mijn onderzoeksvraag. Daarna zal ik een theologische reflectie geven.

8.1. Methodologische reflectie

Het onderzoektype dat ik heb gebruikt was een beschrijvend onderzoek omdat ik het gezichtspunt van verschillende betrokkenen wilde beschrijven. Het onderzoekontwerp is een enkelvoudige casestudy, omdat de case duidelijk af te bakenen is als het vak GL. Ik denk dat dit de juiste methode was om antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag. Het houden van interviews maakte het mogelijk om door te vragen bij de respondenten, wat bij een enquête niet mogelijk zou zijn geweest. Voor een sterkere validiteit van het onderzoek zou het beter zijn geweest om met veel meer collega's en ouders in gesprek te gaan over de positie van het vak GL en hoe die verbeterd kan worden, maar vanwege de beperkt beschikbare tijd was dit helaas niet mogelijk.

Ik heb tijdens het uitvoeren van dit onderzoek gemerkt dat de concrete praktische ideeën waar je in de praktijk echt mee aan de slag kan toch uit de interviews zijn gekomen. De literatuur is zeer geschikt om een theoretische onderbouwing te formuleren, maar de interviews en artikelen uit het vakblad waren noodzakelijk om echt antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag. Het viel mij ook op dat de respondenten (als leken) zich lang niet bewust zijn van de mogelijkheden die het vak GL te bieden heeft. Dit is misschien wel logisch en zelf ben ik mij tijdens het vorderen van de studie ook pas bewust geworden van de mogelijkheden die er zijn om tijdens de lessen GL echt van betekenis te kunnen zijn in de ontwikkeling van de leerling. Als vakdocent heb je dus misschien ook wel de opdracht om het team in de school hiervan bewust te maken, zodat het belang van dit vak voor hen duidelijker wordt.

Het uitvoeren van het onderzoek heb ik vrij systematisch gedaan. Van te voren zag ik er tegenop omdat er zoveel informatie binnenkwam door literatuuronderzoek en interviews, maar door steeds dezelfde topics te beschrijven en te vergelijken, kwam er structuur in. Ik vond het bijna verbazingwekkend dat er aan het einde van het onderzoek een aantal concrete aanbevelingen uit zijn gekomen waarvan ik sommigen al wel had bedacht, maar niet allemaal. Er waren altijd al ideeën over het verbeteren van de positie, maar nu heb ik er op een methodische manier over nagedacht en zijn er een aantal duidelijke aanbevelingen uit gekomen die goed uitvoerbaar zijn in de praktijk. Vanuit een chaos aan ideeën is er nu een helder overzicht gekomen waar ik en de school mee aan de slag kan.

Het ziet ernaar uit dat ik komend schooljaar zelf als docent GL met deze aanbevelingen aan de slag kan gaan bij CSG Calvijn Meerpaal en ik zou over drie of vier jaar graag nogmaals een onderzoek willen uitvoeren om te zien of de positie van het vak GL inderdaad verbeterd is.

8.2. Theologische reflectie

“Maar blijft gij in hetgeen gij geleerd hebt, en waarvan u verzekering gedaan is, wetende, van wien gij het geleerd hebt; En dat gij van kinds af de heilige Schriften geweten hebt, die u wijs kunnen maken tot zaligheid, door het geloof, hetwelk in Christus Jezus is.” 2 Timotheus 3: 14-15

Toen ik op elfjarige leeftijd van zondagsschool kwam, kreeg ik een bijbeltje mee met voorin de bovenstaande tekst geschreven. Het bijbeltje is inmiddels uit elkaar gevallen en heb ik vervangen door een nieuwe, maar de tekst heb ik overgenomen in mijn nieuwe bijbel. Jaren geleden deed deze tekst mij niet zoveel. Sterker nog, het ‘blijft gij in hetgeen gij geleerd hebt’ klonk voor mij veel te braaf, volgzzaam en zelfs een beetje dwingend. Ik had juist de behoefte om mijn vleugels uit te slaan, andere plaatsen te ontdekken en nieuwe ideeën op te doen. Door te reizen, is me dat ook gelukt. Maar na alles wat ik in de afgelopen jaren heb ontdekt, besef ik mij nu meer dan ooit dat ik ben gebleven in wat mij geleerd is.

Een aantal maanden geleden vond mijn moeder een aantal cassettebandjes met daarop de stemmen van mij en mijn broers en zussen. Mijn vader besteedde uren aan het kletsen met ons als kleine kinderen en hij maakte daar geluidsfragmenten van. Het cassettebandje met mijn stem erop laat een gesprekje horen tussen mijn vader en mij waarin ik een Bijbelverhaal vertel en mijn vader mij daar vragen over stelt. Ik was toen drie of vier jaar, maar wist het hele verhaal al te vertellen. Inmiddels zijn we jaren later en vertel ik nog steeds deze verhalen aan mijn leerlingen in de klas. Van jongs af aan heb ik de verhalen geleerd en deze verhalen zijn bij me gebleven.

De tekst spreekt ook over ‘de heilige Schriften, die mij wijs kunnen maken tot zaligheid’. Deze ‘heilige Schriften’ hebben mij veel gebracht, maar ook veel laten twijfelen en peinzen. Mij is ‘van kinds af’ geleerd dat de Schrift het Woord des Heeren is en vooral als historische waarheid moet worden gelezen. Na de studie Theologie en Levensbeschouwing zie ik de Schrift als een boek met daarin o.a. verhalen van mensen die God hebben ervaren. Door hun verhalen kan ik ontdekken wie God is en op welke manier die gekend kan worden. Tijdens de studie werd ik opnieuw stil gezet bij dogma’s en moest ik daar weer een (soms nieuwe) weg in vinden. Sommige ‘waarheden’ die ik als kind leerde, zijn er niet meer, maar God is gebleven! Er waren momenten dat God er voor mij niet meer was, maar inmiddels is de Eeuwige voor mij aanwezig in bijvoorbeeld het contact met mijn leerlingen en in de schoonheid van de natuur. Veel van wat ik dus leerde, is bij mij gebleven. En nu sta ik zelf voor de klas en is het mijn beurt om kinderen iets te leren.

Verbinding met tradities heb ik altijd belangrijk gevonden, maar ik wil de leerlingen ook gelegenheid geven om met behulp van moderne rituelen, symbolen en muziek hun religiositeit te ontwikkelen. Er hoeft dus niet altijd 'krampachtig' een verbinding gezocht te worden met de traditie. Als aankomend docent GL ben ik mij er zeer van bewust dat het mijn taak is om de oude traditie te vertalen naar de belevingswereld van de leerlingen en om de moderne uitingen en verhalen te vertalen naar religiositeit. En ook voor de medewerkers in de school kan ik deze hermeneutische communicatie gebruiken, zodat het team ook op deze betekenislaag verbonden is met elkaar. Hierdoor ervaart het team meer verbondenheid met elkaar waardoor er betere samenwerking mogelijk is.

Ten aanzien van mijn competentieontwikkeling heeft dit onderzoek ertoe bijgedragen dat ik ernaar zal streven om zoveel mogelijke activerende didactiek toe te passen in mijn lessen en om de hermeneutische knooppunten te gebruiken. Het zou geweldig zijn als het vak GL de geestelijke ruggengraat van de school kan zijn.

Het is voor mij een voorrecht om met leerlingen te mogen spreken en nadenken over levensvragen en om een inspirator te mogen zijn voor het team. Ik mag een positie innemen waar leerlingen zich open stellen en hun persoonlijke gedachten en vragen met mij delen. Ik mag een stukje met hen meelopen op de weg van hun leven en ik kan hen wellicht af en toe helpen in het maken van keuzes en het ontdekken van de zin van hun leven. Ik voel mij een bevoorrecht mens.

9. Literatuurlijst

- Alii, E.T. (2009). 'Godsdienstpedagogiek': dimensies en spanningsvelden. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema
- Bernts, T., Dekker, G. & Hart, J. de, (2006). 'God in Nederland'. Utrecht: Uitgeverij Ten Have
- Besturenraad Centrum voor Christelijke Onderwijs (2006). 'Godsdienst/levensbeschouwing als examenvak'. Geraadpleegd op 1 april 2013 via:
<http://www.besturenraad.nl/sites/www.besturenraad.nl/files/redactie/handreiking-godsdienst-als-examenvak-nw.pdf>
- CVO (2012). 'CVO. Meer dan het gewone'. Identiteitsdocument, Rotterdam.
- Dijk, van, A. (2012). 'Er nog niet mee klaar zijn'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 24-26
- Fortuin-Van der Spek, C. (2012). 'Over wezenlijke dingen spreken'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 39-42
- Geurts, T. (2012). 'Na pioniers komen cartografen'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 46-50
- Haas, de, P. (2012). 'Gevoed worden door je eigen lessen'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 27-30
- Ouden, den, J. (2012). 'Wij geloven, help het ons hopen'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 12-15
- Pollefeyt, D. (2004). 'Het leven doorgeven'. Crombrugge, H. van & Meijer, W. 'Pedagogiek en traditie, opvoeding en religie'. Tiel: Uitgeverij Lannoo. p. 133-148
- Reijn, M.L. (2012). 'Bewust worden van jezelf'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 34-38
- Rijksen, H. (2012). 'Bevindt het vak zich in een crisis?'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 5-11
- Roebben, B. (2008). 'Godsdienstpedagogiek van de hoop': Grondlijnen voor religieuze vorming. Leuven: Acco.
- Schepper, J. (2004). 'Levensbeschouwing ontwikkelen': Didactiek voor godsdienst/levensbeschouwing in het primair onderwijs. Hilversum: Kwintessens Uitgevers
- Schimmel, A.J. (2012). 'Uit armoede geboren lessen'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 17-22
- Visser, drs. T (2012). 'Bevindt het vak zich in een crisis?'. Narthex, jaargang 12 (nr. 3), p. 92

22 maart 2013

Beste de heer/mevrouw,

Mijn naam is Karin van der Weiden, ik volg de opleiding Theologie en Levensbeschouwing aan de Hogeschool Windesheim en ik ben bij CSG Calvijn Meerpaal werkzaam als Leraar In Opleiding (LIO) voor het vak Godsdienst/Levensbeschouwing.

Voor mijn eindonderzoek ben ik op zoek naar twee ouders (bijv. één uit de onderbouw en één uit de bovenbouw) die ik in twee afzonderlijke interviews o.a. kan bevragen naar hun visie op het vak Godsdienst/Levensbeschouwing, wat de positie van dit vak momenteel op deze school is en hoe dit eventueel zou kunnen veranderen.

Het interview zal ongeveer een uurtje in beslag nemen. De data uit het interview zal ik gebruiken in mijn eindonderzoek.

Wanneer en waar het interview kan plaatsvinden, kunnen we later bepalen. Wilt u mij helpen met het uitvoeren van mijn eindonderzoek?

Ik hoor graag van u.

Met vriendelijke groet,
Karin van der Weiden
LIO Godsdienst/Levensbeschouwing

Bijlage II: Interviewvragen

Inleiding:

Dit interview gaat over de visie die u hebt op het vak Godsdienst/Levensbeschouwing en welke positie dit vak volgens u heeft op CSG Calvijn Meerpaal. Het interview zal ongeveer een uur duren. Ik wil dit interview graag opnemen, zodat ik dit goed kan verwerken en analyseren. De uitkomsten zal ik verwerken in een scriptie.

- Op welke wijze wilt u genoemd worden?
- Heeft u op dit moment vragen?

Kern:

Vragen over de visie op het vak GL.

1. Wat is volgens u het belang van het vak godsdienst/levensbeschouwing op school?
2. Wat zou een leerling moeten leren bij het vak GL?

Teaching in religion: het geloof wordt overgedragen

Teaching about religion: voornamelijk overdracht van kennis

Teaching from religion: leren omgaan met levensvragen en vinden van eigen passende antwoorden

3. Wat zou volgens u de beste manier zijn om toe te passen?

Het verschil tussen Godsdienst en Levensbeschouwing is dat Levensbeschouwing zich richt op de menselijke levensvragen en de antwoorden die op deze vragen gegeven worden (in welke vorm dan ook: godsdienst of niet, materialistisch of humanistisch). Godsdienst is een vorm van levensbeschouwing waarin verbondenheid met mensen, dingen en mystiek (God) een grote rol spelen.

4. Zou het vak Godsdienst, Levensbeschouwing of GL moeten heten denkt u en waarom?
5. Speelt de christelijke identiteit van de school mee in de benaming van het vak?
6. Moet het vak GL een zelfde status hebben als vakken als Nederlands, Engels, Wiskunde? Waarom wel of niet?
7. Zou het vak GL een examenstatus kunnen/moeten krijgen? Waarom wel of niet?
8. Welke plaats heeft Godsdienst of Levensbeschouwing in uw leven?

Vragen over hoe het vak GL vorm zou moeten krijgen.

9. Welke aspecten zijn volgens u onmisbaar in lessen GL?
10. Moet er vooral kennis worden bijgebracht of ook vaardigheden? Waarom?

11. Welke kennis en/of vaardigheden zouden leerlingen moeten leren?
12. Op welke manier kunnen leerlingen getoetst worden bij het vak GL? (bijv. kennistoets, werkstuk, opdracht)

Vragen over de huidige situatie waarin het vak GL wordt aangeboden.

13. Hoe en wanneer is de christelijke identiteit van de school merkbaar vindt u?
14. Op welke manier wordt nu invulling gegeven aan de lessen godsdienst?
15. Heeft het vak GL dezelfde status als de overige vakken in het curriculum op CSG Calvin Meerpaal?

Vragen over wat verbeterd kan worden in het aanbieden van GL.

16. Is het denkbaar dat de status van het vak GL in de toekomst veranderd? En in welke zin zou dat kunnen?
17. Wat zou verbeterd kunnen worden aan de manier waarop het vak GL op school wordt aangeboden?

Slot:

18. Heeft u verder nog iets dat u wilt toevoegen?

De gegevens die ik uit dit interview haal, zal ik verwerken in mijn eindonderzoek. Zou u het eindonderzoek willen ontvangen?

Hartelijk bedankt voor uw medewerking.

Bijlage III: Interview met respondent 1

K Wat is volgens jou het belang van het vak gl op school?

R1 Op een school he?

K Ja, op een school.

R1 Dus wat is het belang van een vak als gl voor leeftijdsgroep kinderen van 12 – 18 jaar.

K Ja.

R1 Dat vind ik hoog dat belang. Niet alleen op christelijke scholen, maar op alle scholen. Ik denk dat je als land Nederland, waarbij je heel veel culturen door elkaar hebt zitten, dat het ontzettend belangrijk is om in gesprek te blijven over elkaars achtergrond, over waarom je bepaalde dingen kiest, waarom je.... Zo'n verhaal over dat pleegkind wat bij lesbische ouders geplaatst was...

K Ja... ja..

R1 Zo'n verhaal dat vind ik onderwerpen die je binnen een maatschappij als Nederland, niet als maatschappijleer, maar als levensbeschouwing moet bespreken, omdat dat soort situaties die gebeuren dagelijks. Veel kleiner misschien en veel minder breed uitgemeten, maar dat soort situaties komen we dagelijks tegen. Als ik met een leerling praat over eh... op welke leeftijd ik getrouwd ben en kinderen kreeg... o ja... omdat we het hadden over 16-jarigen die kinderen... naar aanleiding van G. (oud-leerling) die kinderen krijgen, dan is er zo'n groot verschil tussen zijn opvattingen over op welke leeftijd een vrouw kinderen zou moeten krijgen en een gezin moet stichten en moet een man dus ook die verantwoording hebben want die leeftijd wil hij gelijk hebben. En mijn idee daarachter, dat echt mijn ogen uit mn hoofd rollen (en zijn ogen ook) van... ja maar hoe zit dat dan, hoe kan dat dan? Dat zijn zulke grote verschillen. En die hebben zo'n grote invloed op eigenlijk alles wat je doet hier binnen je school. En als je niet in gesprek bent over dat soort dingen, op alle scholen, dan ben je nooit 1 gemeenschap en 1 gemeenschap vind ik ontzettend belangrijk.

K En waarom zou dat bij het vak Levensbeschouwing horen en niet bij het vak Maatschappijleer?

R1 Omdat MI dan heb je het over, vind ik, over politieke achtergronden, meer over feitelijke dingen en het mooie van levensbeschouwing vind ik dat ik dan met mijn gevoel mag komen. Met mijn gevoelens, waarden die opgebouwd zijn vanuit mijn opvoeding. En dat zijn dingen die kun je nooit in een feitenboekje gieten. Je kan prachtig zetten: boeddhisten vinden dit, hindoestanen vinden dit, moslims vinden dit, Nederlanders... wat zijn dan Nederlanders? Protestants christelijke...? Niet heel Nederland is protestants christelijk.

K Inmiddels niet meer nee...

R1 Nee, lang niet... vroeger ook al niet, tussen protestant en katholiek zit ook een heel verschil.

K Ja, das waar...

R1 Dus, ik ben opgevoed met een knalrode vader, echt een socialist in hart en nieren en met een pro chri moeder die eigen niet wist waar ze prot-chri was, maar dat was van vroeger uit en die daar nooit over nadacht. Dan krijg je heel grote contrasten binnen je opvoeding en binnen je gezin, dat heel bijzonder. Nou ja, die contrasten... de gezinnen die onze kinderen zullen stichten, zullen die contrasten nog veel groter zijn. Dus, gevoel moet daar een plek bij hebben en dat heeft het wel voor mijn gevoel bij een vak als levensbeschouwing en niet in een vak maatschappijleer. En daarom zou ik het ook niet een vak godsdienst, zelfs op een christelijke school zou ik het niet een vak godsdienst willen noemen, omdat je dan... wij werken hier op een protestants-christelijke school en dan zou het godsdienst het protestants-christelijke goed moeten keuren.

K mmm...

R1 En de andere opvattingen niet...

K Is dat zo?

R1 Nou, weet ik niet... Ben ik wel eens bang voor. Terwijl als het levensbeschouwing heet, dan kan je dat nooit zo stellen. Dan is het feit dat het vak gegeven wordt op een protestants-christelijke school voor mijn gevoel minder belangrijk dan wanneer het godsdienst is. Want ga je dan je godsdienst van je school vertellen?

K Dus als het vak godsdienst heet, is er voor jouw gevoel de focus op de identiteit van de school dan.

R1 Is het verbonden met de christelijke identiteit van de school. Ja.

K Maar daar zie jij niet andere godsdiensten bij betrokken.

R1 Ja... dat hoop ik wel, dat dat zou gebeuren, maar.... Nee, dat is niet mijn eerste idee erbij. Kijk, als je het vak godsdienst geeft, dan zou je het godsdiensten moeten noemen. Als je het vak godsdienst geeft dan verwacht je dat dat refereert aan de identiteit van de school.

K Ok. Duidelijk.

R1 Dat denk ik. En ik moet zeggen dat ik dat in het verleden ook wel tegen gekomen ben. Ik heb in Tholen op een heel protestants-christelijke school, eigenlijk was dat meer... allemaal mensen meer... aan de christelijk-gereformeerde en nog zo'n tak kant. En daar hadden we ook een heel streng christelijk bestuur waar mij ook gevraagd is om de formulieren van drie enigheid te ondertekenen...

K O, ja...

R1 (uitleg over ervaring)

R1 Voor mij is het vak godsdienst gekoppeld aan de identiteit van de school. Omdat ik daar ook voortdurend mee geconfronteerd werd, ook op een katholieke school. Een bestuur van een school verwacht vaak van docenten dat dat neergezet wordt en daarom kies ik voor de naam Levensbeschouwing.

K Ok, helder.

R1 Dus dat is puur vanuit een gevoel en ervaringen...

K Wat zou een leerlingen moeten leren bij het vak levensbeschouwing?

R1 Een leerling moet ontdekken wat z'n eigen waarden en normen zijn vanuit een ... religieuze overtuiging. Een puber, want dat vind ik de leeftijd. Een kind heeft heel vaak... op de basisschool is het heel anders he. Dan moet je gewoon heel goed rekening houden met uit welk nest komt een kind, want daar is absolute loyaliteit aan. Die pubers die gaan heel erg ontdekken waar nu hun eigen loyaliteit ligt. En neigen dan heel erg naar alles overboord zetten, terwijl juist in die fase in die periode van je leven het juist zo ontzettend belangrijk is dat je ankers hebt waar je je aan vast kunt houden. En die ankers kun je vinden in een religieuze .... Vanuit een religieuze traditie. En welke je kiest dat maakt helemaal niets uit, maar een puber op die leeftijd heeft recht op... dat vind ik echt een mensenrecht op eh... het aanbieden en praten over en het laten zien van welke ankers mensen hebben. Losgeslagen pubers zoals D. en A. (leerlingen) dit jaar die geen ankers hebben op dat gebied, dan denk ik als die een stevigere basis ankers al ontvangen hadden daarvoor... Want ook in strikt humanistische ideeën kan je ankers halen...

K Ja, dat klopt... in elke levensovertuiging.

R1 In elke levensovertuiging. Ja precies. Dus als zij dat steviger gehad hadden, hadden ze het dit jaar makkelijker gehad en dan hadden wij het met hun ook makkelijker gehad. Want dan had ik makkelijker met hun kunnen praten over, ok, dat is toen weggeslagen, maar wat is er nog wel. En bij hun is er niets, is het 1 groot gat. En pubers maken zo veel mee. Dat is zo'n vormende leeftijd als je van 12- 18 praat... dus ik vind dat echt een recht van kinderen om een rondleiding een museum rondleiding te krijgen door al die dingen heen die er zijn.

K Door wat er is...

R1 Door wat er is, door iemand... gebracht door iemand die daar zelf ook helemaal achter staat en die daar zelf veel uit kan halen. Niet zo'n twijfelaar als ik, maar gewoon een sterk iemand die...

K Die zelf ook ankers heeft?

R1 Iemand die ergens ankers heeft, maakt me niet uit waar.. Maar iemand die die kinderen daarin in overtuiging iets te bieden heeft. Dat vind ik... en dan liefst iemand die over zijn grenzen heen kan denken... Maar... ik... ja kinderen hebben echt recht op die ankers in de leeftijdsfase waarin ze daarnaar op zoek zijn. En dan vind ik het een ongelooflijk en niet weg te strepen vak. Maar omdat het heel vaak niet goed uitgevoerd wordt, zeg ik soms ook: skippen maar dat vak.

K Ja...

R1 Mijn klas nu... die had het net zo goed niet kunnen krijgen, dat uur had ik ook andere dingen kunnen doen. Als ik dat uur gehad had om ... jongens hoe gaan we met D. om, dan had dat meer waarde gehad...

K Maar daar komen we zo op. Er zijn verschillende manier om het vak te geven, de visie op het vak. Teaching in religion, teaching from religion, teaching about religion. Welke zou jij kiezen of combinatie van.

R1 Deze (nr 1) schuif ik meteen aan de kant, want dat is de manier waarop ik het gehad heb. Je leert een bijbelverhaal en bijbelversjes en er wordt totaal niet verteld waarom nou zoiets... dat moet je met je eigen fantasie doen en die ging bij mij totaal... andere kant uit. Die schuif ik meteen aan de kant. Dat mag je van mij doen, op scholen waar ouders zo bewust... Dat mag je van mij doen op moslimsscholen of reformatorische scholen vind ik dat prima als je dat doet, als je daarvoor kiest, maar dan kies je daar ook duidelijk voor...

K Als ouders kies je daar ook voor.

R1 Als ouders.. ja... ja.. en ik hoop dat pubers dan mee mogen kiezen. Dan vind ik dat ook zelfs op die scholen voor pubers nog te kort hoor... als dat zou gebeuren, maar goed, dat mag. Niet op scholen waar meerdere soorten kinderen komen.

K Nee...

R1 Ik wil een combinatie tussen deze twee (nr2 en 3) Je zou zeggen: ik kies voor about religion omdat het niets oplegt, maar dit kan te vrijblijvend blijven. En dan gaan kinderen daar niks uit halen, want dan wordt het een soort kennisoverdracht, dan kan het net zo goed een geschiedenisverhaaltje.. of een... terwijl ik wil dat het aangeboden wordt op een zodanige manier dat die gasten daar ook iets uit kunnen halen, iets sterker uit kunnen komen. Iets in hun leven mee kunnen doen als ze dat willen. En misschien niet eens op dit moment, maar als ze 22 zijn en er gebeurt iets verschrikkelijks dat ze dan altijd nog terug kunnen denken van, maar wacht eens eventjes...

K Ja...

R1 En dan op zoek kunnen gaan, dus een stukje baggage mee kunnen geven waar ze echt iets aan hebben. Dat is niet alleen maar aan kennis. Dus er moet een gevoel bij zitten en dat zit meer in deze (nr. 3). En eh... dus als dit echt gebeurt vanuit verschillende religieuze stromingen die er zijn en door een docent gebracht wordt vanuit een overtuiging, met ruimte en ook herkenning vanuit andere overtuigingen, dan zou ik deze (nr. 3) komt deze op mij het beste over...

K Ja, met wellicht ondersteuning van deze (nr. 2)

R1 Tuurlijk ondersteuning vanuit de 'about'. Maar dit komt het dichtst bij mij als het geen oplegging wordt van het paasverhaal. Dat vond ik een heel moeilijk verhaal dit jaar omdat ik D. had en I. constant zat te seinen van 'mevr. pas nou op wat u zegt', dus ik wist het hele verhaal niet meer... Raakte helemaal in de war, dan zie je dat ik zelf niet stevig er zelf niet stevig in sta. En dat heb je dus nodig. Jij had op dat moment wel kunnen reageren. Weet ik zeker. En ik kon dit nog wel doen, die

kennis kon ik nog wel doen maar ja, dat wilde ik niet alleen. Ik wilde dat ze anders naar die Passion gingen kijken.

K Ja. Ja. Terwijl er heel veel andere dingen inzitten.

R1 Ja natuurlijk wil. Maar ja, op dat punt kom ik er totaal niet meer uit, zoals ik dit jaar duizend keer met m'n mond vol tanden gestaan heb tegenover die kinderen met die vragen rondom die ouders die er niet meer waren. Mijn eigen achtergrond is zo warrig, dan gaat het fout. Of het gaat niet fout, maar ze hebben niet gekregen waar ze recht op hadden op dat moment. Dat hadden ze al niet in hun godsdienstles gekregen... Dan pak ik er 2 uur voor en dan komt dat er toch niet uit. Ze zijn wel gaan denken, tuurlijk wel... maar ik heb ze te weinig kunnen begeleiden in het denken en dat vind ik zo belangrijk. Dat je ze niet alleen maar in het rond laat denken, want dat is gewoon zo heel moeilijk, maar dat je ze daarin iets biedt en geeft.

K Ok. Prima. Ten aanzien van de plaats van het vak in de school. Zou het vak dezelfde plek of status moeten hebben als een vak als Ne, En, Wi?

R1 Nee, veel hogere status. Een vak als Ne, En, Wi, D&C zijn vakken die richten op het halen van een diploma. Een vak levensbeschouwing is nou een van die vakken naast kunstvakken, naast iets met sport als dat op de goede manier gegeven wordt en niet alleen maar punten halen is, die invloed kunnen hebben op het latere zijn, op de echte vorming van onze kinderen. En dat is die meerwaarde waar ik gisteren over probeerde te praten in 'Zon' (studiedag), van leerlingen op Calvijn Meerpaal gaan weg, niet alleen maar met een papiertje VMBO, van ik heb m'n diploma gehaald, maar leerlingen gaan weg met zoveel in hun rugzak, hun eigen problemen, maar ook extra's zodat ze in deze omgeving van Rotterdam wat te bieden hebben. Dus ze weten wat er te bieden is in een haven en in ICT-technologie en ze weten waar ze op af kunnen stappen, ze weten wat er in horeca en toerisme te halen is. En ze weten ook waar dingen te halen zijn op het gebied van levensvragen. En dat is het vak levensbeschouwing voor mij, dus het is niet gericht op: we moeten die en die onderwerpen afgehandeld hebben met die klas en het moet afgestreept kunnen worden. Er moet volgens mij geen cijfer of beoordeling aan opgehangen kunnen worden. Het is niet van ze moeten zoveel uur dat gehad hebben. Misschien heb je er wel meer aan als je 6 projecten in een jaar doet dat we zo'n dag hebben...

K mmm...

R1 Misschien heb je daar wel veel meer aan dan perse een uurtje godsdienst in... Maar ze moeten minstens 40 uur + nog wat, laten we zeggen 40 uur plus min. 3 identiteitsdagen. Ze moeten minstens 52 uur religieuze beleving gehad hebben in een jaar. En of je dat doet met een uurtje in de week of met periodes van een uurtje in de week en een paar fantastische Passionprojecten... waarin kinderen kunnen voelen wat er gebeurt als je zoiets doormaakt. Ook als je zo'n musical Passion gaat

opvoeren, moet je eigenlijk met de kinderen die dat doen moet je doorpraten wat gebeurt er eigenlijk met zoiets. Die moet je bagage meegeven, hoe ga je daar staan?

K Wat voor rol heb je nou eigenlijk?

R1 Wat voor rol heb je eigenlijk? Wat doe je ermee? Wat heb je voor invloed op de mensen waar je straks voor speelt? Wat vraag jij ze eigenlijk? En dat moet je eruit halen. Das natuurlijk onmogelijk, maar dat is mijn utopie... (lachen...)

K Daar hebben we het nu over... Dus jij zegt ik vind het vak belangrijker zelfs nog dan vakken zoals Ne, Wi, enz.

R1 ja... ja... Maar op voorwaarde dat het ook beter gegeven wordt.

K Ja, uiteraard.

R1 Maar dat vind ik ook met een vak als Rekenen. Als het niet goed gegeven wordt, schaf het dan maar af.

K Ja, doe het dan niet...

R1 Doe het dan niet... als je het niet goed kan doen, doe het dan niet...

K Ok, een persoonlijke vraag tussendoor... welke plaats heeft levensbeschouwing of geloof in je eigen leven?

R1 Haha... Das een hele...

K Kun je dat duiden?

R1 Het onderwerp waar ik het meest hoe heet dat... het meest ontrouw in ben geweest. Ik denk dat je het zo bijna kan noemen. Misschien verzin jij straks wel een woord. Eh...

K Dat is dit onderwerp...

R1 Dat is dit onderwerp, nee, dat is godsdienstige overtuiging, laat ik het zo zeggen. Ik denk niet levensbeschouwing. Ik denk dat ik ondertussen met al dat getwijfel en gezwalk en dat dan weer eens daar aan hangen en dan weer es daar aan hangen, uiteindelijk wel een heel sterk mens geworden ben. Ik denk dat ik de kinderen echt wel wat te bieden heb. Maar het is niet gebaseerd, bij mij is het niet gelukt om dat echt te baseren op een eh.. levensovertuiging. Opgevoed in een SDAP-gezin, echt rood sociaal. Met een hele zwakke pc-kant van mijn moeder. Een vader die echt vloekt en tiert over wat er allemaal gebeurd in deze wereld en hoe moet dat allemaal met geloof. Een vader die in Indië bij het Leger des Heils gegaan is en daar ontzettend veel uitgehaald heeft. Hij wil geloven en hij wil in God geloven en dan gebeurt er weer iets en dan plettert die alles weer aan de kant en dan is ie kwaad op alles... en zo ben ik opgevoed. Een vader die gedood heeft in de oorlog en daar nooit mee om heeft kunnen gaan. Een hele open man die zijn gevoelens ook bij zijn kinderen dropte, hoppedee op een plat Rotterdamse manier. Wat ik wel mee gekregen heb is een enorme mensenliefde.

K Ja, en rechtvaardigheidsgevoel

R1 En rechtvaardigheidsgevoel. En dat is waar ik het meeste mee gedaan heb. Ik ben wel altijd naar christelijke onderwijs gezeten, dus van mijn basisschool meesters en juffen wel die bijbeldingen mee gekregen heb. Eigenlijk van eentje maar van: zo mooi kan geloof zijn. Meestal keek ik een beetje op ze neer van nou wat zit je vast in een patroontje... Heel jong als kind al deed ik dat. Heel jong als kind kon ik dat heel arrogant doen, heel raar eigenlijk... Toch naar een christelijke PA gegaan ben. Wel m'n diploma christelijk onderwijs gehaald, maar puur op kennis... (vertelt over de opleiding en ervaringen in carrière).

K Zou je dan zeggen dat levensbeschouwing of nadenken over de levensvragen dat dat een belangrijke plek in je leven heeft of niet?

R1 Ja, dat neemt wel een heel belangrijke plek in in mijn leven, maar ik weet... ik weet het nog steeds niet...

K Ja, ok. Maar het neemt wel een belangrijke plaats in in je leven.

R1 Ja, het heeft een enorm belangrijke plek in mijn leven.

K Ondanks dat je nog helemaal niks weet voor je gevoel...

R1 Nee... lacht...

K Maar je bent er wel veel mee bezig...

R1 Ja, ik ben er heel veel mee bezig. Ik heb er ook heel veel over gelezen, over heel veel verschillende godsdiensten en de hele tijd heb ik gedacht dat ik puur humanist was. Echt in hart en nieren, maar dat is het ook niet.

K Nee... nou ja... succes met je zoektocht... (lachen beide)

R1 Snap je nu mijn woordje 'ontrouw'? Want het is niet alleen maar twijfelaar.

K Nee, gewoon zoeken... Het is gewoon zoekende...

R1 Ja, en soms ook heel hard gaan voor iets...

K En waarschijnlijk zal je altijd zoekende blijven...

R1 Ja, dat zal wel. En misschien is de mens dat ook uiteindelijk wel, maar snap je ook waarom ik het zo belangrijk vindt dat kinderen iets meekrijgen op dit gebied?

K Ja, dat begrijp ik. Ja... Ik wil eventjes doorgaan naar de vorm van de lessen. Welke aspecten zijn onmisbaar in een les GL denk je?

R1 Welke aspecten zijn onmisbaar...

K En dat gaat heel breed he...

R1 Ja. Eh... phoe... de verhalen vanuit de verschillende tradities, de verhalen, de gewoonten, de gebruiken. Misschien zou ik dat als uitgangspunt willen nemen van al die verschillende dingen en dan gaan denken, want ja, daar komt alles gewoon toch weer bij elkaar, dan gaan denken van waarom worden die verhalen verteld, met die accenten. Waarom komen die gewoonten en gebruiken en tradities uit voort rollen? Dat blijkt allemaal die bescherming van die mens te zijn. En dat is ook

waarom ik wil dat de kinderen dat meekrijgen omdat ze er dus door beschermd, wat ze ook kiezen, je kan erdoor beschermd worden. En dat is ook het mooie wat je kunt halen uit, wat ik iedereen gun wat ze halen uit levensovertuiging, dat je erdoor beschermt wordt.

K Ja... ja...

R1 En dat is een stukje bescherming die iedereen nodig heeft.

K Dus de verhalen...

R1 Dus de verhalen, maar dan een koppeling van waarom wordt dat gekozen en dan de koppeling van welke zou jij kiezen. En hoe haal je dat eruit en dus... echtheid geven aan die verhalen en gebruiken en tradities dat is heel erg belangrijk. Dat de persoon die dat geeft er echtheid aan kan geven. En daarom vind ik mijzelf zo'n slechte lb-docent omdat ik het zo moeilijk vind om het die echtheid te geven.

K Ok. Nog meer aspecten?

R1 Nee, ik denk dat ik dat de belangrijkste vind.

K Als je het hebt over kennis en vaardigheden... welke zouden ze moeten leren? Waar ligt de nadruk op voor jou?

R1 Geen. Nee... het gaat niet om kennis en vaardigheden. Nee...

K Zouden leerlingen getoetst moeten worden op wat voor manier dan ook...

R1 Nee. Nee. Zoiets kan je niet toetsen. Dan moet je de kinderen een 10 geven die het hardste twifelen want die denken het meeste na... En die ene die alles maar klakkeloos accepteert, geef je die een 1? Nee.. geen toetsen geen cijfers. Als je dat doet is het wat mij betreft het vak wat niet gegeven hoeft te worden. Want dat mag dan in het buitenschoolse aanbod zitten. Dat mag dan bij sport enne...

K Ok. Dan gaan we even naar de situatie hier op school. Hoe en wanneer is de christelijke identiteit van de school merkbaar vind je?

R1 In de advertentie en dan staat ie er volgens mij veel zwart-witter dan dat ie in werkelijkheid hier op school is. Dus dan denk ik welk publiek wil je binnenhalen, denk er eens over na hoe je die advertentie neerzet. In het eerste gesprek wordt het heel duidelijk gevraagd van hoe ga je daarmee om, maar dan wordt het ineens wel geaccepteerd als je een grote twijfelkont bent als ik.

K Dus als je als docent hier voor je sollicitatiegesprek komt...

R1 Ja... als je maar wel aangeeft dat je het er wel met de kinderen over kunt hebben. Dat wordt duidelijk gevraagd, tenminste dat is bij mij duidelijk gevraagd. Eh... dan het staat als een vak op de lijst, in de roosters. Eh... dus dat is een herkenningspunt. Maar dat zijn allemaal dingen... Als vak op het rooster dat vind ik niet zomaar... goed. Wat ik heel goed vind is de Zoutkorrel/Oase verhaal, dat vind ik echt heel goed. En het gaat pas beter met het vak sinds jij je ermee tegenaan aan het

bemoeien bent. En sinds die tijd krijgt het pas echt een plek hier en daarvoor was het een soort verplicht nummer...

K Wat iedereen afdraaide...

R1 Waar iedereen maar iets aan deed en wat dus die meerwaarde totaal niet had.

K Nee.

R1 Enne.... Ja, dan vind ik het ook een vrij zinloos vak. Ja het is prima als een mentor met kinderen over die levensvragen gaat praten vind ik op zich heel goed, maar daar moet wel eh... ja dat moet wel zekere waarde hebben, anders moet je het gewoon niet doen. En dat ja dat lukt nooit aan om dat te geven en nu vind ik hoe jij het neerzet en hoe we voorbereidt worden op identiteitsmiddagen die met Pasen en met kerst of identiteitsmomenten moet ik zeggen want het zijn natuurlijk geen..., dat vind ik echt heel erg goed.

K ja...

R1 Dat vind ik heel veel meerwaarde hebben. Daar heb ik ook heel veel aan en daar kan ik ook heel veel mee doen. Maar ik weet ook dat er nog steeds mensen zijn die dat gewoon niet op willen pakken.

K Nou, heeft het vak dezelfde status als de overige vakken op dit moment op de meerpaal.

R1 Nu? Nee ik denk dat het eronder zit. Het zou wat mij betreft erboven moeten zitten.

K Ja... Is het denkbaar dat de status van het vak in de toekomst verandert?

R1 Ik vind dat dat al aan het veranderen is. Wat ik zeg, sinds jij dat hier oppakt en ook gewoon in de pv ons daarop voorbereidt en daar dingen doet, ik denk dat dat heel veel invloed heeft. Eh... dus die status is al aan het veranderen, maar die is inderdaad heel erg gekoppeld aan jou. Waar we het vorige keer al over hadden... Als jij weggaat dan stort dat volkomen weer in. Want dat zie je aan mijn klas die vorig jaar les had van jou en daar ook echt dingen mee deed en ook echt met dingen terug kwamen bij mij... Ook dat ik merkte dat als ik dingen in de Oase besprak dat dat dan echt... mevr. Van der Weiden zegt het zo en dat je daar dan echt een gesprek over had. En nu heeft mijn klas les van iemand anders en er gebeurt helemaal niets, echt helemaal niets. Nog veel minder dan wat er zou gebeuren als ik het gedaan had. En dat vind ik echt heel erg en de kinderen vinden dat ook heel erg. Die ergeren zich er dood aan... Waarom hebben we dit vak? Waarom moet ik daar gaan zitten tekenen? Ja, weer een uur verspild.

K Wat zou er verbeterd kunnen worden praktisch gezien? Om dat vak nog wat meer in de lift te zetten?

R1 Nou ik denk misschien niet als uur op het rooster moet staan, zodat je daar weer docenten op moet zetten die je niet hebt en die het vak niet aankunnen, want je hebt gewoon een enorm level nodig wil je zo'n vak aankunnen. Dat kan niet gewoon zomaar iemand.

K Dus een vakdocent?

R1 Er moet een mens op komen die eh... daar zo sterk in staat eh... dat je met in feite in samenwerking met de mentor die klas daarin, die vakdocent hoeft mij niet eens al die lessen te geven maar die zou een startles kunnen geven samen met de mentor en dan zou de mentor daar weer 5 lessen op door kunnen gaan. Maar of je het in lessen moet gieten, dat vraag ik me af. Misschien moet je het in blokken geven t.a.v. onderwerpen en dat hoeft elke klas niet altijd te hebben maar dat mag ook dat mogen momenten in je schoolloopbaan zijn waarin je er weer even heel intensief mee bezig bent. Want als het alleen maar een uurtje op het rooster is, dat garandeert niks.

K Ik hoor je wel zeggen dat er een stimulator moet zijn.

R1 Ja...

K binnen de organisatie...

R1 Ja... zonder dat draait het echt niet. Gebeurt er niks, mensen kunnen dit niet uit zichzelf.

K En denk je ook nog bijvoorbeeld... nu gebeurt er af en toe iets in de personeelsvergadering. Zou je in het team ook nog meer rondom dit onderwerp bezig kunnen zijn?

R1 Ja zeker. Ja zeker weten. Als je een deel van een studiedag zou nemen en die op identiteit zou zetten, krijg je ook hele... dan moet je geen patstellingen laten ontstaan zoals dat gisterenmiddag ontstonden, want dan ... nou ja... A. (collega) en ik hebben wel eens lijnrecht tegenover elkaar gestaan... Dat soort momenten moet je zien te ontwijken en dat haalt ook veel boven. Ik bedoel, als je met mij daarmee bezig gaat, nou... het kwam natuurlijk al boven met het overlijden van die ouders van die meiden, maar zo'n situatie als het gezin in Tholen nou eh... zoiets komt boven. En dat zijn wel dan moet je je wel realiseren kan ik dat aan. Wie kunnen dat aan, wie gaan dat geven? Wie kunnen dat aan als dat boven komt.

K Ja... Zijn er nog meer dingen waarvan je zegt dat zie ik als mogelijkheid puur praktisch?

R1 Vaker op de pv... Hoe ga je om met Oase... regelmatig een onderwerpje mag gewoon op de pv of ... iets meer met het team. Projectmatige dingen met onze leerlingen, zoals bijvoorbeeld de Passion maar dan op meerdere gebieden. Laat eens meer klassen een Passion en geef eens een middag waarin je dat soort dingen gaat uitvoeren. Het boven het uurtje uit laten stijgen... Je hebt toch ook een sportdag? Waarom is sporten belangrijk dan levensbeschouwelijke onderwerpen?

K Dat is het niet...

R1 Nee, dat vind ik ook niet...

K In kwantiteit is dat het wel op dit moment...

R1 In kwaliteit is het dat gelukkig niet...

K We zijn aan het zoeken naar hoe kunnen we het meer smoel geven.

R1   Dus ja... het mag... zoals er een sportdag is mogen er van mij ook dat soort dagen zijn en die mogen er van mij meer plek krijgen... Want ik vind voor het later leven van een kind voor de bagage die het kind meekrijgt, sporten niet belangrijker dan dit soort dingen.

K   Ok, zijn er nog dingen die je wilt toevoegen van dit wil ik nog wel even gezegd hebben.

R1   Ja, dat ik jouw rol ontzettend belangrijk en onmisbaar vind binnen onze school op dat gebied. Dat komt gewoon omdat jij wel dat sterke mens bent die niet alleen maar een vak als godsdienst kan geven maar die met die kinderen kan leven. Ik denk dat het dat is. En ook met ons als docenten kan ja.... Mee kan leven. Dat is het denk ik en dat soort mensen heb je niet zo vaak... En dat legt ook meteen mijn twijfel neer van hoeveel uren moet je voor zo'n vak inruimen. Want wordt het niet gegeven door personen zoals jij, ja doe dan maar minder. Dan hoeft het van mij niet.

K   Het staat of valt...

R1   Het staat of valt met de persoon die het geeft.

Bijlage IV: Interview met Jerome de Vos

K Allereerst de vraag: wat is volgens jou het belang van het vak Godsdienst op school?

R2 Wat is volgens mij het belang van het vak Godsdienst op school? Vanuit de identiteit van de school om in ieder geval meer van het christendom te laten weten. En daarbij vind ik het heel belangrijk dat ze van verschillende godsdiensten dingen weten, omdat daaruit toch heel veel misverstanden zijn. En ze daar wel eens op reageren, op een misverstand of een vooroordeel, en wanneer je daar met ze over spreekt dat ze dan toch wel een hele andere visie hebben. En ja... thuis of in de buurt wordt er wel eens anders over een godsdienst gesproken en nu horen ze echt de feiten van een godsdienst. En daarom denk ik wel dat het heel goed is voor iedereen om dit te weten.

K Ja...

R2 Ja en wat ik zei, vanwege de eigen identiteit is het denk ik ook heel belangrijk dat ze in ieder geval weten van waaruit wij denken en ja, ook gewoon dat ze uit een verhaal hun eigen leven kunnen koppelen. Wat leren ze daarvan en het wordt wel eens inderdaad wat je zelf ook wel eens hebt aangegeven het kan voor de één een waarheidsverhaal zijn en voor de ander is het een beeldverhaal en daar komen andere gevoelens bij kijken. Maar ik vind het wel handig en ook leerzaam voor hen dat ze dat weten.

K Dus veel kennis, weten hoor ik bij je terug...

R2 ja...

K Dat is belangrijk...

R2 Ja, ik denk dat dat heel belangrijk is. En je eigen identiteit daaraan koppelen of de identiteit van de school. En ook die van mijzelf, waar sta ik in dat verhaal...

K Als docent of...

R2 Als persoon vinden ze het denk ik ook interessant om te weten van bent u gelovig? Zo ja, zo nee... En ze vinden het inderdaad ook interessant om te weten waarom geeft u dan het vak Godsdienst? Enne... dan geef ik eigenlijk dezelfde redenen aan.

K Ja...ok... Wat vind je dat een leerling zou moeten leren bij het vak Godsdienst?

R2 Ja er komen allerlei verschillende dingen naar voren natuurlijk de godsdienst zelf en wat ik zei echt gewoon ja leefregels vanuit een godsdienst. Gedachtes dat vind ik gewoon belangrijk dat ze dat weten. Ja, moeilijke vraag...

K Een klas heeft een jaar lang godsdienstles gehad, wat zou het hen dan opgeleverd moeten hebben? Wat hebben ze daar dat jaar geleerd? Wat hebben ze meegekregen?

R2 Ik denk... want elk jaar heeft z'n eigen thema's... zoals we dat nu ook uit het boek werken. Maar vanuit die verschillende thema's het weten van, maar ook de koppeling naar de maatschappij nu. En dat zie je ook wel duidelijk in het boek terug, van je hebt het over een verhaal vanuit de bijbel, dan heb je het nog over een gebeurtenis vanuit het verleden en je hebt het over ja hoe gaat dat nu.

En waar staat die leerling daar nu in. Dus... ja het is denk ik moeilijk om te zeggen: dat weten ze of dat wil ik ze geleerd hebben. Ik denk dat het per thema eigenlijk verschilt, maar dan wel het verhaal de kennis maar ook de koppeling naar het nu. En ik denk dat dat het belangrijkste nu is.

K Ja... Waar jij ook naar streeft als je godsdienst geeft...

R2 Ja, je probeert een discussie los te krijgen. En reacties van nou, hoe staan zij erin, hoe sta jij erin. En ja dat is wel eens verrassend, maar ook heel interessant. En juist dan kun je met ze praten. Als zij niks uit zichzelf vertellen of neerleggen, weet je ook niet waar die staat. Of welk misverstand die persoon heeft.

K Ok, er bestaan verschillende visie ten aanzien van het vak GL: teaching about religion, teaching from religion, teaching in religion. Welke manier zou jij kiezen of welke combinatie en waarom?

R2 Ik denk vanuit wat ik al gezegd heb, zit ik voornamelijk in het overdragen van kennis en daar wordt mijn kennis ook steeds groter van. Maar ja, dat weet jij ook wel... Maar dat is dan meer vanuit de verhalen waar mijn kennis op een laag niveau zit. Dus ik denk... teaching about religion komt bij mij heel erg naar boven en daarbij heb ik ook die stukjes, het leren omgaan met levensvragen en passende antwoorden te vinden en dat komt eigenlijk in discussies naar boven. En het geloof overdragen, ja daar zit ik niet in.

K En als je het nou even los zou zien van jou als docent GL, maar gewoon in het algemeen kijkt. Wat denk je dan dat goed zou zijn om te gebruiken of welke combinatie, dus even los van of de docent er capabel in is of niet... Wat denk je dat goed is om aan de leerlingen mee te geven?

R2 Ik denk hetgene wat ik doe... ja, het klinkt heel erg... Kijk, vroeger werkte ik niet uit het boek, en dan was het voornamelijk erover praten en wat gebeurt er nu in de media en waarom is dit en wat denken jullie ervan? Dus ja, dan ben je inderdaad ook met de kennis bezig en het laten opzoeken van het geloof en filmfragmenten over verschillende soorten bruiloften: hoe viert die het, hoe vier dit het... gewoon dat ze daar een beeld bij hebben en waarom doen ze dat... gewoon interessant om gewoon een keer te zien en te weten. Ik bedoel: ik ben er helemaal van overtuigd dat ze dit soort dingen ook weer vergeten, maar op het moment dat ze bijvoorbeeld op straat een bruiloft zien, dat ze wel denken: o dat hoort daarbij of dat hoort daarbij... dus dat is helemaal niet gek. Voor mij is het misschien vreemd, maar het is voor hen: o dat heb ik al een keer gezien. Wat het dan allemaal precies inhoudt, dat maakt dan niet meer uit, maar dat ze wel gewoon herkennen, dat is niet vreemd of gek. En het omgaan met levensvragen dat vinden ze wel moeilijk, maar ik denk wel dat het iets is wat we moeten doen. Ook gewoon om te weten, wat gaat er in die koppies om en hoe kijken ze er tegenaan.

K Waarom zouden ze daarmee om moeten gaan denk je, met levensvragen?

R2 Omdat ze die sowieso onbewust hebben. Ze hebben sowieso levensvragen, alleen wordt daar niet snel naar gevraagd en zeker niet door een docent. Een docent is eigenlijk voor een school, laat ik het even heel breed trekken, door een school aangenomen om het vak over te dragen en de leerling daar zo sterk mogelijk in te maken en zoveel mogelijk te leren in het vak. En daar is weinig ruimte om met een leerling te praten over levensvragen. In een klas waar je toch nou ja... als je stukken van ze leest en met ze praat, dat je ziet dat een kind van 13 een heel ander leven al heeft meegemaakt dan het vriendje dat naast hem zit en dat laat ze wel heel anders denken en kijken tegen het leven. En het is denk ik interessant om te weten ook voor hen van nou die kijkt er zo tegenaan en ze weten van elkaar ook veel meer, en dat ze het begrijpen van o wacht even. Ja en de ene leerling vindt het misschien ook heel onnodig en die zal niet zo heel snel een hoop vertellen, want het is ook een stukje je comfortzone...

K Ja... ja..

R2 Als jij wat gaat vertellen over jou levensvragen of levensmotto of visie of wat je hebt meegemaakt, dat is toch wel...

K Das best eng...

R2 Das eng ja. Maar ik denk wel hoe makkelijker ze daarover kunnen praten, hoe meer ze daar ook bij geholpen zijn.

K mmm.. als mens..

R2 Als mens, ja, maar ook gewoon... Kijk, het is niet zo dat het met iedereen moet delen, want daar ben ik zelf ook niet van. Ik zal niet snel een hoop vertellen, daar is toch wel vertrouwen of wat voor nodig. Maar het is wel fijn dat kinderen weten en gewoon ja... dat de klas een veilige omgeving is en dat je er met je mentor over kunt praten en dat je dat mee kunt nemen: zo'n mentor is gewoon te vertrouwen daar heb ik volgend jaar weer een hoop aan. Dus vandaar...

K Ok. Mooi, er is een verschil in hoe het vak wordt genoemd. Hoe zou het vak moeten heten? Welke naam zou het moeten hebben denk je?

R2 Ja, als je... als je zegt ik wil eigenlijk al gelijk verschillende godsdiensten aan bod laten komen, dan noem je het levensbeschouwing. Naar mijn gevoel met de uitleg die jij geeft, omdat als je zegt, nou ja, das ook niet helemaal waar, maar je kan de indruk wekken dat als je het vak Godsdienst noemt en jouw identiteit is het christendom als school zijnde, dat je dan daarmee misschien overkomt als het vak christendom bij wijze van...

K Ja, en dat je dan misschien mensen die geen christen zijn buitensluit.

R2 Ja, dat je het alleen maar hebt over het christendom en niet over alle andere godsdiensten.

K Dus dan zou je het vak levensbeschouwing moeten noemen...

R2 Ja, omdat je daarin het eigenlijk helemaal open laat over welke godsdienst je het gaat hebben. Of levensvorm of gedachte...

K   Ok, en ik hoor jou ook zeggen... nee, dat hoor ik je niet zeggen... de christelijke identiteit van de school... speelt dat mee in de benaming van het vak? Zouden wij hier op school bijvoorbeeld het vak Levensbeschouwing kunnen noemen?

R2   Ik denk dat je het heel makkelijk zo kan noemen. Ja. Ik denk dat, wat ik zei, het gevoel geven dat met het vak Godsdienst dat je het alleen over het christendom gaat hebben. En de mensen kunnen die koppeling maken, ja. Dat is echt als je puur hoe jij het omschrijft, mensen kunnen zo die koppeling maken. Zonder die omschrijving maakt het mij niet uit of je het nu levensbeschouwing of godsdienst noemt. Zeker ook niet voor onze school.

K   Ok, zou het vak Godsdienst een zelfde status moeten hebben als vakken als Ne, En, Wi? En andere examenvakken...

R2   Als examenvak?

K   Nou ja, je kan het om het meer gewicht te geven een examenvak maken, maar goed, dat is een manier om het meer status te geven.

R2   Ik denk dat het juist prettig is dat het die vrijheid heeft dat het niet dat je daardoor juist meer vrijheid hebt om er gewoon ook een beetje vanaf te wijken om ook gewoon een gesprek te hebben met de leerlingen. En ik heb het gevoel dat als je het echt maakt zoals Wi, Ne, En, dat je dan alleen maar door de stof heen moet. Maar het is denk juist interessant om bij de ene groep daarbij wat meer stil te staan en bij de andere groep weer een paar hoofdstukken verder. En ja, qua kennis als je een soort toetsje maakt van wat hebben we de afgelopen periode gezien, gelezen, met de film bekeken, wat komt erin voor, dan merk ik wel dat de ene er meer vanaf weet dan de ander. En dat kan door de achtergrond komen dat ze daardoor al veel meer koppelingen maken of niet. Maar aan de andere kant denk ik ook van als je erover praat van wat hebben we de vorige keer besproken dan ja, de eerste weet nog bijna 100% van die les die begint bij wijze van en dan haken ze toch in. Ik vind die vrijheid die het nu heeft juist is. Het is alleen jammer dat die vrijheid die het nu heeft en dat het niet die verplichting heeft van die uren en dat het gedraaid moet worden zoals bij het vak En en Ne omdat je anders achter raakt op stof, dat weer het gevaar, dat het weer sneller wordt geskipd bij wijze van.

K   Ja...

R2   En dat is, ja, dat is jammer als je met die kinderen in gesprek wil. En wel kennis wil geven. Dus ja, die status zou het wel moeten hebben. Kijk het is een vak en we vinden het, tenminste ik ga ervanuit dat we het allemaal heel belangrijk vinden, ja...

K   Nou ja, daarom doe ik dit onderzoek natuurlijk, om daarmee in ieder geval een beetje een beeld te krijgen van hoe wordt er tegenaan gekeken. Zouden we het bijvoorbeeld kunnen skippen het vak?

R2 Tuurlijk kan je het skippen. Ja tuurlijk kan je het schrappen, want het is geen verplicht examenonderdeel, dus je kan het schrappen.

K En zouden wij dat willen als school?

R2 Ik denk niet dat je het moet willen, maar ik denk wel dat het heel belangrijk is dat wanneer je het vak geeft, dat het ook echt de invulling krijgt die het verdient en die het nodig heeft.

K Ja, ja...

R2 Ik vind dat zelf ook wel eens moeilijk. En dan zie ik weer een stukje en dan ga ik niet voor niks aan jou vragen: hoe zit dat en wie was daar de baas en weet ik veel wat of hoe kwam waar komt die ineens vandaan in het verhaal. Maar dat zijn wel dingen waar je even achteraan moet, want die vragen krijg je ook van die kinderen. Van waar komt die nou ineens vandaan? Dan denk ik ja, als ik die vraag zelf al stel en dan kan ik geen antwoord geven en ik vind wel dat ik daar het antwoord op moet kunnen geven.

K Ja...

R2 Dus, nou ja... ik heb dan ook wel de mazzel met A. (collega), maar je moet jezelf de tijd geven om het te kunnen geven. Dus ja, ik vind het daarin wel belangrijk. Ik bedoel, ik heb zelf vroeger ook levensbeschouwing gehad en dat was dan alleen in de onderbouw. En dat was dan wel meer met toetsen en met leren en ja gewoon inderdaad kennis overdragen, en dan ja het is interessant, maar of je daar nou meer van leert, dat weet ik niet. Ik denk dat juist het gesprek interessanter is dan het leren.

K Ja... Maar jij zegt: het verdient een zelfde plaats als andere vakken op school.

R2 Het verdient de prioriteit van alle andere vakken, alleen ik denk niet dat het... Kijk het verdient de prioriteit dat Godsdienst net zo belangrijk is als het vak Wi. Alleen het moet niet de verplichtingen krijgen die het vak Engels en Wi hebben, qua cijfers, qua determineren... qua examens...

K En qua pta-boekje en lesplanning enz. dat het niet allemaal vaststaat, maar dat in de lesstof zelf nog ruimte hebt.

R2 Ja.

K Maar dat bijvoorbeeld nu vier klassen helemaal geen Godsdienst krijgen...

R2 Ja, dat vind ik geen goeie zaak.

K Nee...

R2 Want waarom staat het op het lessentabel? Omdat je het vak belangrijk....

Interruptie door collega

K Maar ja, als er bijvoorbeeld te weinig uren wiskunde zijn, dan wordt een uur Godsdienst geschrapt en wordt er Wi van gemaakt...

R2 Bijvoorbeeld ja... Of we gaan 'kaasschaven' dat de ene klas wat minder wiskunde heeft en de andere klas ook, maar dat het vak godsdienst wordt niet 'gekaasschaaft' van nou dan geven we de ene week die godsdienst en de andere week die godsdienst.

K ja...

R2 Ja, maar das bijvoorbeeld ook met een mentoruur bij ons op school.

K Ja, das hetzelfde... inderdaad...

R2 Alleen ja, als je het alleen over het vak hebt, het staat erop, we vinden het belangrijk...

K We zeggen dat we het belangrijk vinden...

R2 Ja, en het is alleen wel eens moeilijk.

K Ja, tuurlijk. In de praktijk is het altijd... Ik heb even een persoonlijke vraag tussendoor, kun je aangeven welke plaats godsdienst of geloof in je eigen leven heeft?

R2 Welke plaats ... stilte... Ja. Ik denk dat als we alleen over het christendom spreken en welke plaats heeft dat bij mij, dat heeft bij mij eigenlijk alleen maar de koppeling met school. Vanuit school ben ik daaraan gekoppeld zal ik maar zeggen. Zou ik op een andere school werken, een openbare school en daar is het christendom niet aan gekoppeld, dan zou ik er voor de rest ook niks mee hebben. De enige plekken die het heeft, is dat je weet dat het met Pasen en hemelvaart te maken heeft, naast de vrije dagen die je dan zal hebben en met kerst. Daar weet je de koppeling van, maar dat weet je al vanaf de basisschool. Kijk, ik denk dat het christendom dus bij mij eigenlijk niet zo heel dicht bij mij staat of heel hoog bij mij staat, (hoog moet je natuurlijk niet verkeerd opvatten...)

K mm...

R2 Maar ik denk wel dat heel veel dingen vanuit het christendom wel heel veel raakvlakken heeft met hoe ik in het leven sta en hoe ik er tegenaan kijk. Alleen ik heb verder niks met de kerk, ik heb verder niks met ja, met andere zaken die daar misschien bij komen kijken. Maar ik vind het geloof in de mens dat vind ik wel heel belangrijk.

K Ja... ja...

R2 Dus ja, die raakvlakken die heeft het dan wel, maar die haal ik dan niet uit het geloof. Die haal ik gewoon vanuit ervaring en misschien vanuit mijn eigen familie. Ik denk heel veel uit mijn eigen familie... Ja en onze hele familie heeft niks met het geloof, op m'n zwager na dan, maar die heeft het ook een beetje laten vallen. Vanuit de familie zijn wij niet gelovig opgevoed, maar we hebben wel dezelfde normen en waarden denk ik. Maar ja, diezelfde normen en waarden zitten denk ik ook in eigenlijk alle anderen godsdiensten. Hoe ga je met elkaar om, alleen de een is misschien wat spiritueler dan de ander.

K Nou ja, als jij zegt bijvoorbeeld ik ga uit van de mens, dat ligt natuurlijk dichtbij waar het humanisme voor staat.

R2 ja...

K Maar heeft levensbeschouwing een belangrijke plaats in je leven of nou, niet zo belangrijk?

R2 Ik denk naar mate ik ouder wordt dat het steeds belangrijker wordt. Vroeger had je geen zorgen of wat dan ook, het interesseerde je eigenlijk allemaal niks en het zal allemaal wel. Dat hoort ook bij die fase denk ik. Maar hoe verder je komt en hoe meer er gebeurt in je eigen gezin, dan ga je toch anders, steeds verder over het leven nadenken. En over levensvragen. Ben ik daar heel veel mee bezig? ...ik denk dat ook nog steeds een stuk in mij blijft die leeft met de dag en geniet en eigenlijk alleen maar denkt: ik moet vandaag wel lachen, want anders dan, ja... Maar ja, er zijn wel momenten dat je even met de neus op de feiten wordt gedrukt en dat die vragen wel veel meer spelen.

K Ja... ja...

R2 En hoe ga je daarmee om en hoe pas je dat in.

K Ik heb een aantal vragen over de vorm van de lessen. Je hebt zelf, dit jaar geef je godsdienst en vorig jaar ook. Welke aspecten vind jij onmisbaar in een les?

R2 Hoe bedoel je?

K Wat zou er in ieder geval in een les in moeten zitten bij het vak godsdienst en dat kan gaan van elke godsdienstles moet er iets uit de bijbel aan de orde komen of in elke les moet er een stukje gesprek of discussie zijn of elke les moeten er verschillende levensbeschouwingen of godsdiensten voorbij komen.

R2 Ik vind het belangrijkste dat elke les wel een moment is dat ze moeten nadenken wat ze lezen, zien, vertellen tegen elkaar. En of dat een stukje verhaal uit de bijbel is, dat komt in het werkboek wel in voor en volgens mij wel heel vrij en los en anders geschreven. Moet er een stukje uit de bijbel gelezen worden? Nee. Dat heb ik absoluut niet, omdat ik daar zelf ook niks mee heb. Met een Oase start ik ook nooit met een stukje uit de bijbel omdat het mij niet totaal onbekend is, maar het is me wel onbekend.

K ja...

R2 En ik wil er wel over kunnen praten, dus dat een ander dat wel doet ja, zolang je daar een goede invulling aan kan geven en mee aan de slag kan en vragen kan beantwoorden, dan is het jouw goed recht om dat zo te doen. Alleen ik denk dat het belangrijkste is dat het onderwerp waar je het over hebt of wat er in voorkomt, dat daar echt over nagedacht wordt. En dat is misschien 5 minuten van een les dat ze even denken van o, wacht even... En voor de rest is het ook gewoon doen en gewoon ja... met dat stukje bezig zijn. Ik denk dat het belangrijk is dat ze actief zijn. Met elkaar praten en dat ze even een moment hebben van bezinning, zo kan je het noemen, maar dat ze even nadenken van wat is er vandaag aan bod gekomen en waarom.

K Ja...ja... ok. We hadden het net al een beetje over kennis, maar ik hoor je nu toch ook een beetje over vaardigheden iets zeggen. Is er 1 ding wat belangrijk is of moet er een balans zijn of zeg je van nou de nadruk moet liggen op vaardigheden, dat ze in gesprek kunnen gaan met elkaar en dat

ze erover na kunnen denken. Of zeg je van nee, ik vind toch dat die kennis over verschillende religies, dat dat belangrijk is.

R2 Ja... we werken in die methode. Nu heb je het toch voornamelijk in de 2.1 klas en de 2 vierjarenstroom klas, gaat het voornamelijk over het christendom. En ja, daar gaat het ook echt over stukjes uit de bijbel en dan vind ik het wel belangrijk dat je daar als docent de kennis over hebt, in ieder geval over het stukje waar je het over gaat hebben. En dus dat vind ik wel belangrijk. Ik vind wel dat je de vaardigheid moet hebben om daarmee in gesprek te raken met de kinderen. Alleen kennis overdragen, ik denk niet dat dat de bedoeling is...

K Want?

R2 Tenminste dat vind ik niet de bedoeling van mijn lessen.

K Maar waarom niet...

R2 Omdat ik juist het belangrijk vind, ik denk dat als ze erover praten dat het beter blijft hangen en dat ze erover na moeten denken wat ze zeggen. En moeten luisteren naar het verhaal en daar hun leven aan koppelen of hun vragen aan koppelen, dus het stukje kennis is gewoon noodzakelijk om antwoord te kunnen geven aan die kinderen van wie was dat en waar komt ie vandaan. En hoe zat dat dan precies. Dus dat je buiten de stof even iets meer informatie kan geven en niet alleen maar moet zeggen: dat weet ik niet. Dat vind ik 1 slordig staan en 2 ja, is het voor de leerlingen... die leerling vraagt er niet voor niets om, dus die heeft daar gewoon een reden voor.

K Dus je hebt een beetje kennis nodig om te werken met die vaardigheden?

R2 Ja, ik denk het wel.

K Heb je ook enig idee op welke manier er het beste getoetst kan worden bij dit vak?

R2 Nou als je de kennis wil toetsen, dan is het gewoon vragen stellen over wat je het afgelopen hoofdstuk hebt gedaan. Of wat heb je de afgelopen film gezien, dat zijn gewoon kennisvragen. Maar een mening kun je niet altijd beoordelen...

K De inhoud van een mening niet, maar misschien wel de manier waarop die wordt gegeven of waarop die wordt onderbouwd.

R2 Ja... dat kan...

K Maar dat is wel een stuk lastiger...

R2 Ja, dat wel... Nu beoordeel je ze ook op wat ze inderdaad zeggen en hoe ze betrokken erbij zijn. Want soms denk je: die snapt het nog niet helemaal. Of: die heb ik helemaal niet gehoord of... Ja, hoe moet je dat toetsen.

K Jij kijkt nu gewoon aan de hand van hoe de leerling meedoet in de les hoe die participeert, hoe die bezig is en aan de hand daarvan geef je een cijfer.

R2 Ja en soms ook van als je denkt van nou de kennis die is besproken of afgelopen hoofdstuk is gedaan, dat heb je vaak genoeg even herhaald even teruggehaald. Vooruit besproken, hoe denkt die

erover? Elkaar laten vertellen en dan heb je soms nog wel het idee dat sommigen daar toch enigszins doorheen glippen en dat je denkt van nou volgens mij heeft ie er nog niks van mee gekregen. En dan is gewoon een stukje kennistoets van nou jongens, volgende keer een toets over hoofdstuk 1 of over stuk film dat we hebben gezien om toch te kijken of die kennis er wel inzit. Niet om het kind daarmee te straffen maar wel om te zien of het echt is overgekomen. Dat is soms niet duidelijk te zien bij een leerling. Want de ene leerlingen durft er ook gewoon veel minder over te vertellen, maar heeft wel alles mee gekregen.

K   Ok. Ik heb nog wat vragen over de huidige situatie hier nu op school rondom het vak godsdienst. Hoe en wanneer is de christelijke identiteit merkbaar voor jou?

R2   Nou, laatst met de Passion vond ik het zo ie zo heel erg goed merkbaar niet alleen tijdens de voorstelling, maar ook dat ze tijdens ckv daar veel meer mee aan de slag waren. Dat je met je lessen GL daar eigenlijk al naartoe werkt en de werkstukken die zichtbaar in de school staan of hangen, dan is het echt heel erg zichtbaar en de laatste keer dacht ik ook: nu is het ook echt zichtbaar, nu zijn we er echt mee bezig. En met kerst is het bij de ene klas meer zichtbaar dan bij de andere klas, vooraf is het bij de ene al zichtbaarder. En ook tijdens die dag zelf zie je bij de één echt werkvormen en de ander is daar wat losser in. Is het misschien wel aanwezig, maar niet direct zichtbaar.

K   Maar vooral in de vieringen dus, dan is voor jou de christelijke identiteit van de school te merken.

R2   ja. Tussendoor met de normen en waarden, maar als ik op een andere school zou werken, dan zou ik het precies hetzelfde doen. Dan zou ik hetzelfde verwachten van de leerling. Dus dan is het voor mij niet méér zichtbaar.

K   nee...

R2   Bij de vieringen ja. Bij de opening van de dag heb je ook... maar ik pak nooit een stukje vanuit de bijbel. Ik pak juist die andere stukjes over een gebeurtenis of wat een kind heeft geschreven waar dan nog extra vragen bij staan. Maar ja, dat is voor een kind niet altijd de koppeling met de identiteit van de school.

K   Nee, omdat die stukjes soms ook meer levensbeschouwelijk zijn. Dus wat breder...

R2   Ja, dus tijdens een opening zal het bij de ene docent misschien wel zichtbaarder zijn dan bij mij.

K   Dat hangt dus heel erg af van de persoon?

R2   Ja, van welk stukje wordt gepakt, stukje vanuit de bijbel geeft al veel sneller iets van de identiteit van school weer dan een wat algemener levensbeschouwelijk stukje. Wat wel in principe dezelfde doelen als dat andere stuk, alleen ....

K   In een iets andere vorm.

J   Ja.

K We hebben net al een aantal dingen genoemd, maar hoe wordt op dit moment invulling gegeven aan de lessen godsdienst? Je hebt net al wat vertelt wat jij doet. Je bent geen docent GL, maar mentor van een klas, waardoor je nu ook godsdienst geeft.

R2 ja

K En dan gebruik je een methode. Gebruik je die iedere les?

R2 Ja

K Dus dat is echt jouw leidraad?

R2 Ja

K En bedenk je daar nog dingen bij of niet of ga je gewoon strak volgens het boekje?

R2 Soms een tv fragment wat ik bijvoorbeeld zelf heb gezien en wat met het onderwerp te maken heeft en wat je via uitzending gemist erbij kunt halen. Dat pak je er wel eens bij en de extra opdrachten die jij bijvoorbeeld hebt gemaakt en op Shared Files staan kan je erbij pakken. Maar in principe is het boek mijn leidraad en daar kan ik mee uitstappen en als een leerling iets extra's heeft kun je daar veel mee doen. Maar het boek is voor mij echt de leidraad omdat het gewoon ook veel makkelijker is en daar zit een duidelijke lijn in: een stuk verhaal, verleden, heden, eigen vragen, eigen ideeën, ja... waarom zou ik het wiel dan nog een keertje moeten uitvinden?

K Ja, van mij hoeft het niet hoor... Voel je jezelf competent om dit te doen?

R2 Ik voel me wel competent om dit te doen. Alleen als je het echt stukken hebt die dieper gaan over stukjes uit de bijbel dan vind ik mezelf totaal incompetent.

K Je schiet qua kennis te kort...

R2 Ja, dus dan is het wel prettig dat ik vorig jaar 2F had en dit jaar 2D1, dat je uit hetzelfde boek werkt en dat je het van vorig jaar ook nog weet. Dat zeg ik eerlijk, daar ben ik gewoon misschien 'Jantje-gemiddeld' in van de kennis die er hangt. Ik denk wel iets meer dan de meeste volwassenen misschien wel die buiten op straat loopt. Alleen echt de verdiepingsvraag, daar blijf ik achter.

K Maar het in gesprek gaan met leerlingen over levensvragen en dergelijke...

R2 Ik denk dat dat goed gaat. Ja...

K Ok. Deze vraag daar hebben we het net eigenlijk ook al over gehad: heeft het vak eenzelfde gewicht als de andere vakken in het curriculum op school?

R2 Nee.

K Daar hebben we het net ook al over gehad... Denk je, is het denkbaar dat dat verandert in de toekomst?

R2 Het is wel denkbaar. Kijk, aan de ene kant moet het niet uitmaken als je heel veel mensen hebt die het vak geeft. Alleen iedereen doet het wel net op z'n eigen manier, maar als je allemaal uit hetzelfde boek werkt, dan ben je toch met dezelfde stof bezig. Aan de andere kant denk ik dat echt een vakdocent GL daar misschien meer uit kan halen dan wat ik eruit kan halen. Omdat ie echt alleen

met het vak bezig is. Ik bedoel, iedereen kan ook een gymles geven,... Lachen... iedereen kan een spelletje met kinderen doen, maar ja....

K Dat is misschien te vergelijken met gym wat op de basisscholen ook altijd gewoon door de meester of juf voor de klas werd ook gewoon gym gegeven, maar dat is de laatste jaren ook veranderd.

R2 Dat is zeker veranderd. En niet voor niks.

K precies. Niet voor niks en vroeger werd godsdienst gegeven door de dominee of de pastoor werd er gewoon bijgedaan, maar dat zie je nu verschuiven. Ja, hier op school is er natuurlijk in het verleden voor gekozen dat mentoren dat geven aan hun klas, met hele goede redenen, maar je kan je nog afvragen is dat, werkt dat nog in deze tijd?

R2 Ja...

K Maar in jouw ervaring jij hebt zoiets van: het is niet een warm bad waar ik in zwem, maar goed, het lukt mij wel.

R2 Ja, kijk het ligt inderdaad niet het dichtst bij mij maar ik kan wel het vak geven, alleen denk ik als ik dan bijvoorbeeld met A. (collega) in gesprek ben en hij zo gepassioneerd kan vertellen, dat doe ik niet voor de klas. Dat is wel eens jammer en een gemis misschien voor de kinderen, omdat hij daar als iemand er zo over kan praten, zo makkelijk ja dan is dat veel fijner voor mijn gevoel om daar les van te hebben. Dat je met elkaar in gesprek bent, dan valt dat weg, alleen op de momenten dat je het echt over een stukje uit de bijbel hebt en je kan zo makkelijk allemaal raakvlakken leggen met het hele geloof en met alle verhalen en weet ik veel wat, ja dat is voor een kind een verademing.

K Ja...

R2 Dat zou een winst zijn voor het vak.

K Dus om het gewicht van het vak of het vak meer lading te geven zeg je zou het goed zijn als een vakdocent het vak geeft. Of zeg je, nou eigenlijk moet dat niet uitmaken...

R2 Het zou niet uit hoeven maken, maar het maakt wel uit denk ik.

K In de praktijk...

R2 Ja... maar dat geldt denk ik voor elk vak. Ik bedoel, als ik biologie ga geven, ik heb er echt wel kennis van, maar ik denk dat het anders zou overkomen als iemand daar echt gepassioneerd in is.

K ja...

R2 Ik denk dat zeker ook voor een vak als godsdienst, waar wel meer de ruimte ook is, dat dat echt wel, dat daar meer winst in te behalen is. Kijk je kan ook zeggen, joh Jerome, ga je meer verdiepen, zorg dat de bijbel in je hoofd zit...

K Dat zou ik je nooit aandoen... (lachen)

R2 Nee, maar zorg dat ie erin zit en dan weet je het ook.

K Ja, dan weet je het, dan zit het hier (wijst naar het hoofd). Maar dan zit het nog niet hier (wijst naar het hart) En dat is het verschil.

R2 Nee, dan zit het niet in je gevoel nee. Maar ja, dan heb je in ieder geval wel de kennis.

K Ja, dat klopt. Maar goed, je zegt net zelf dat het wel verschil maakt de manier waarop iemand het brengt. Iemand die het met passie brengt, dat komt veel meer over dan...

R2 En op het moment bijvoorbeeld dat ze over verschillende godsdiensten.... Tenminste, toen ik niet uit een boek werkte en het over verschillende godsdiensten had en vergelijkingen, verschillen en dan kon ik echt boos worden, dus dan komt echt de passie naar boven van jongens, denk nou toch eens na. Weet je wel, zo zit het niet in elkaar. Maar ja, als je nu alleen vanuit, niet alleen vanuit het christendom, maar alleen met verhalen vanuit het de bijbel en daar dingetjes aan koppelt van nu, het heden, toekomst en jouw gedachten, dan zit je er toch een beetje in vast en dan is die passie in het gesprek over het verschil is weg.

K ja... Zou er nog meer verbeterd kunnen worden waardoor het vak meer smoel krijgt?

R2 Ik ben ervan overtuigd, met alles, dat waar prioriteit wordt gelegd dat dat een verbetering is en op het moment dat je inderdaad zegt van bijvoorbeeld een mentor kan GL les niet geven, dat je blijft zoeken en dat uitstraalt van die les zal gegeven moeten worden. En ik denk dat het dan meer smoel krijgt dan dat het nu heeft. En meer beleving en meer gewicht ook bij het team krijgt om het vak te geven dan wat er nu is. Omdat nu inderdaad snel gezegd wordt, ja die Wi lessen, Engelse lessen, gymlessen, het is allemaal belangrijk en die moeten wel gegeven worden, dus dan halen we Jerome van die klas af en dan gaat ie gym geven. Ja, dat kan allemaal wel, maar wie gaat dan dat lesje godsdienst geven? En op het moment dat je daar denk ik altijd maar vanaf zal blijven snoepen, dan zal het nooit de prioriteit/smoel krijgen die het nodig heeft. Dus ja, je moet wel de prioriteit voor het vak hoog leggen. En dan krijgt het denk ik ook meer smoel, meer prioriteit, meer aandacht.

K En kan je dan ook nog denken aan het waarderen? Nu wordt er een cijfer gegeven tussen de 6 en 8, op een manier dat vaak een beetje natte vinger werk, die doet goed mee in de les. Zie jij het voor je dat dat gaat veranderen, zodat je net als voor elk vak gewoon cijfers geeft? Waardoor er ook wel eens een onvoldoende kan staan op het rapport, waar je natuurlijk niet vanuit gaat...

R2 Maar dat is al het gekke, want sommigen vullen geen cijfer in omdat je geen cijfer in hoeft te vullen. En ik vulde wel een cijfer in omdat ik voor thuis duidelijk wilde maken van joh, zo en zo gaat het. Niet alleen voor kennis maar ook participatie... Maar daar verschilt het dus al. Daar verschilt het al in het team. De een zegt het hoeft niet, de ander zegt het moet wel. Nou ja... dat die onduidelijkheid er al is, geeft al een hoop aan. Maar...

K Als jij een keus zou moeten maken, waar zou jij, waar zou jij voor staan. In ieder geval voor duidelijkheid... Dat zo is zo...

R2 Je bedoelt qua cijfer of?

K Qua cijfer wel of niet of alleen een izzic in de onderbouw natuurlijk... eh... of het laten zoals het nu is. Je geeft een cijfer tussen de 6 en de 8. Maar ik geef nu natuurlijk les in de bovenbouw waar ik ze werkstukken laat maken, waar ik ze ook toetsen geef, kennis toets... Ja, als ik nu mn cijfer invoer, een leerling heeft en 5,5 gehaald, dan moet ik nu een 6 invullen eigenlijk. Of een leerling heeft een 9 gehaald, dan moet ik een 8 invullen. Dat is nu in principe de afspraak.

R2 Ja, maar dat is eigenlijk de vraag aan school: wat willen wij? Willen wij ze gaan toetsen op kennis, willen wij ze gaan aftoetsen op werkstukken... wat willen wij eigenlijk? Kijk ik vind die cijfers interessant om aan de leerling te laten zien om te kijken hoe jij in het vak staat. Of hoe jij ermee bezig bent en hoe jij je laat horen. En eigenlijk kunnen ze zelf die koppeling ook wel maken, want ze kijken op het rapport en ze zien bij de ene een acht staan en bij de ander een zes, en dan maken ze zelf de koppeling van ja maar die zie ik niet vaak meedoen... En je hoort dan wel eens gekscherend de volgende les van ik ga me nu even laten horen ofzo, weet je wel... Dus nou ja, die cijfers maakt dus ook wel iets duidelijk. Misschien verplicht je ze wel om iets van zich te laten horen, terwijl je dat niet zo wil, maar wel actief ermee bezig zijn ja. Ik vind het lastig, moet je dat... Ik doe wel eens zo'n toetsje om ze zelf even scherp te zetten. En niet omdat ik denk ik ga elke keer een toetsje doen. Das gewoon ik heb die aanwezigheid, die gesprekken juist gemist. Nou, dan ga ik het maar zo toetsen en dat zeg ik dan ook tegen de klas. Meer om ermee bezig te zijn.

K Dus je zou ze ook een keer in de zoveel tijd gewoon feedback kunnen geven. Hoe zij in jouw opzicht bezig zijn in de les.

R2 Ja...

K Maar dan gewoon met een stukje tekst bij wijze van...

R2 Ja, zou kunnen.

K Dus dan hoeft het helemaal niet op het rapport genoemd te worden.

R2 Nee... Alleen elke periode voor elke leerling een apart stukje te schrijven...

K Ja, das best een klus... en zeker als je een 1-uurs vak geeft...

R2 ja... Je doet het omdat je een soort terugkoppeling wil voor ouders en de leerling zelf. Je krijgt het gesprekje toch wel, want ze gaan de verschillen vragen. Dan kan je het misschien in vier zinnen uitleggen en dat kost minder tijd dan dat je het op moet schrijven. Dus...

K Dus jij zegt: wel een waardering geven op het rapport, zodat er duidelijkheid is in de vorm van een cijfer

R2 Het kan ook een v/g/m zijn...

K ... of een letter. Maar in principe wel tussen de 6 en de 8.

R2 Ik vind, een S. (leerling), als ik het heb over het christendom en die jongen weet alles... ja als een kind een... maar dan ga ik het wel vergelijken met Wiskunde of Engels... als iemand daar alles van weet krijgt ie ook een 10.

K ja... Dat maakt het vak Godsdienst bijzonder in dat opzicht dat het niet alleen maar gaat over die kennis. Tenminste dat hadden we net vastgesteld.

R2 Ja...

K Ok, ik ben er doorheen. Wil je zelf nog wat toevoegen?

R2 Nee... ja... het was voor mij interessant om deze vraag te krijgen omdat je er zelf ook weer over na gaat denken. Ik denk wel dat ik meer duidelijkheid daarin zou willen van hoe staan we als school nou in en hoe willen we het hebben.

K En hoe belangrijk vinden we het nou eigenlijk...

R2 Ja... gewoon prioriteiten leggen. We hebben het vak niet voor niks staan. We hebben het vak volgens mij niet staan om op te vullen, het heeft echt een plek, maar we moeten wel weten hoe we die plek in moeten vullen. En dan kan je volgens mij, ik als 'godsdienstdyslect' kan je het wel goed doen. Alleen, ja... pak de middelen die je gegeven worden. Pak dat boek en ga uit het boek werken... Dat is gewoon mijn leidraad, mijn houvast. Mensen om mij heen, jij en A., dat is mijn houvast voor het vak maar pak dat wel vast. Er komen dingen uit die ik niet had bedacht om dat zo te doen, maar er komen dus ook uitkomsten uit die je zelf niet had verwacht.

K Ok, bedankt.

Bijlage V: Interview met respondent 3

K. Om maar gelijk met de deur in huis te vallen, dit zijn dus een aantal vragen gewoon algemeen. Dus algemeen over het vak godsdienst/levensbeschouwing. Wat is volgens u het belang van dit vak op school?

R3 Ik denk dat heel veel van wat er in de maatschappij gebeurt, en dan met name de onrust, ergens wel roots heeft verschillen van overtuigingen en ik denk dat het uitermate belangrijk is dat de jeugd leert dat het allemaal een achtergrond heeft en het een is niet perse beter dan het ander maar de mensen geloven dat wel en dat levert soms discussies op die dan niet meer met woorden kunnen beslechten ... dat is 1. En 2 als je kijkt naar de manier waarop onze samenleving in elkaar steekt dan kun je toch niet ontkennen dat daar christelijke wortels in zitten en het ontchristelijken in Nederland of überhaupt .. van deze wereld dat vind je ook terug in de manier waarop de samenleving wordt steeds dominanter en wij worden steeds minder ..christelijke .... Dus wij komen ergens vandaan en gaan ergens naar toe en als je dus mee wilt denken en mee wilt werken aan het vormgeven van die beweging dan zul je toch moeten weten waar het vandaan komt. Zonder in alle diepgaande theologische ideeën .. dat is een andere discussie

K. dus voor u komt het neer op, voor jou, dat je kennis hebt zodat je op een goede harmonieuze manier kunt samenleven?

R3 Ja

K. Dat is wat zij leren bij het vak godsdienst/levensbeschouwing?

R3 Ja die twee gaan hand in hand

K. Godsdienst en levensbeschouwing. Daar komen wij zo ook nog even, over de naam. Wat zou leerling dan kunnen leren bij het vak?

R3 Van de grote geloofsstromingen van de essentie.

K De Kern waar het om draait?

R3 De kern waar het om draait en dat op een manier waarop er niet geoordeeld of gewaardeerd wordt dat de ene stroming beter is dan de ander, maar dat ze wel de essentie en de verschillen begrijpen.

K. Maar zo objectief mogelijk.

R3 Ja dat zeg ik met pijn in mijn hart omdat ik dominant christelijk ben.... Maar in een multiculti samenleving is het belangrijk dat zij dat allemaal meekrijgen.

K. Dat zet u het gevoel erbij zet u even aan de kant

R3 Ja

K Want?

R3 Omdat ik voed mijn zoon zelf ook christelijk op..... maar ik vind het juist ook belangrijk dat hij ook snapt dat hij niet ineens gaat roepen van ja maar dit is de norm zonder dat hij zeg maar enig besef heeft dat andere mensen met anderen normen opgroeien en daar kun je hooguit een mening over hebben maar ze worden wel zo opgevoed .. van de wereld heeft een islamitisch geloof dat kun je ook niet negeren je kunt er alleen ... maar je kunt het niet negeren.

K. Nee dat lukt niet meer

R3 en dat geldt bij meerdere stroming waarvan ik denk, nou ik ben zelf in Azië geweest en als je ziet hoe mensen daar het hindoeïsme omgaan dat vind ik prachtig op te zien hoe ... mensen dat kunnen beleven en dat zij wel dingen waarvan ik denk dat moeten die kids meekrijgen.

K Ja

R3 Ja

K Oke. Er zijn verschillende manieren om het vak te geven, verschillende visies daarop en vanuit de literatuur zijn eigenlijk drie hoofdvisies te halen en die heb ik ook even op blaadjes gezet. Er is de teaching in religion en daarbij wordt vooral het geloof overgedragen er is de teaching about religion, dat is voornamelijk overdracht van kennis over de verschillende godsdiensten en levensbeschouwing en teaching from religion, leerlingen leren om te gaan met levensvragen en proberen passende eigen antwoorden te geven. Als u deze , je deze drie ziet liggen welke zou dan de voorkeur hebben of welke combinatie? Dat kan natuurlijk ook.

R3 Ik denk dat teaching about religion de primaire zou moeten zijn en dit doe je maar in de kerk, teaching in dat is jouw eigen keuze en het leren omgaan met levensvragen volgens mij is dat het verschil tussen godsdienst en levensbeschouwing.

K oke. dus voornamelijk de teaching about religion met in combinatie met deze.

R3 Dat is uiteindelijk waar het omgaat zonder een fundament van kennis hoe je geen vragen te beantwoorden. Hoe je geen vragen te stellen.

K. Dus je hebt de kennis wel nodig om verder te komen.

R3 Deze twee behoren wel in elkaars verlengde.

K. Oke, prima. Dan nu over de naam dat hebben wij net al even genoemd het vak levensbeschouwing wordt echt gezien als nadenken over levensvragen in het algemeen en het vak godsdienst wordt gezien als iets wat wel dieper gaat en in staat moet kunnen zijn om, dit noemen ze dan transcendentie zien, het is dat je bewust bent van een andere wereld waar God is en dat komt eigenlijk bij het vak levensbeschouwing niet aan de orde maar bij gd wel. Dat is in grote lijnen het verschil tussen gd en lb. Dus gd gaat iets dieper dan lb. Hoe zou het vak genoemd moeten worden? Gd of lb of een combinatie?

R3 Ik zou voor de combinatie gaan.

K En waarom?

R3 Eh,.. nou zoals ik zeg, je moet een bepaalde basis hebben om van daaruit die antwoorden te kunnen genereren. En die basis voor de een anders als voor de ander, maar ze moeten allebei het proces door om uiteindelijk te komen tot een eigen antwoord. Eh... en daarin kunnen ze elkaar wel helpen als ze van elkaars achtergrond weten.

K Dan kunnen ze ook leren van elkaar...

R3 Ja. Ik denk dat het absoluut een verrijking zou kunnen zijn.

K Ok en dan ga je uit van de leerling die in de klas zit...speelt dan de christelijke identiteit van de school ook nog mee in de benaming van het vak?

R3 Eh... nou dat mag, maar dat zou van mij niet hoeven. Het is geen noodzaak ofzo. Ik zie dat niet. Er zijn misschien puristen die dat wel willen, maar... ik heb zelf heb ik dat niet zo.

K Nee, je kunt uitgaan van de school is christelijk, dus heet het vak godsdienst en dus krijgen ze alleen de christelijke identiteit mee. Dat is een keuze die je maakt. Je kunt ook zeggen ik kijk naar wat zit er in mijn klas en daar pas ik mijn vak op aan. Dat zijn twee verschillende manieren.

R3 Nou, ik kom zelf uit zo'n christelijke school en eh... en ik vind het tot op de dag van vandaag nog steeds jammer dat zeg maar al die andere leren later pas in mijn leven kwamen. Ik had het heel fijn gevonden als er toentertijd al iets over gezegd was. En dat je dan het een wat meer in de schijnwerpers zet omdat je zelf die signatuur hebt, daar heb ik dan persoonlijk geen moeite mee.

K Nee.

R3 Maar juist ook omdat deze school uniek is in zijn soort, zou ik het jammer vinden als mensen zouden afhaken vanwege de christelijke signatuur die dan de overhand zou krijgen. Het is omwille van de kids.

K Het gaat om de aangeboden zorg hier op school...

R3 Ja, ja... en dat je dat doet vanuit een christelijke perspectief en dat je daar liefde en eh... zorg voor elkaar centraal in zet, dat allemaal waar maar dat heeft te maken met de organisatie en identiteit van de school. Maar op het moment dat je kinderen les gaat geven, onderricht gaat geven in levensbeschouwelijke vraagstukken, dan hoort dat stukje er wel gewoon bij. Vind ik...

K Ja, daar vraag ik naar... Zou het vak gl eenzelfde status even belangrijk moeten zijn als vakken als ne, wi, ec, bi

R3 Ja, vind ik wel. Absoluut

K En waarom

R3 Het feit dat je kan rekenen en lezen en dat soort dingen is natuurlijk uitermate belangrijk voor het dagelijks functioneren, maar veel van de ellende die we op straat tegenkomen komt voort uit het elkaar niet begrijpen. Dus om zeg maar deel te nemen op een goede manier in het sociaal verkeer hoort er zeg maar een soort sociale vaardigheid bij die nu op scholen heel vaak weinig aandacht krijgt. In ieder geval duidelijk minder dan lezen en rekenen.

K Ja

R3 Dus wat mij betreft hoort het gewoon op 1 lijn.

K En wat is dan het verschil met... nou we bieden hier in de 1e klas het vak sova natuurlijk aan, sociale vaardigheden, wat is dan het verschil tussen sova en gd?

R3 Bij sova is het denk ik meer de techniek van hoe voer je een gesprek, hoe geef je een hand, hoe kom je ergens binnen, maar de manier waarop. Terwijl lb die diepere laag is... eh... hoe ga ik dat uitleggen...

K Ja, het is ook lastig...

R3 Zeg maar rekenen is je leert optellen en aftrekken en allerlei andere bewerkingen, maar daar heb je geen fluit aan als je het buiten niet kan toepassen. Dus je moet weten wanneer je moet optellen of aftrekken en dat is volgens mij ook het verschil tussen sova en lb...waarbij sova meer het maken van de sommetjes is, maar het snappen in de praktijk van wanneer moet ik nou optellen of aftrekken of het schakelen tussen Nederlands en Engels van he ik heb ineens een engels woord in een Nederlandse zin... o dat is normaal hier, dat zie ik dan toch meer als levensbeschouwing.

K Ja...ja...

R3 Ik vind Levensbeschouwing geloof ik toch prettiger dan godsdienst. Ik weet niet waarom.

K Dat komt nu ineens boven...

R3 Ja.

K Dat kan... Dus misschien toch maar gewoon levensbeschouwing?

R3 Ja misschien wel ja.

K Ja, misschien dat het ook gewoon meer aanspreekt als je als leerling in de klas komt en je bent niet opgevoed met God of wat dan ook...

R3 Ja het zit er inderdaad in het woordje God... Want er zijn natuurlijk ook religies die hebben helemaal geen God of hebben er een heleboel en dan haal je de lading ervan af. En het gaat erom wat jij ermee doet.

K Dus levensbeschouwing. Zou het vak een examenstatus kunnen moeten krijgen?

R3 Eh... vanuit de vorige redenatie: ja. Als je het net zo belangrijk wilt maken...

K Nou ja, dat is een manier natuurlijk om een vak neer te zetten, maar vanuit het oogpunt van de leerlingen misschien wel van ja als ik er geen examen in hoef te doen, is het niet belangrijk.

R3 Ja, en het is hartstikke belangrijk. Want het is toch het begrip van hoe zit de wereld in elkaar. Het heeft zelfs met geschiedenis en aardrijkskunde raakvlakken...

K ja.. ja... dat klopt Maatschappijleer...

R3 Ja

K Een persoonlijk vraag tussendoor. Kun je aangeven wat de plek van geloof levensbeschouwing is in je eigen leven?

R3 Ik ben eh... katholiek opgevoed in een gezin waar mama wel katholiek was en papa niet, die had er zelfs een broertje dood aan. Hij is opgevoed in een klooster en daar mishandelt, dus heeft daar super negatieve ervaringen mee. En die tweeslachtigheid heeft er uiteindelijk toe geleid dat wij ook niet meer naar de kerk gingen. En dat heeft geduurd tot een jaar of 10 geleden. Toen waren we in een kerkje in Italië en dat was Kebeng! En sindsdien zijn we lid van een Evangelische Gemeente.

K Dat is wel bijzonder, zo'n moment van Beng!

R3 Ja. Ja. Zeker als het met z'n tweeën tegelijk gebeurt.

K Ook dat nog...

R3 Ja... ja... bizar he?

K Dat is wel... nou ja bizar... het is bijzonder dat je zoiets mag meemaken zou ik bijna zeggen.

R3 Ja ja...

K En zou je daarmee zeggen dat geloof een belangrijke plek in jullie leven heeft?

R3 Ja... ja... en toch proberen we nog steeds om A. en M. (zoon en dochter) om niks op te dringen. Ja hij komt er meer mee in aanraking dan met anderen geloven dat is duidelijk, maar uiteindelijk moet het zijn keus zijn of hij hier mee doorgaat of niet.

K Ja... ja...

R3 Hij gaat echt niet het mes op z'n keel krijgen vanne... en nu zul je... nee... dan heeft het ook geen waarde...

K Nee, dan heeft het weinig zin.

R3 Dat klopt

K Ok ik heb wat vragen over hoe het vak, nog steeds in het algemeen, hoe het vorm zou moeten krijgen. Welke aspecten zijn onmisbaar in een les. En dat gaat dan heel breed. Dat gaat van wie het vak geeft of de omstandigheden of de groepsgrootte of het aantal uur of de inhoud, waar moet het... moet de bijbel in ieder geval aanwezig zijn of niet of ... dus heel breed, maar welke aspecten denk je zijn onmisbaar?

R3 De eerste twee woorden die bij me boven komen zijn veiligheid en respect. Eh... iemand moet gewoon uit kunnen komen voor hetgene wat ie gelooft. Ook al gaat de ander ervan stuiten, dan stuitert ie maar even buiten de deur. Maar je hebt het op z'n minst te respecteren. Eh... en ik denk dat school niet de plek is waar je mensen zou moeten overtuigen van dit is beter of dat is beter of je moet je aansluiten bij... Nee... En degene die het geeft moet die integriteit dus wel naar voren kunnen brengen. En dat ook aankunnen. Ik weet dat de mentor die heeft in het eerste jaar gd gegeven, daar lag het accent op christelijk geloof. Daar werd ook gebeden en dat soort dingen... De huidige mentor is niet gelovig en je ziet de aandacht voor het vak ook als sneeuw voor de zon verdwijnen.

K Ja

R3 Dus je moet er blijkbaar als docent wel affiniteit mee hebben om het te kunnen geven.

K Ja... of in ieder geval op een boeiende manier, dat er wat blijft hangen.

R3 Ja en maak er dan alsjeblieft geen verhaal van van 2000 jaar geleden, 'toen liep er iemand over straat'. Dat spreekt die jeugd toch niet aan. Je hebt nu die boekjes van de 'Torie van mattie'... Helemaal super. Dat is een van de weinige boekjes die hij (zoon) gelezen heeft trouwens.

K Ja en een voorbeeld als de Passion is ook een manier om iets heel anders te brengen.

R3 Ja ook een hele goede manier. Dus aansluiten bij vandaag.

K Ja, dus in een les moet niet alleen de oude verhalen vertellen, maar juist een koppeling maken naar je eigen leven.

R3 Ja, dus de basisprincipes waar gaat het nou over, wat is nou eigenlijk de kern van het verhaal... gekoppeld aan de moderne tijd.

K Ja... ja... Binnen de lessen wordt een bepaalde mate van kennis bijgebracht en een bepaalde mate van vaardigheden. Moet daar een balans in liggen of staat het een boven het ander?

R3 Nee... Maar op het moment dat iemand gevraagd wordt iets te doen wat niet bij zijn eigen geloof hoort en die knaap zegt dan van joh ik heb hier geen zin in, dan moet dat wel kunnen.

K Welke kennis en vaardigheden zouden leerlingen moeten leren?

R3 Eh... uiteindelijk komt het neer op wat het betekent om geloofsstroom x aan te hangen. Hoe ziet nou een dag van een islamiet eruit... die bid een aantal keren en die bid op een bepaalde manier en dat is belangrijk om te weten. Christenen bidden op hun eigen manier, Hindoes hebben weer meer de tempelgang... zo hebben ze allemaal wel hun ding. En als je zeg maar vanuit die dag redeneert, dan komt vanzelf wel boven water waarom dat dan zo is. En dat is dan het fundament waar het allemaal op rust.

K Dus zover zou de kennis moeten gaan?

R3 Ja. Dat denk ik wel

K Op welke manier zouden de leerlingen getoetst kunnen worden bij dit vak?

R3 Ja, hopeloos ingewikkeld... Eh... nou misschien wel een praktijkopdracht of het schrijven van een of het maken van een werkstuk waarbij ze een aspect verdiepen en dan over 5 geloven van hoe gaan de verschillende geloven om met...

K Met bijvoorbeeld het huwelijk of bidden...

R3 Bijvoorbeeld, seks voor of na het huwelijk... noem ze maar op, verslaving

K Homoseksualiteit...

R3 Ja, thema's zat te bedenken...

K Ja, dat is zeker.

R3 Juist het identificeren van de verschillen. Waar komt het vandaan? Daarmee kun je denk ik wat diepgang creëren en dwing je ze ook om iets verder te gaan dan de eerste webpagina...

K Ok, dus toetsen met vooral werkstukken en opdrachten...

R3 Praktische opdrachten ja. Geloof niet dat het nou een heel theoretisch vak moet zijn.

K Dus ook gewoon lekker bezig zijn in de les?

R3 Ja.

K Ok dan nu de huidige situatie hier op school. Hoe en wanneer is de christelijke identiteit van de school merkbaar voor jou?

R3 Op de algemene ouderavond wordt er een gebed voorgelezen. Vond ik heel opvallend vorige week. Ehh... vorig jaar ook al. En voor de rest is het meer houding naar elkaar, met elkaar dan iets anders.

K De omgang met elkaar daarin zie je iets terug.

R3 Ja. Ja... en ik weet dat vorig jaar als mentor van de klas die gaf ook ruimte om te bidden enzo, volgens mij is de huidige mentor daar minder attent op.

K Ja, dat is bij de een zit het er meer in dan bij de ander.

R3 Ja. Maar goed als het in die kids zit dan komt het er toch wel uit.

K Ja, waarschijnlijk wel. En waarom vond je het opvallend dat op de algemene ouderavond op die manier werd begonnen?

R3 Ik ken er beste een aantal die niets met het christelijke geloof hebben.

K Een aantal docenten of...

R3 Een aantal ouders en die zitten dan in de zaal en dan denk ik... ok hoe zouden die er nou naar luisteren?

K Ja... daar ben ik dan ook wel benieuwd naar... Misschien wordt dat mn volgende onderzoekje.

R3 Nou ja, ze zijn vrij eenvoudig te herkennen... een aantal hoofddoekjes in de zaal en dat was vorig jaar ook zo en ik had zoiets van ja... je kan wel zeggen van ik doe nu even een gebed, het waren maar vier regeltjes ofzo, maar toch... het zegt iets over de school en tegelijkertijd voel ik ook het ongemak zeg maar bij die mensen.

K Dus je vindt het zelf positief dat het gebeurt...

R3 Ja, ik vind het positief.

K Maar je vraagt je wel af welk effect heeft het op de mensen die daar in de zaal zitten.

R3 Ja... het heeft ook wel even nadenken hoe ik dat moet zeggen. Het gebed staat niet meer in het midden van de maatschappij. Dus om te openen met gebed vind ik persoonlijk wel mooi, maar de vraag is of het nog wel gepast is in deze tijd.

K Ja... het zinnetje zegt het al... openen met gebed... wij weten dan allebei wat ermee wordt bedoeld. Maar als je tegen een willekeurig iemand op straat zegt: open je wel eens met gebed? Dan is de reactie van heee? Wat bedoel je met openen? Voor de ingewijde mensen weet je dan meteen van ok we beginnen de avond of de bijeenkomst met gebed, maar iemand anders denkt dan als je

gaat bidden, dan open je toch niks? Dus in dat opzicht moet je je afvragen, moet je het gebed op die manier gebruiken?

R3 Ja. Dus ja het is te merken, nee het is zeker niet dominant aanwezig.

K Nee. Precies. Op welke manier wordt nu invulling gegeven aan de lessen gd?

R3 Ja, heel dun. Als er tijd over is...

K En het hangt dus ook heel erg af van wie het vak geeft?

R3 Ja.

K En dat is terug te merken bij A., dat verschil?

R3 Ja, daarom noem ik ook zijn mentoren... vorig jaar bij die mentor die nam er echt de tijd voor, besteedde er aandacht aan. En dan kwam ie ook wel eens terug met we hebben dit of dat gedaan met Godsdienst. Zeg maar.. in de voorbereiding op dit gesprek heb ik gevraagd hoe zit het dan dit jaar? En toen zei ie ja, meestal hebben we het over andere dingen enne... o ja.. ja de tijd is op, dus laat maar. Dus dan staat het minder op de radar.

K Enne... heeft het vak dezelfde status als de overige vakken op school?

R3 Nee, nu niet.

K Is het denkbaar dat het verandert in de toekomst?

R3 Ja, waar een wil is, is een weg. Als jullie met z'n alle zeggen dat gaan we eens veranderen, dan verandert het.

K Zou het moeten denk je?

R3 Ja, dat vind ik wel. Juist omdat je op school de mogelijkheid hebt om kinderen iets mee te geven zodat ze de maatschappij beter gaan snappen. En eh... dat stukje vind ik een beetje onderbelicht. En dat is geen verwijt aan de school, maar gewoon een nuchtere constatering dat op een of andere manier in al onze drang naar het naar leren... dat we dat element niet zo goed over de Bühne krijgen, terwijl er toch legio vakken zijn waar je aandacht aan zou kunnen besteden.

K Ja

R3 Maar op een of andere manier loopt dat toch niet. En dat zou ik graag veranderen... Maar goed de inspectie zal er wel geen geld voor hebben, dus er gebeurt niks. Ik ben realist genoeg.

K ja... kijk als er genoeg signalen komen: het moet veranderen, dan zit er meer kans in.

R3 Ja, dat weet ik eigenlijk niet of er genoeg mensen zijn die op mijn lijn zitten. Dat weet ik eigenlijk niet.

K Nou, tot nu toe wel. Je bent de 6e met wie ik nu het interview doe, dus in dat opzicht... zou ik zeggen er is hoop.

R3 Nou ja... zonder hoop geen leven, dus...

K Op wat voor manier zou het vak meer in de lift kunnen komen?

R3 als ik het voorbeeld neem bij onze eigen kerk daar liepen de jongeren weg, compleet in lijn met de rest van de maatschappij... Toen hebben we de koppen bij elkaar gestoken en hebben er vier gezegd dit gaat ons niet gebeuren. We gaan die gasten allemaal terugtrekken. En die doen dus om de andere week hebben ze een thema een maatschappelijk thema wat die kids aanspreekt en daar babbelen ze dan gewoon anderhalf of twee uur over met elkaar. En die groep die groeit met de week, gewoon dat je bij jezelf denkt... ok 1 lokaal is te klein, hoe krijgen we hier een 2e lokaal. Een groter lokaal.

K Dus het moet een relevant onderwerp zijn.

R3 Een voor de jongeren relevant thema. En er zijn er zat want ze zijn nu goed een jaar bezig en ze hebben al meer dan 30 van die dingen gehad en die groep blijft groeien en blijft enthousiast. Die gasten komen ook heel dicht bij elkaar. En dat maakt dat ze dan ook buiten de kerk elkaar opzoeken en volgens mij gaat het dan continuïteit krijgen. En gewoon over hele praktische dingen als seksualiteit...

K Dus vooral daarin investeren in de inhoud van de lessen en dan kan het vak een belangrijkere plek krijgen op school...

R3 Ja.

K Nog andere ideeën?

R3 Nee, niet op dit moment.

K Nog dingen die gezegd moeten zijn.

R3 Ik vind het een gaaf initiatief.

Bijlage VI: Analyse van interview met respondent 1

I-1 Wat is volgens jou het belang van het vak gl op school? R1-1 Op een school he? I-2 Ja, op een school. R1-2 Dus wat is het belang van een vak als gl voor leeftijdsgroep kinderen van 12 – 18 jaar. I-3 Ja. R1-3 Dat vind ik hoog dat belang. Niet alleen op christelijke scholen, maar op alle scholen. Ik denk dat je als land Nederland, waarbij je heel veel culturen door elkaar hebt zitten, dat het ontzettend belangrijk is om in gesprek te blijven over elkaars achtergrond, over waarom je bepaalde dingen kiest, waarom je.... Zo'n verhaal over dat pleegkind wat bij lesbische ouders geplaatst was... I-4 Ja... ja.. R1-4 Zo'n verhaal dat vind ik onderwerpen die je binnen een maatschappij als Nederland, niet als maatschappijleer, maar als levensbeschouwing moet bespreken, omdat dat soort situaties die gebeuren dagelijks. Veel kleiner misschien en veel minder breed uitgemeten, maar dat soort situaties komen we dagelijks tegen. Als ik met een leerling praat over eh... op welke leeftijd ik getrouwd ben en kinderen kreeg... o ja... omdat we het hadden over 16-jarigen die kinderen... naar aanleiding van G. (oud-leerling) die kinderen krijgen, dan is er zo'n groot verschil tussen zijn opvattingen over op welke leeftijd een vrouw kinderen zou moeten krijgen en een gezin moet stichten en moet een man dus ook die verantwoording hebben want die leeftijd wil hij gelijk hebben. En mijn idee daarachter, dat echt mijn ogen uit mn hoofd rollen (en zijn ogen ook) van... ja maar hoe zit dat dan, hoe kan dat dan? Dat zijn zulke grote verschillen. En die hebben zo'n grote invloed op eigenlijk alles wat je doet hier binnen je school. En als je niet in gesprek bent over dat soort dingen, op alle scholen, dan ben je nooit 1 gemeenschap en 1 gemeenschap vind ik ontzettend belangrijk. I-5 En waarom zou dat bij het vak Levensbeschouwing horen en niet bij het vak Maatschappijleer? R1-5 Omdat MI dan heb je het over, vind ik, over politieke achtergronden, meer over feitelijke dingen en het mooie van levensbeschouwing vind ik dat ik dan met mijn gevoel mag komen. Met mijn gevoelens, waarden die opgebouwd zijn vanuit mijn opvoeding. En dat zijn dingen die kun je nooit in een feitenboekje gieten. Je kan prachtig zetten: boeddhisten vinden dit, hindoeïsten vinden dit, moslims vinden dit, Nederlanders... wat zijn dan Nederlanders? Protestants christelijke...? Niet heel Nederland is protestants christelijk.	Belang van het vak
R1-6 Dus, ik ben opgevoed met een knalrode vader, echt een socialist in hart en nieren en met een pro chri moeder die eigen niet wist waar ze prot-chri was, maar dat was van vroeger uit en die daar nooit over nadacht. Dan krijg je heel grote contrasten binnen je opvoeding en binnen je gezin, dat heel bijzonder. Nou	Naam van het vak GL

ja, die contrasten... de gezinnen die onze kinderen zullen stichten, zullen die contrasten nog veel groter zijn. Dus, gevoel moet daar een plek bij hebben en dat heeft het wel voor mijn gevoel bij een vak als levensbeschouwing en niet in een vak maatschappijleer. En daarom zou ik het ook niet een vak godsdienst, zelfs op een christelijke school zou ik het niet een vak godsdienst willen noemen, omdat je dan... wij werken hier op een protestants-christelijke school en dan zou het godsdienst het protestants-christelijke goed moeten keuren. I-6 mmm... R1-7 En de andere opvattingen niet... I-7 Is dat zo? R1-8 Nou, weet ik niet... Ben ik wel eens bang voor. Terwijl als het levensbeschouwing heet, dan kan je dat nooit zo stellen. Dan is het feit dat het vak gegeven wordt op een protestants-christelijke school voor mijn gevoel minder belangrijk dan wanneer het godsdienst is. Want ga je dan je godsdienst van je school vertellen? I-8 Dus als het vak godsdienst heet, is er voor jouw gevoel de focus op de identiteit van de school dan. R1-9 Is het verbonden met de christelijke identiteit van de school. Ja. I-9 Maar daar zie jij niet andere godsdiensten bij betrokken. R1-10 Ja... dat hoop ik wel, dat dat zou gebeuren, maar.... Nee, dat is niet mijn eerste idee erbij. Kijk, als je het vak godsdienst geeft, dan zou je het godsdiensten moeten noemen. Als je het vak godsdienst geeft dan verwacht je dat dat refereert aan de identiteit van de school. I-10 Ok. Duidelijk. R1-11 Dat denk ik. En ik moet zeggen dat ik dat in het verleden ook wel tegen gekomen ben. Ik heb in Tholen op een heel protestants-christelijke school, eigenlijk was dat meer... allemaal mensen meer... aan de christelijk-gereformeerde en nog zo'n tak kant. En daar hadden we ook een heel streng christelijk bestuur waar mij ook gevraagd is om de formulieren van drie enigheid te ondertekenen... I-11 O, ja... R1-12 (uitleg over ervaring) R1-13 Voor mij is het vak godsdienst gekoppeld aan de identiteit van de school. Omdat ik daar ook voortdurend mee geconfronteerd werd, ook op een katholieke school. Een bestuur van een school verwacht vaak van docenten dat dat neergezet wordt en daarom kies ik voor de naam Levensbeschouwing.	
I-12 Wat zou een leerlingen moeten leren bij het vak levensbeschouwing? R1-14 Een leerling moet ontdekken wat z'n eigen waarden en normen zijn vanuit een ... religieuze overtuiging. Een puber, want dat vind ik de leeftijd. Een kind heeft heel vaak... op de basisschool is het heel anders he. Dan moet je gewoon heel goed rekening houden met uit welk nest komt een kind, want daar is absolute loyaliteit aan. Die pubers die gaan heel erg ontdekken	Visie op het vak GL

waar nu hun eigen loyaliteit ligt. En neigen dan heel erg naar alles overboord zetten, terwijl juist in die fase in die periode van je leven het juist zo ontzettend belangrijk is dat je ankers hebt waar je je aan vast kunt houden. En die ankers kun je vinden in een religieuze .... Vanuit een religieuze traditie. En welke je kiest dat maakt helemaal niets uit, maar een puber op die leeftijd heeft recht op... dat vind ik echt een mensenrecht op eh... het aanbieden en praten over en het laten zien van welke ankers mensen hebben. Losgeslagen pubers zoals D. en A. (leerlingen) dit jaar die geen ankers hebben op dat gebied, dan denk ik als die een stevigere basis ankers al ontvangen hadden daarvoor... Want ook in strikt humanistische ideeën kan je ankers halen... I-13 Ja, dat klopt... in elke levensovertuiging. R1-15 In elke levensovertuiging. Ja precies. Dus als zij dat steviger gehad hadden, hadden ze het dit jaar makkelijker gehad en dan hadden wij het met hun ook makkelijker gehad. Want dan had ik makkelijker met hun kunnen praten over, ok, dat is toen weggeslagen, maar wat is er nog wel. En bij hun is er niets, is het 1 groot gat. En pubers maken zo veel mee. Dat is zo'n vormende leeftijd als je van 12- 18 praat... dus ik vind dat echt een recht van kinderen om een rondleiding een museum rondleiding te krijgen door al die dingen heen die er zijn. I-14 Door wat er is... R1-16 Door wat er is, door iemand... gebracht door iemand die daar zelf ook helemaal achter staat en die daar zelf veel uit kan halen. Niet zo'n twijfelaar als ik, maar gewoon een sterk iemand	
R1-17 Iemand die ergens ankers heeft, maakt me niet uit waar.. Maar iemand die die kinderen daarin in overtuiging iets te bieden heeft. Dat vind ik... en dan liefst iemand die over zijn grenzen heen kan denken... Maar... ik... ja kinderen hebben echt recht op die ankers in de leeftijdsfase waarin ze daarnaar op zoek zijn. En dan vind ik het een ongelofelijk en niet weg te strepen vak. Maar omdat het heel vaak niet goed uitgevoerd wordt, zeg ik soms ook: skippen maar dat vak. I-15 Ja... R1-18 Mijn klas nu... die had het net zo goed niet kunnen krijgen, dat uur had ik ook andere dingen kunnen doen. Als ik dat uur gehad had om ... jongens hoe gaan we met D. om, dan had dat meer waarde gehad...	Belang van het vak GL
I-16 Maar daar komen we zo op. Er zijn verschillende manier om het vak te geven, de visie op het vak. Teaching in religion, teaching from religion, teaching about religion. Welke zou jij kiezen of combinatie van. R1-19 Deze (nr 1) schuif ik meteen aan de kant, want dat is de manier waarop ik het gehad heb. Je leert een bijbelverhaal en bijbelversjes en er wordt totaal niet verteld waarom nou zoiets... dat moet je met je eigen fantasie doen en die ging bij mij totaal... andere kant uit. Die schuif ik meteen aan de kant. Dat mag je van mij doen, op scholen waar ouders zo bewust... Dat mag je van mij	Visie op het vak GL

doen op moslimsscholen of reformatische scholen vind ik dat prima als je dat doet, als je daarvoor kiest, maar dan kies je daar ook duidelijk voor...

I-17 Als ouders kies je daar ook voor.

R1-20 Als ouders.. ja... ja.. en ik hoop dat pubers dan mee mogen kiezen. Dan vind ik dat ook zelfs op die scholen voor pubers nog te kort hoor... als dat zou gebeuren, maar goed, dat mag. Niet op scholen waar meerdere soorten kinderen komen.

I-18 Nee...

R1-21 Ik wil een combinatie tussen deze twee (nr2 en 3) Je zou zeggen: ik kies voor about religion omdat het niets oplegt, maar dit kan te vrijblijvend blijven. En dan gaan kinderen daar niks uit halen, want dan wordt het een soort kennisoverdracht, dan kan het net zo goed een geschiedenisverhaaltje.. of een... terwijl ik wil dat het aangeboden wordt op een zodanige manier dat die gasten daar ook iets uit kunnen halen, iets sterker uit kunnen komen. Iets in hun leven mee kunnen doen als ze dat willen. En misschien niet eens op dit moment, maar als ze 22 zijn en er gebeurt iets verschrikkelijks dat ze dan altijd nog terug kunnen denken van, maar wacht eens eventjes...

I-19 Ja...

R1-22 En dan op zoek kunnen gaan, dus een stukje bagage mee kunnen geven waar ze echt iets aan hebben. Dat is niet alleen maar aan kennis. Dus er moet een gevoel bij zitten en dat zit meer in deze (nr. 3). En eh... dus als dit echt gebeurt vanuit verschillende religieuze stromingen die er zijn en door een docent gebracht wordt vanuit een overtuiging, met ruimte en ook herkenning vanuit andere overtuigingen, dan zou ik deze (nr. 3) komt deze op mij het beste over...

I-20 Ja, met wellicht ondersteuning van deze (nr. 2)

R1-23 Tuurlijk ondersteuning vanuit de 'about'. Maar dit komt het dichtst bij mij als het geen oplegging wordt van het paasverhaal. Dat vond ik een heel moeilijk verhaal dit jaar omdat ik D. had en I. constant zat te seinen van 'mevr. pas nou op wat u zegt', dus ik wist het hele verhaal niet meer... Raakte helemaal in de war, dan zie je dat ik zelf niet stevig er zelf niet stevig in sta. En dat heb je dus nodig. Jij had op dat moment wel kunnen reageren. Weet ik zeker. En ik kon dit nog wel doen, die kennis kon ik nog wel doen maar ja, dat wilde ik niet alleen. Ik wilde dat ze anders naar die Passion gingen kijken.

I-21 Ja. Ja. Terwijl er heel veel andere dingen inzitten.

R1-24 Ja natuurlijk wil. Maar ja, op dat punt kom ik er totaal niet meer uit, zoals ik dit jaar duizend keer met m'n mond vol tanden gestaan heb tegenover die kinderen met die vragen rondom die ouders die er niet meer waren. Mijn eigen achtergrond is zo warrig, dan gaat het fout. Of het gaat niet fout, maar ze hebben niet gekregen waar ze recht op hadden op dat moment. Dat hadden ze al niet in hun godsdienstles gekregen... Dan pak ik er 2 uur voor en dan komt dat er toch niet uit. Ze zijn wel gaan denken, tuurlijk wel... maar ik heb ze te weinig kunnen begeleiden in het denken en dat vind ik zo belangrijk. Dat je ze niet alleen maar in het rond laat denken, want dat is gewoon zo

heel moeilijk, maar dat je ze daarin iets biedt en geeft.	
I-22 Ok. Prima. Ten aanzien van de plaats van het vak in de school. Zou het vak dezelfde plek of status moeten hebben als een vak als Ne, En, Wi? R1-25 Nee, veel hogere status. Een vak als Ne, En, Wi, D&C zijn vakken die richten op het halen van een diploma. Een vak levensbeschouwing is nou een van die vakken naast kunstvakken, naast iets met sport als dat op de goede manier gegeven wordt en niet alleen maar punten halen is, die invloed kunnen hebben op het latere zijn, op de echte vorming van onze kinderen. En dat is die meerwaarde waar ik gisteren over probeerde te praten in 'Zon' (studiedag), van leerlingen op Calvijn Meerpaal gaan weg, niet alleen maar met een papiertje VMBO, van ik heb m'n diploma gehaald, maar leerlingen gaan weg met zoveel in hun rugzak, hun eigen problemen, maar ook extra's zodat ze in deze omgeving van Rotterdam wat te bieden hebben. Dus ze weten wat er te bieden is in een haven en in ICT-technologie en ze weten waar ze op af kunnen stappen, ze weten wat er in horeca en toerisme te halen is. En ze weten ook waar dingen te halen zijn op het gebied van levensvragen. En dat is het vak levensbeschouwing voor mij, dus het is niet gericht op: we moeten die en die onderwerpen afgehandeld hebben met die klas en het moet afgestreept kunnen worden. Er moet volgens mij geen cijfer of beoordeling aan opgehangen kunnen worden. Het is niet van ze moeten zoveel uur dat gehad hebben. Misschien heb je er wel meer aan als je 6 projecten in een jaar doet dat we zo'n dag hebben... I-23 mmm... R1-26 Misschien heb je daar wel veel meer aan dan perse een uurtje godsdienst in... Maar ze moeten minstens 40 uur + nog wat, laten we zeggen 40 uur plus min. 3 identiteitsdagen. Ze moeten minstens 52 uur religieuze beleving gehad hebben in een jaar. En of je dat doet met een uurtje in de week of met periodes van een uurtje in de week en een paar fantastische Passionprojecten... waarin kinderen kunnen voelen wat er gebeurt als je zoiets doormaakt. Ook als je zo'n musical Passion gaat opvoeren, moet je eigenlijk met de kinderen die dat doen moet je doorpraten wat gebeurt er eigenlijk met zoiets. Die moet je bagage meegeven, hoe ga je daar staan? I-24 Wat voor rol heb je nou eigenlijk? R1-27 Wat voor rol heb je eigenlijk? Wat doe je ermee? Wat heb je voor invloed op de mensen waar je straks voor speelt? Wat vraag jij ze eigenlijk? En dat moet je eruit halen. Das natuurlijk onmogelijk, maar dat is mijn utopie... (lachen...) I-25 Daar hebben we het nu over... Dus jij zegt ik vind het vak belangrijker zelfs nog dan vakken zoals Ne, Wi, enz. R1-28 ja... ja... Maar op voorwaarde dat het ook beter gegeven wordt. I-26 Ja, uiteraard. R1-29 Maar dat vind ik ook met een vak als Rekenen. Als het niet goed gegeven wordt, schaf het dan maar af.	Positie van het vak GL

I-27 Ja, dat begrijp ik. Ja... Ik wil eventjes doorgaan naar de vorm van de lessen. Welke aspecten zijn onmisbaar in een les GL denk je? R1-30 Welke aspecten zijn onmisbaar... I-28 En dat gaat heel breed he... R1-31 Ja. Eh... phoe... de verhalen vanuit de verschillende tradities, de verhalen, de gewoonten, de gebruiken. Misschien zou ik dat als uitgangspunt willen nemen van al die verschillende dingen en dan gaan denken, want ja, daar komt alles gewoon toch weer bij elkaar, dan gaan denken van waarom worden die verhalen verteld, met die accenten. Waarom komen die gewoonten en gebruiken en tradities uit voort rollen? Dat blijkt allemaal die bescherming van die mens te zijn. En dat is ook waarom ik wil dat de kinderen dat meekrijgen omdat ze er dus door beschermd, wat ze ook kiezen, je kan erdoor beschermd worden. En dat is ook het mooie wat je kunt halen uit, wat ik iedereen gun wat ze halen uit levensovertuiging, dat je erdoor beschermt wordt. I-29 Ja... ja... R1-32 En dat is een stukje bescherming die iedereen nodig heeft. I-30 Dus de verhalen... R1-33 Dus de verhalen, maar dan een koppeling van waarom wordt dat gekozen en dan de koppeling van welke zou jij kiezen. En hoe haal je dat eruit en dus... echtheid geven aan die verhalen en gebruiken en tradities dat is heel erg belangrijk. Dat de persoon die dat geeft er echtheid aan kan geven. En daarom vind ik mijzelf zo'n slechte lb-docent omdat ik het zo moeilijk vind om het die echtheid te geven. I-31 Ok. Nog meer aspecten? R1-34 Nee, ik denk dat ik dat de belangrijkste vind. I-32 Als je het hebt over kennis en vaardigheden... welke zouden ze moeten leren? Waar ligt de nadruk op voor jou? R1-35 Geen. Nee... het gaat niet om kennis en vaardigheden. Nee... I-33 Zouden leerlingen getoetst moeten worden op wat voor manier dan ook... R1-36 Nee. Nee. Zoiets kan je niet toetsen. Dan moet je de kinderen een 10 geven die het hardste twijfelen want die denken het meeste na... En die ene die alles maar klakkeloos accepteert, geef je die een 1? Nee.. geen toetsen geen cijfers. Als je dat doet is het wat mij betreft het vak wat niet gegeven hoeft te worden. Want dat mag dan in het buitenschoolse aanbod zitten. Dat mag dan bij sport	Vorm van de lessen GL
I-34 Ok. Dan gaan we even naar de situatie hier op school. Hoe en wanneer is de christelijke identiteit van de school merkbaar vind je? R1-37 In de advertentie en dan staat ie er volgens mij veel zwart-witter dan dat ie in werkelijkheid hier op school is. Dus dan	Identiteit van de school

denk ik welk publiek wil je binnenhalen, denk er eens over na hoe je die advertentie neerzet. In het eerste gesprek wordt het heel duidelijk gevraagd van hoe ga je daarmee om, maar dan wordt het ineens wel geaccepteerd als je een grote twijfelkont bent als ik. I-35 Dus als je als docent hier voor je sollicitatiegesprek komt... R1-38 Ja... als je maar wel aangeeft dat je het er wel met de kinderen over kunt hebben. Dat wordt duidelijk gevraagd, tenminste dat is bij mij duidelijk gevraagd. Eh... dan het staat als een vak op de lijst, in de roosters. Eh... dus dat is een herkenningspunt. Maar dat zijn allemaal dingen... Als vak op het rooster dat vind ik niet zomaar... goed. Wat ik heel goed vind is de Zoutkorrel/Oase verhaal, dat vind ik echt heel goed. En het gaat pas beter met het vak sinds jij je ermee tegenaan aan het bemoeien bent. En sinds die tijd krijgt het pas echt een plek hier en daarvoor was het een soort verplicht nummer... I-36 Wat iedereen afdraaide... R1-39 Waar iedereen maar iets aan deed en wat dus die meerwaarde totaal niet had. I-37 Nee. R1-40 Enne.... Ja, dan vind ik het ook een vrij zinloos vak. Ja het is prima als een mentor met kinderen over die levensvragen gaat praten vind ik op zich heel goed, maar daar moet wel eh... ja dat moet wel zekere waarde hebben, anders moet je het gewoon niet doen. En dat ja dat lukt nooit aan om dat te geven en nu vind ik hoe jij het neerzet en hoe we voorbereidt worden op identiteitsmiddagen die met Pasen en met kerst of identiteitsmomenten moet ik zeggen want het zijn natuurlijk geen..., dat vind ik echt heel erg goed. I-38 ja... R1-41 Dat vind ik heel veel meerwaarde hebben. Daar heb ik ook heel veel aan en daar kan ik ook heel veel mee doen. Maar ik weet ook dat er nog steeds mensen zijn die dat gewoon niet op willen pakken.	
I-39 Nou, heeft het vak dezelfde status als de overige vakken op dit moment op de meerpaal. R1-42 Nu? Nee ik denk dat het eronder zit. Het zou wat mij betreft erboven moeten zitten.	Huidige positie GL
I-40 Ja... Is het denkbaar dat de status van het vak in de toekomst verandert? R1-43 Ik vind dat dat al aan het veranderen is. Wat ik zeg, sinds jij dat hier oppakt en ook gewoon in de pv ons daarop voorbereidt en daar dingen doet, ik denk dat dat heel veel invloed heeft. Eh... dus die status is al aan het veranderen, maar die is inderdaad heel erg gekoppeld aan jou. Waar we het vorige keer al over hadden... Als jij weggaat dan stort dat volkomen weer in. Want dat zie je aan mijn klas die vorig jaar les had van jou en daar ook echt dingen mee deed en ook echt met dingen	Gewenste positie GL

terug kwamen bij mij... Ook dat ik merkte dat als ik dingen in de Oase besprak dat dat dan echt... mevr. V. d. W. zegt het zo en dat je daar dan echt een gesprek over had. En nu heeft mijn klas les van C. en er gebeurt helemaal niets, echt helemaal niets. Nog veel minder dan wat er zou gebeuren als ik het gedaan had. En dat vind ik echt heel erg en de kinderen vinden dat ook heel erg. Die ergeren zich er dood aan... Waarom hebben we dit vak? Waarom moet ik daar gaan zitten tekenen? Ja, weer een uur verspild.

I-41 Wat zou er verbeterd kunnen worden praktisch gezien? Om dat vak nog wat meer in de lift te zetten?

R1-44 Nou ik denk misschien niet als uur op het rooster moet staan, zodat je daar weer docenten op moet zetten die je niet hebt en die het vak niet aankunnen, want je hebt gewoon een enorm level nodig wil je zo'n vak aankunnen. Dat kan niet gewoon zomaar iemand.

I-42 Dus een vakdocent?

R1-45 Er moet een mens op komen die eh... daar zo sterk in staat eh... dat je met in feite in samenwerking met de mentor die klas daarin, die vakdocent hoeft mij niet eens al die lessen te geven maar die zou een startles kunnen geven samen met de mentor en dan zou de mentor daar weer 5 lessen op door kunnen gaan. Maar of je het in lessen moet gieten, dat vraag ik me af. Misschien moet je het in blokken geven t.a.v. onderwerpen en dat hoeft elke klas niet altijd te hebben maar dat mag ook dat mogen momenten in je schoolloopbaan zijn waarin je er weer even heel intensief mee bezig bent. Want als het alleen maar een uurtje op het rooster is, dat garandeert niks.

I-43 Ik hoor je wel zeggen dat er een stimulator moet zijn.

R1-46 Ja...

I-44 binnen de organisatie...

R1-47 Ja... zonder dat draait het echt niet. Gebeurt er niks, mensen kunnen dit niet uit zichzelf.

I-45 En denk je ook nog bijvoorbeeld... nu gebeurt er af en toe iets in de personeelsvergadering. Zou je in het team ook nog meer rondom dit onderwerp bezig kunnen zijn?

R1-48 Ja zeker. Ja zeker weten. Als je een deel van een studiedag zou nemen en die op identiteit zou zetten, krijg je ook hele... dan moet je geen patstellingen laten ontstaan zoals dat gisterenmiddag ontstonden, want dan ... nou ja... A. (collega) en ik hebben wel eens lijnrecht tegenover elkaar gestaan... Dat soort momenten moet je zien te ontwijken en dat haalt ook veel boven. Ik bedoel, als je met mij daarmee bezig gaat, nou... het kwam natuurlijk al boven met het overlijden van die ouders van die meiden, maar zo'n situatie als het gezin in Tholen nou eh... zoiets komt boven. En dat zijn wel dan moet je je wel realiseren kan ik dat aan. Wie kunnen dat aan, wie gaan dat geven? Wie kunnen dat aan als dat boven komt.

I-46 Ja... Zijn er nog meer dingen waarvan je zegt dat zie ik als mogelijkheid puur praktisch?

R1-49 Vaker op de pv... Hoe ga je om met Oase... regelmatig er een onderwerpje mag gewoon op de pv of ... iets meer met het

team. Projectmatige dingen met onze leerlingen, zoals bijvoorbeeld de Passion maar dan op meerdere gebieden. Laat eens meer klassen een Passion en geef eens een middag waarin je dat soort dingen gaat uitvoeren. Het boven het uurtje uit laten stijgen... Je hebt toch ook een sportdag? Waarom is sporten belangrijk dan levensbeschouwelijke onderwerpen? I-47 Dat is het niet... R1-50 Nee, dat vind ik ook niet... I-48 In kwantiteit is dat het wel op dit moment... R1-51 In kwaliteit is het dat gelukkig niet... I-49 We zijn aan het zoeken naar hoe kunnen we het meer smoel geven. R1-52 Dus ja... het mag... zoals er een sportdag is mogen er van mij ook dat soort dagen zijn en die mogen er van mij meer plek krijgen... Want ik vind voor het later leven van een kind voor de bagage die het kind meekrijgt, sporten niet belangrijker dan dit soort dingen.	
I-50 Ok, zijn er nog dingen die je wilt toevoegen van dit wil ik nog wel even gezegd hebben. R1-53 Ja, dat ik jouw rol ontzettend belangrijk en onmisbaar vind binnen onze school op dat gebied. Dat komt gewoon omdat jij wel dat sterke mens bent die niet alleen maar een vak als gd kan geven maar die met die kinderen kan leven. Ik denk dat het dat is. En ook met ons als docenten kan ja.... Mee kan leven. Dat is het denk ik en dat soort mensen heb je niet zo vaak... En dat legt ook meteen mijn twijfel neer van hoeveel uren moet je voor zo'n vak inruimen. Want wordt het niet gegeven door personen zoals jij, ja doe dan maar minder. Dan hoeft het van mij niet. I-51 Het staat of valt... R1-54 Het staat of valt met de persoon die het geeft.	Positie GL op school

Bijlage VII: Analyse van interview met respondent 2

I-52 Allereerst de vraag: wat is volgens jou het belang van het vak Godsdienst op school? R2-1 Wat is volgens mij het belang van het vak Godsdienst op school? Vanuit de identiteit van de school om in ieder geval meer van het christendom te laten weten. En daarbij vind ik het heel belangrijk dat ze van verschillende godsdiensten dingen weten, omdat daaruit toch heel veel misverstanden zijn. En ze daar wel eens op reageren, op een misverstand of een vooroordeel, en wanneer je daar met ze over spreekt dat ze dan toch wel een hele andere visie hebben. En ja... thuis of in de buurt wordt er wel eens anders over een godsdienst gesproken en nu horen ze echt de feiten van een godsdienst. En daarom denk ik wel dat het heel goed is voor iedereen om dit te weten. I-53 Ja... R2-2 Ja en wat ik zei, vanwege de eigen identiteit is het denk ik ook heel belangrijk dat ze in ieder geval weten van waaruit wij denken en ja, ook gewoon dat ze uit een verhaal hun eigen leven kunnen koppelen. Wat leren ze daarvan en het wordt wel eens inderdaad wat je zelf ook wel eens hebt aangegeven het kan voor de één een waarheidsverhaal zijn en voor de ander is het een beeldverhaal en daar komen andere gevoelens bij kijken. Maar ik vind het wel handig en ook leerzaam voor hen dat ze dat weten. I-54 Dus veel kennis, weten hoor ik bij je terug... R2-3 ja... I-55 Dat is belangrijk... R2-4 Ja, ik denk dat dat heel belangrijk is. En je eigen identiteit daaraan koppelen of de identiteit van de school. En ook die van mijzelf, waar sta ik in dat verhaal... I-56 Als docent of... R2-5 Als persoon vinden ze het denk ik ook interessant om te weten van bent u gelovig? Zo ja, zo nee... En ze vinden het inderdaad ook interessant om te weten waarom geeft u dan het vak Godsdienst? Enne... dan geef ik eigenlijk dezelfde redenen aan.	Belang van het vak GL
I-57 Ja...ok... Wat vind je dat een leerling zou moeten leren bij het vak Godsdienst? R2-6 Ja er komen allerlei verschillende dingen naar voren natuurlijk de godsdienst zelf en wat ik zei echt gewoon ja leefregels vanuit een godsdienst. Gedachtes dat vind ik gewoon belangrijk dat ze dat weten. Ja, moeilijke vraag... I-58 Een klas heeft een jaar lang godsdienstles gehad, wat zou het hen dan opgeleverd moeten hebben? Wat hebben ze daar dat jaar geleerd? Wat hebben ze meegekregen? R2-7 Ik denk... want elk jaar heeft z'n eigen thema's... zoals we dat nu ook uit het boek werken. Maar vanuit die verschillende thema's het weten van, maar ook de koppeling naar de maatschappij nu. En dat zie je ook wel duidelijk in het boek terug, van je hebt het over een verhaal vanuit de bijbel, dan heb	Vorm van de lessen GL

je het nog over een gebeurtenis vanuit het verleden en je hebt het over ja hoe gaat dat nu. En waar staat die leerling daar nu in. Dus... ja het is denk ik moeilijk om te zeggen: dat weten ze of dat wil ik ze geleerd hebben. Ik denk dat het per thema eigenlijk verschilt, maar dan wel het verhaal de kennis maar ook de koppeling naar het nu. En ik denk dat dat het belangrijkste nu is. I-59 Ja... Waar jij ook naar streeft als je godsdienst geeft... R2-8 Ja, je probeert een discussie los te krijgen. En reacties van nou, hoe staan zij erin, hoe sta jij erin. En ja dat is wel eens verrassend, maar ook heel interessant. En juist dan kun je met ze praten. Als zij niks uit zichzelf vertellen of neerleggen, weet je ook niet waar die staat. Of welk misverstand die persoon heeft.	
I-60 Ok, er bestaan verschillende visie ten aanzien van het vak GL: teaching about religion, teaching from religion, teaching in religion. Welke manier zou jij kiezen of welke combinatie en waarom? R2-9 Ik denk vanuit wat ik al gezegd heb, zit ik voornamelijk in het overdragen van kennis en daar wordt mijn kennis ook steeds groter van. Maar ja, dat weet jij ook wel... Maar dat is dan meer vanuit de verhalen waar mijn kennis op een laag niveau zit. Dus ik denk... teaching about religion komt bij mij heel erg naar boven en daarbij heb ik ook die stukjes, het leren omgaan met levensvragen en passende antwoorden te vinden en dat komt eigenlijk in discussies naar boven. En het geloof overdragen, ja daar zit ik niet in. I-61 En als je het nou even los zou zien van jou als docent GL, maar gewoon in het algemeen kijkt. Wat denk je dan dat goed zou zijn om te gebruiken of welke combinatie, dus even los van of de docent er capabel in is of niet... Wat denk je dat goed is om aan de leerlingen mee te geven? R2-10 Ik denk hetgene wat ik doe... ja, het klinkt heel erg... Kijk, vroeger werkte ik niet uit het boek, en dan was het voornamelijk erover praten en wat gebeurt er nu in de media en waarom is dit en wat denken jullie ervan? Dus ja, dan ben je inderdaad ook met de kennis bezig en het laten opzoeken van het geloof en filmfragmenten over verschillende soorten bruiloften: hoe viert die het, hoe vier dit het... gewoon dat ze daar een beeld bij hebben en waarom doen ze dat... gewoon interessant om gewoon een keer te zien en te weten. Ik bedoel: ik ben er helemaal van overtuigd dat ze dit soort dingen ook weer vergeten, maar op het moment dat ze bijvoorbeeld op straat een bruiloft zien, dat ze wel denken: o dat hoort daarbij of dat hoort daarbij... dus dat is helemaal niet gek. Voor mij is het misschien vreemd, maar het is voor hen: o dat heb ik al een keer gezien. Wat het dan allemaal precies inhoudt, dat maakt dan niet meer uit, maar dat ze wel gewoon herkennen, dat is niet vreemd of gek. En het omgaan met levensvragen dat vinden ze wel moeilijk, maar ik denk wel dat het iets is wat we moeten doen. Ook gewoon om te weten, wat gaat er in die koppies om en hoe kijken ze er tegenaan.	Visie op het vak GL

I-62 Waarom zouden ze daarmee om moeten gaan denk je, met levensvragen? R2-11 Omdat ze die sowieso onbewust hebben. Ze hebben sowieso levensvragen, alleen wordt daar niet snel naar gevraagd en zeker niet door een docent. Een docent is eigenlijk voor een school, laat ik het even heel breed trekken, door een school aangenomen om het vak over te dragen en de leerling daar zo sterk mogelijk in te maken en zoveel mogelijk te leren in het vak. En daar is weinig ruimte om met een leerling te praten over levensvragen. In een klas waar je toch nou ja... als je stukken van ze leest en met ze praat, dat je ziet dat een kind van 13 een heel ander leven al heeft meegemaakt dan het vriendje dat naast hem zit en dat laat ze wel heel anders denken en kijken tegen het leven. En het is denk ik interessant om te weten ook voor hen van nou die kijkt er zo tegenaan en ze weten van elkaar ook veel meer, en dat ze het begrijpen van o wacht even. Ja en de ene leerling vindt het misschien ook heel onnodig en die zal niet zo heel snel een hoop vertellen, want het is ook een stukje je comfortzone... I-63 Ja... ja.. R2-12 Als jij wat gaat vertellen over jou levensvragen of levensmotto of visie of wat je hebt meegemaakt, dat is toch wel... I-64 Das best eng... R2-13 Das eng ja. Maar ik denk wel hoe makkelijker ze daarover kunnen praten, hoe meer ze daar ook bij geholpen zijn. I-65 mmm.. als mens.. R2-14 Als mens, ja, maar ook gewoon... Kijk, het is niet zo dat het met iedereen moet delen, want daar ben ik zelf ook niet van. Ik zal niet snel een hoop vertellen, daar is toch wel vertrouwen of wat voor nodig. Maar het is wel fijn dat kinderen weten en gewoon ja... dat de klas een veilige omgeving is en dat je er met je mentor over kunt praten en dat je dat mee kunt nemen: zo'n mentor is gewoon te vertrouwen daar heb ik volgend jaar weer een hoop aan. Dus vandaar...	
I-66 Ok. Mooi, er is een verschil in hoe het vak wordt genoemd. Hoe zou het vak moeten heten? Welke naam zou het moeten hebben denk je? R2-15 Ja, als je... als je zegt ik wil eigenlijk al gelijk verschillende godsdiensten aan bod laten komen, dan noem je het levensbeschouwing. Naar mijn gevoel met de uitleg die jij geeft, omdat als je zegt, nou ja, dat ook niet helemaal waar, maar je kan de indruk wekken dat als je het vak Godsdienst noemt en jouw identiteit is het christendom als school zijnde, dat je dan daarmee misschien overkomt als het vak christendom bij wijze van... I-67 Ja, en dat je dan misschien mensen die geen christen zijn buitensluit. R2-16 Ja, dat je het alleen maar hebt over het christendom en niet over alle andere godsdiensten. I-68 Dus dan zou je het vak levensbeschouwing moeten	Naam van het vak

noemen... R2-17 Ja, omdat je daarin het eigenlijk helemaal open laat over welke godsdienst je het gaat hebben. Of levensvorm of gedachte... I-69 Ok, en ik hoor jou ook zeggen... nee, dat hoor ik je niet zeggen... de christelijke identiteit van de school... speelt dat mee in de benaming van het vak? Zouden wij hier op school bijvoorbeeld het vak Levensbeschouwing kunnen noemen? R2-18 Ik denk dat je het heel makkelijk zo kan noemen. Ja. Ik denk dat, wat ik zei, het gevoel geven dat met het vak Godsdienst dat je het alleen over het christendom gaat hebben. En de mensen kunnen die koppeling maken, ja. Dat is echt als je puur hoe jij het omschrijft, mensen kunnen zo die koppeling maken. Zonder die omschrijving maakt het mij niet uit of je het nu levensbeschouwing of godsdienst noemt. Zeker ook niet voor onze school.	
I-70 Ok, zou het vak Godsdienst een zelfde status moeten hebben als vakken als Ne, En, Wi? En andere examenvakken... R2-19 Als examenvak? I-71 Nou ja, je kan het om het meer gewicht te geven een examenvak maken, maar goed, dat is een manier om het meer status te geven. R2-20 Ik denk dat het juist prettig is dat het die vrijheid heeft dat het niet dat je daardoor juist meer vrijheid hebt om er gewoon ook een beetje vanaf te wijken om ook gewoon een gesprek te hebben met de leerlingen. En ik heb het gevoel dat als je het echt maakt zoals Wi, Ne, En, dat je dan alleen maar door de stof heen moet. Maar het is denk juist interessant om bij de ene groep daarbij wat meer stil te staan en bij de andere groep weer een paar hoofdstukken verder. En ja, qua kennis als je een soort toetsje maakt van wat hebben we de afgelopen periode gezien, gelezen, met de film bekeken, wat komt erin voor, dan merk ik wel dat de ene er meer vanaf weet dan de ander. En dat kan door de achtergrond komen dat ze daardoor al veel meer koppelingen maken of niet. Maar aan de andere kant denk ik ook van als je erover praat van wat hebben we de vorige keer besproken dan ja, de eerste weet nog bijna 100% van die les die begint bij wijze van en dan haken ze toch in. Ik vind die vrijheid die het nu heeft juist is. Het is alleen jammer dat die vrijheid die het nu heeft en dat het niet die verplichting heeft van die uren en dat het gedraaid moet worden zoals bij het vak En en Ne omdat je anders achter raakt op stof, dat weer het gevaar, dat het weer sneller wordt geskipd bij wijze van. I-72 Ja... R2-21 En dat is, ja, dat is jammer als je met die kinderen in gesprek wil. En wel kennis wil geven. Dus ja, die status zou het wel moeten hebben. Kijk het is een vak en we vinden het, tenminste ik ga ervanuit dat we het allemaal heel belangrijk vinden, ja... I-73 Nou ja, daarom doe ik dit onderzoek natuurlijk, om daarmee in ieder geval een beetje een beeld te krijgen van hoe	Positie van het vak GL

wordt er tegenaan gekeken. Zouden we het bijvoorbeeld kunnen skippen het vak?

R2-22 Tuurlijk kan je het skippen. Ja tuurlijk kan je het schrappen, want het is geen verplicht examenonderdeel, dus je kan het schrappen.

I-74 En zouden wij dat willen als school?

R2-23 Ik denk niet dat je het moet willen, maar ik denk wel dat het heel belangrijk is dat wanneer je het vak geeft, dat het ook echt de invulling krijgt die het verdient en die het nodig heeft.

I-75 Ja, ja...

R2-24 Ik vind dat zelf ook wel eens moeilijk. En dan zie ik weer een stukje en dan ga ik niet voor niks aan jou vragen: hoe zit dat en wie was daar de baas en weet ik veel wat of hoe kwam waar komt die ineens vandaan in het verhaal. Maar dat zijn wel dingen waar je even achteraan moet, want die vragen krijg je ook van die kinderen. Van waar komt die nou ineens vandaan? Dan denk ik ja, als ik die vraag zelf al stel en dan kan ik geen antwoord geven en ik vind wel dat ik daar het antwoord op moet kunnen geven.

I-76 Ja...

R2-25 Dus, nou ja... ik heb dan ook wel de mazzel met A. (collega), maar je moet jezelf de tijd geven om het te kunnen geven. Dus ja, ik vind het daarin wel belangrijk. Ik bedoel, ik heb zelf vroeger ook levensbeschouwing gehad en dat was dan alleen in de onderbouw. En dat was dan wel meer met toetsen en met leren en ja gewoon inderdaad kennis overdragen, en dan ja het is interessant, maar of je daar nou meer van leert, dat weet ik niet. Ik denk dat juist het gesprek interessanter is dan het leren.

I-77 Ja... Maar jij zegt: het verdient een zelfde plaats als andere vakken op school.

R2-26 Het verdient de prioriteit van alle andere vakken, alleen ik denk niet dat het... Kijk het verdient de prioriteit dat Godsdienst net zo belangrijk is als het vak Wi. Alleen het moet niet de verplichtingen krijgen die het vak Engels en Wi hebben, qua cijfers, qua determineren... qua examens...

I-78 En qua pta-boekje en lesplanning enz. dat het niet allemaal vaststaat, maar dat in de lesstof zelf nog ruimte hebt.

R2-27 Ja.

I-79 Maar dat bijvoorbeeld nu vier klassen helemaal geen Godsdienst krijgen...

R2-28 Ja, dat vind ik geen goeie zaak.

I-80 Nee...

R2-29 Want waarom staat het op het lessentabel? Omdat je het vak belangrijk....

Interruptie door collega

I-81 Maar ja, als er bijvoorbeeld te weinig uren wiskunde zijn, dan wordt een uur Godsdienst geschrapt en wordt er Wi van gemaakt...

R2-30 Bijvoorbeeld ja... Of we gaan 'kaasschaven' dat de ene klas wat minder wiskunde heeft en de andere klas ook, maar dat het vak godsdienst wordt niet 'gekaasschaafd' van nou dan geven

we de ene week die godsdienst en de andere week die godsdienst. I-82 ja... R2-31 Ja, maar das bijvoorbeeld ook met een mentoruur bij ons op school. I-83 Ja, das hetzelfde... inderdaad... R2-32 Alleen ja, als je het alleen over het vak hebt, het staat erop, we vinden het belangrijk... I-84 We zeggen dat we het belangrijk vinden... R2-33 Ja, en het is alleen wel eens moeilijk.	
I-85 Ik heb een aantal vragen over de vorm van de lessen. Je hebt zelf, dit jaar geef je godsdienst en vorig jaar ook. Welke aspecten vind jij onmisbaar in een les? R2-34 Hoe bedoel je? I-86 Wat zou er in ieder geval in een les in moeten zitten bij het vak godsdienst en dat kan gaan van elke godsdienstles moet er iets uit de bijbel aan de orde komen of in elke les moet er een stukje gesprek of discussie zijn of elke les moeten er verschillende levensbeschouwingen of godsdiensten voorbij komen. R2-35 Ik vind het belangrijkste dat elke les wel een moment is dat ze moeten nadenken wat ze lezen, zien, vertellen tegen elkaar. En of dat een stukje verhaal uit de bijbel is, dat komt in het werkboek wel in voor en volgens mij wel heel vrij en los en anders geschreven. Moet er een stukje uit de bijbel gelezen worden? Nee. Dat heb ik absoluut niet, omdat ik daar zelf ook niks mee heb. Met een Oase start ik ook nooit met een stukje uit de bijbel omdat het mij niet totaal onbekend is, maar het is me wel onbekend. I-87 ja... R2-36 En ik wil er wel over kunnen praten, dus dat een ander dat wel doet ja, zolang je daar een goede invulling aan kan geven en mee aan de slag kan en vragen kan beantwoorden, dan is het jouw goed recht om dat zo te doen. Alleen ik denk dat het belangrijkste is dat het onderwerp waar je het over hebt of wat er in voorkomt, dat daar echt over nagedacht wordt. En dat is misschien 5 minuten van een les dat ze even denken van o, wacht even... En voor de rest is het ook gewoon doen en gewoon ja... met dat stukje bezig zijn. Ik denk dat het belangrijk is dat ze actief zijn. Met elkaar praten en dat ze even een moment hebben van bezinning, zo kan je het noemen, maar dat ze even nadenken van wat is er vandaag aan bod gekomen en waarom. I-88 Ja...ja... ok. We hadden het net al een beetje over kennis, maar ik hoor je nu toch ook een beetje over vaardigheden iets zeggen. Is er 1 ding wat belangrijk is of moet er een balans zijn of zeg je van nou de nadruk moet liggen op vaardigheden, dat ze in gesprek kunnen gaan met elkaar en dat ze erover na kunnen denken. Of zeg je van nee, ik vind toch dat die kennis over verschillende religies, dat dat belangrijk is. R2-37 Ja... we werken in die methode. Nu heb je het toch voornamelijk in de 2.1 klas en de 2 vierjarenstroom klas, gaat het	Vorm van de lessen GL

voornamelijk over het christendom. En ja, daar gaat het ook echt over stukjes uit de bijbel en dan vind ik het wel belangrijk dat je daar als docent de kennis over hebt, in ieder geval over het stukje waar je het over gaat hebben. En dus dat vind ik wel belangrijk. Ik vind wel dat je de vaardigheid moet hebben om daarmee in gesprek te raken met de kinderen. Alleen kennis overdragen, ik denk niet dat dat de bedoeling is...

I-89 Want?

R2-38 Tenminste dat vind ik niet de bedoeling van mijn lessen.

I-90 Maar waarom niet...

R2-39 Omdat ik juist het belangrijk vind, ik denk dat als ze erover praten dat het beter blijft hangen en dat ze erover na moeten denken wat ze zeggen. En moeten luisteren naar het verhaal en daar hun leven aan koppelen of hun vragen aan koppelen, dus het stukje kennis is gewoon noodzakelijk om antwoord te kunnen geven aan die kinderen van wie was dat en waar komt ie vandaan. En hoe zat dat dan precies. Dus dat je buiten de stof even iets meer informatie kan geven en niet alleen maar moet zeggen: dat weet ik niet. Dat vind ik 1 slordig staan en 2 ja, is het voor de leerlingen... die leerling vraagt er niet voor niets om, dus die heeft daar gewoon een reden voor.

I-91 Dus je hebt een beetje kennis nodig om te werken met die vaardigheden?

R2-40 Ja, ik denk het wel.

I-92 Heb je ook enig idee op welke manier er het beste getoetst kan worden bij dit vak?

R2-41 Nou als je de kennis wil toetsen, dan is het gewoon vragen stellen over wat je het afgelopen hoofdstuk hebt gedaan. Of wat heb je de afgelopen film gezien, dat zijn gewoon kennisvragen. Maar een mening kun je niet altijd beoordelen...

I-93 De inhoud van een mening niet, maar misschien wel de manier waarop die wordt gegeven of waarop die wordt onderbouwd.

R2-42 Ja... dat kan...

I-94 Maar dat is wel een stuk lastiger...

R2-43 Ja, dat wel... Nu beoordeel je ze ook op wat ze inderdaad zeggen en hoe ze betrokken erbij zijn. Want soms denk je: die snapt het nog niet helemaal. Of: die heb ik helemaal niet gehoord of... Ja, hoe moet je dat toetsen.

I-95 Jij kijkt nu gewoon aan de hand van hoe de leerling meedoet in de les hoe die participeert, hoe die bezig is en aan de hand daarvan geef je een cijfer.

R2-44 Ja en soms ook van als je denkt van nou de kennis die is besproken of afgelopen hoofdstuk is gedaan, dat heb je vaak genoeg even herhaald even teruggehaald. Vooruit besproken, hoe denkt die erover? Elkaar laten vertellen en dan heb je soms nog wel het idee dat sommigen daar toch enigszins doorheen glippen en dat je denkt van nou volgens mij heeft ie er nog niks van mee gekregen. En dan is gewoon een stukje kennistoets van nou jongens, volgende keer een toets over hoofdstuk 1 of over stuk film dat we hebben gezien om toch te kijken of die kennis er wel inzit. Niet om het kind daarmee te straffen maar wel om te

zien of het echt is overgekomen. Dat is soms niet duidelijk te zien bij een leerling. Want de ene leerlingen durft er ook gewoon veel minder over te vertellen, maar heeft wel alles mee gekregen.	
I-96 Ok. Ik heb nog wat vragen over de huidige situatie hier nu op school rondom het vak godsdienst. Hoe en wanneer is de christelijke identiteit merkbaar voor jou? R2-45 Nou, laatst met de Passion vond ik het zo ie zo heel erg goed merkbaar niet alleen tijdens de voorstelling, maar ook dat ze tijdens ckv daar veel meer mee aan de slag waren. Dat je met je lessen GL daar eigenlijk al naartoe werkt en de werkstukken die zichtbaar in de school staan of hangen, dan is het echt heel erg zichtbaar en de laatste keer dacht ik ook: nu is het ook echt zichtbaar, nu zijn we er echt mee bezig. En met kerst is het bij de ene klas meer zichtbaar dan bij de andere klas, vooraf is het bij de ene al zichtbaarder. En ook tijdens die dag zelf zie je bij de één echt werkvormen en de ander is daar wat losser in. Is het misschien wel aanwezig, maar niet direct zichtbaar. I-97 Maar vooral in de vieringen dus, dan is voor jou de christelijke identiteit van de school te merken. R2-46 ja. Tussendoor met de normen en waarden, maar als ik op een andere school zou werken, dan zou ik het precies hetzelfde doen. Dan zou ik hetzelfde verwachten van de leerling. Dus dan is het voor mij niet méér zichtbaar. I-98 nee... R2-47 Bij de vieringen ja. Bij de opening van de dag heb je ook... maar ik pak nooit een stukje vanuit de bijbel. Ik pak juist die andere stukjes over een gebeurtenis of wat een kind heeft geschreven waar dan nog extra vragen bij staan. Maar ja, dat is voor een kind niet altijd de koppeling met de identiteit van de school. I-99 Nee, omdat die stukjes soms ook meer levensbeschouwelijk zijn. Dus wat breder... R2-48 Ja, dus tijdens een opening zal het bij de ene docent misschien wel zichtbaarder zijn dan bij mij. I-100 Dat hangt dus heel erg af van de persoon? R2-49 Ja, van welk stukje wordt gepakt, stukje vanuit de bijbel geeft al veel sneller iets van de identiteit van school weer dan een wat algemener levensbeschouwelijk stukje. Wat wel in principe dezelfde doelen als dat andere stuk, alleen .... I-101 In een iets andere vorm. R2-50 Ja.	Identiteit van de school
I-102 We hebben net al een aantal dingen genoemd, maar hoe wordt op dit moment invulling gegeven aan de lessen godsdienst? Je hebt net al wat vertelt wat jij doet. Je bent geen docent GL, maar mentor van een klas, waardoor je nu ook godsdienst geeft. R2-51 ja I-103 En dan gebruik je een methode. Gebruik je die iedere les?	Vorm van de lessen GL

R-52 Ja I-104 Dus dat is echt jouw leidraad? R2-53 Ja I-105 En bedenken je daar nog dingen bij of niet of ga je gewoon strak volgens het boekje? R2-54 Soms een tv fragment wat ik bijvoorbeeld zelf heb gezien en wat met het onderwerp te maken heeft en wat je via uitzending gemist erbij kunt halen. Dat pak je er wel eens bij en de extra opdrachten die jij bijvoorbeeld hebt gemaakt en op Shared Files staan kan je erbij pakken. Maar in principe is het boek mijn leidraad en daar kan ik mee uitstappen en als een leerling iets extra's heeft kun je daar veel mee doen. Maar het boek is voor mij echt de leidraad omdat het gewoon ook veel makkelijker is en daar zit een duidelijke lijn in: een stuk verhaal, verleden, heden, eigen vragen, eigen ideeën, ja... waarom zou ik het wiel dan nog een keertje moeten uitvinden? I-106 Ja, van mij hoeft het niet hoor... Voel je jezelf competent om dit te doen? R2-55 Ik voel me wel competent om dit te doen. Alleen als je het echt stukken hebt die dieper gaan over stukjes uit de bijbel dan vind ik mezelf totaal incompetent. I-107 Je schiet qua kennis te kort... R2-56 Ja, dus dan is het wel prettig dat ik vorig jaar 2F had en dit jaar 2D1, dat je uit hetzelfde boek werkt en dat je het van vorig jaar ook nog weet. Dat zeg ik eerlijk, daar ben ik gewoon misschien 'Jantje-gemiddeld' in van de kennis die er hangt. Ik denk wel iets meer dan de meeste volwassenen misschien wel die buiten op straat loopt. Alleen echt de verdiepvingsvraag, daar blijf ik achter. I-108 Maar het in gesprek gaan met leerlingen over levensvragen en dergelijke... R2-57 Ik denk dat dat goed gaat. Ja...	
I-109 Ok. Deze vraag daar hebben we het net eigenlijk ook al over gehad: heeft het vak eenzelfde gewicht als de andere vakken in het curriculum op school? R2-58 Nee.	Huidige positie vak GL
I-110 Daar hebben we het net ook al over gehad... Denk je, is het denkbaar dat dat verandert in de toekomst? R2-59 Het is wel denkbaar. Kijk, aan de ene kant moet het niet uitmaken als je heel veel mensen hebt die het vak geeft. Alleen iedereen doet het wel net op z'n eigen manier, maar als je allemaal uit hetzelfde boek werkt, dan ben je toch met dezelfde stof bezig. Aan de andere kant denk ik dat echt een vakdocent GL daar misschien meer uit kan halen dan wat ik eruit kan halen. Omdat ie echt alleen met het vak bezig is. Ik bedoel, iedereen kan ook een gymles geven,.... Lachen... iedereen kan een spelletje met kinderen doen, maar ja.... I-111 Dat is misschien te vergelijken met gym wat op de basisscholen ook altijd gewoon door de meester of juf voor de	Gewenste positie GL

klas werd ook gewoon gym gegeven, maar dat is de laatste jaren ook veranderd.

R2-60 Dat is zeker veranderd. En niet voor niks.

I-112 precies. Niet voor niks en vroeger werd godsdienst gegeven door de dominee of de pastoor werd er gewoon bijgedaan, maar dat zie je nu verschuiven. Ja, hier op school is er natuurlijk in het verleden voor gekozen dat mentoren dat geven aan hun klas, met hele goede redenen, maar je kan je nog afvragen is dat, werkt dat nog in deze tijd?

R2-61 Ja...

I-113 Maar in jouw ervaring jij hebt zoiets van: het is niet een warm bad waar ik in zwem, maar goed, het lukt mij wel.

R2-62 Ja, kijk het ligt inderdaad niet het dichtst bij mij maar ik kan wel het vak geven, alleen denk ik als ik dan bijvoorbeeld met A. in gesprek ben en A. zo gepassioneerd kan vertellen, dat doe ik niet voor de klas. Dat is wel eens jammer en een gemis misschien voor de kinderen, omdat hij daar als iemand er zo over kan praten, zo makkelijk ja dan is dat veel fijner voor mijn gevoel om daar les van te hebben. Dat je met elkaar in gesprek bent, dan valt dat weg, alleen op de momenten dat je het echt over een stukje uit de bijbel hebt en je kan zo makkelijk allemaal raakvlakken leggen met het hele geloof en met alle verhalen en weet ik veel wat, ja dat is voor een kind een verademing.

I-114 Ja...

R2-63 Dat zou een winst zijn voor het vak.

I-115 Dus om het gewicht van het vak of het vak meer lading te geven zeg je zou het goed zijn als een vakdocent het vak geeft. Of zeg je, nou eigenlijk moet dat niet uitmaken...

R2-64 Het zou niet uit hoeven maken, maar het maakt wel uit denk ik.

I-116 In de praktijk...

R2-65 Ja... maar dat geldt denk ik voor elk vak. Ik bedoel, als ik biologie ga geven, ik heb er echt wel kennis van, maar ik denk dat het anders zou overkomen als iemand daar echt gepassioneerd in is.

I-117 ja...

R2-66 Ik denk dat zeker ook voor een vak als godsdienst, waar wel meer de ruimte ook is, dat dat echt wel, dat daar meer winst in te behalen is. Kijk je kan ook zeggen, joh , ga je meer verdiepen, zorg dat de bijbel in je hoofd zit...

I-118 Dat zou ik je nooit aandoen... (lachen)

R2-67 Nee, maar zorg dat ie erin zit en dan weet je het ook.

I-119 Ja, dan weet je het, dan zit het hier (wijst naar het hoofd). Maar dan zit het nog niet hier (wijst naar het hart) En dat is het verschil.

R2-68 Nee, dan zit het niet in je gevoel nee. Maar ja, dan heb je in ieder geval wel de kennis.

I-120 Ja, dat klopt. Maar goed, je zegt net zelf dat het wel verschil maakt de manier waarop iemand het brengt. Iemand die het met passie brengt, dat komt veel meer over dan...

R2-69 En op het moment bijvoorbeeld dat ze over verschillende godsdiensten.... Tenminste, toen ik niet uit een boek werkte en

het over verschillende godsdiensten had en vergelijkingen, verschillen en dan kon ik echt boos worden, dus dan komt echt de passie naar boven van jongens, denk nou toch eens na. Weet je wel, zo zit het niet in elkaar. Maar ja, als je nu alleen vanuit, niet alleen vanuit het christendom, maar alleen met verhalen vanuit het de bijbel en daar dingetjes aan koppelt van nu, het heden, toekomst en jouw gedachten, dan zit je er toch een beetje in vast en dan is die passie in het gesprek over het verschil is weg.

I-121 ja... Zou er nog meer verbeterd kunnen worden waardoor het vak meer smoel krijgt?

R2-70 Ik ben ervan overtuigd, met alles, dat waar prioriteit wordt gelegd dat dat een verbetering is en op het moment dat je inderdaad zegt van bijvoorbeeld een mentor kan GL les niet geven, dat je blijft zoeken en dat uitstraalt van die les zal gegeven moeten worden. En ik denk dat het dan meer smoel krijgt dan dat het nu heeft. En meer beleving en meer gewicht ook bij het team krijgt om het vak te geven dan wat er nu is. Omdat nu inderdaad snel gezegd wordt, ja die Wi lessen, Engelse lessen, gymlessen, het is allemaal belangrijk en die moeten wel gegeven worden, dus dan halen we Jerome van die klas af en dan gaat ie gym geven. Ja, dat kan allemaal wel, maar wie gaat dan dat lesje godsdienst geven? En op het moment dat je daar denk ik altijd maar vanaf zal blijven snoepen, dan zal het nooit de prioriteit/smoel krijgen die het nodig heeft. Dus ja, je moet wel de prioriteit voor het vak hoog leggen. En dan krijgt het denk ik ook meer smoel, meer prioriteit, meer aandacht.

I-122 En kan je dan ook nog denken aan het waarderen? Nu wordt er een cijfer gegeven tussen de 6 en 8, op een manier dat vaak een beetje natte vinger werk, die doet goed mee in de les. Zie jij het voor je dat dat gaat veranderen, zodat je net als voor elk vak gewoon cijfers geeft? Waardoor er ook wel eens een onvoldoende kan staan op het rapport, waar je natuurlijk niet vanuit gaat...

R2-71 Maar dat is al het gekke, want sommigen vullen geen cijfer in omdat je geen cijfer in hoeft te vullen. En ik vulde wel een cijfer in omdat ik voor thuis duidelijk wilde maken van joh, zo en zo gaat het. Niet alleen voor kennis maar ook participatie... Maar daar verschilt het dus al. Daar verschilt het al in het team. De een zegt het hoeft niet, de ander zegt het moet wel. Nou ja... dat die onduidelijkheid er al is, geeft al een hoop aan. Maar...

I-123 Als jij een keus zou moeten maken, waar zou jij, waar jou jij voor staan. In ieder geval voor duidelijkheid... Dat zo ie zo...

R2-72 Je bedoelt qua cijfer of?

I-124 Qua cijfer wel of niet of alleen een izzic in de onderbouw natuurlijk... eh... of het laten zoals het nu is. Je geeft een cijfer tussen de 6 en de 8. Maar ik geef nu natuurlijk les in de bovenbouw waar ik ze werkstukken laat maken, waar ik ze ook toetsen geef, kennis toets... Ja, als ik nu mn cijfer invoer, een leerling heeft en 5,5 gehaald, dan moet ik nu een 6 invullen eigenlijk. Of een leerling heeft een 9 gehaald, dan moet ik een 8 invullen. Dat is nu in principe de afspraak.

R2-73 Ja, maar dat is eigenlijk de vraag aan school: wat willen wij? Willen wij ze gaan toetsen op kennis, willen wij ze gaan aftoetsen op werkstukken... wat willen wij eigenlijk? Kijk ik vind die cijfers interessant om aan de leerling te laten zien om te kijken hoe jij in het vak staat. Of hoe jij ermee bezig bent en hoe jij je laat horen. En eigenlijk kunnen ze zelf die koppeling ook wel maken, want ze kijken op het rapport en ze zien bij de ene een acht staan en bij de ander een zes, en dan maken ze zelf de koppeling van ja maar die zie ik niet vaak meedoen... En je hoort dan wel eens gekscherend de volgende les van ik ga me nu even laten horen ofzo, weet je wel... Dus nou ja, die cijfers maakt dus ook wel iets duidelijk. Misschien verplicht je ze wel om iets van zich te laten horen, terwijl je dat niet zo wil, maar wel actief ermee bezig zijn ja. Ik vind het lastig, moet je dat... Ik doe wel eens zo'n toetsje om ze zelf even scherp te zetten. En niet omdat ik denk ik ga elke keer een toetsje doen. Das gewoon ik heb die aanwezigheid, die gesprekken juist gemist. Nou, dan ga ik het maar zo toetsen en dat zeg ik dan ook tegen de klas. Meer om ermee bezig te zijn. I-125 Dus je zou ze ook een keer in de zoveel tijd gewoon feedback kunnen geven. Hoe zij in jouw opzicht bezig zijn in de les. R2-74 Ja... I-126 Maar dan gewoon met een stukje tekst bij wijze van... R2-75 Ja, zou kunnen. I-127 Dus dan hoeft het helemaal niet op het rapport genoemd te worden. R2-76 Nee... Alleen elke periode voor elke leerling een apart stukje te schrijven... I-128 Ja, das best een klus... en zeker als je een 1-uurs vak geeft... R2-77 ja... Je doet het omdat je een soort terugkoppeling wil voor ouders en de leerling zelf. Je krijgt het gesprekje toch wel, want ze gaan de verschillen vragen. Dan kan je het misschien in vier zinnen uitleggen en dat kost minder tijd dan dat je het op moet schrijven. Dus... I-129 Dus jij zegt: wel een waardering geven op het rapport, zodat er duidelijkheid is in de vorm van een cijfer R2-73 Het kan ook een v/g/m zijn... I-130 ... of een letter. Maar in principe wel tussen de 6 en de 8. R2-74 Ik vind, een S. (leerling) als ik het heb over het christendom en die jongen weet alles... ja als een kind een... maar dan ga ik het wel vergelijken met Wiskunde of Engels... als iemand daar alles van weet krijgt ie ook een 10. I-131 ja... Dat maakt het vak Godsdienst bijzonder in dat opzicht dat het niet alleen maar gaat over die kennis. Tenminste dat hadden we net vastgesteld. R2-75 Ja...	
I-132 Ok, ik ben er doorheen. Wil je zelf nog wat toevoegen? R2-76 Nee... ja... het was voor mij interessant om deze vraag te krijgen omdat je er zelf ook weer over na gaat denken. Ik denk	Gewenste positie GL

wel dat ik meer duidelijkheid daarin zou willen van hoe staan we als school nou in en hoe willen we het hebben. I-133 En hoe belangrijk vinden we het nou eigenlijk... R2-77 Ja... gewoon prioriteiten leggen. We hebben het vak niet voor niks staan. We hebben het vak volgens mij niet staan om op te vullen, het heeft echt een plek, maar we moeten wel weten hoe we die plek in moeten vullen. En dan kan je volgens mij, ik als 'godsdiensdyslect' kan je het wel goed doen. Alleen, ja... pak de middelen die je gegeven worden. Pak dat boek en ga uit het boek werken... Dat is gewoon mijn leidraad, mijn houvast. Mensen om mij heen, jij en A., dat is mijn houvast voor het vak maar pak dat wel vast. Er komen dingen uit die ik niet had bedacht om dat zo te doen, maar er komen dus ook uitkomsten uit die je zelf niet had verwacht. I-134 Ok, bedankt.	

Bijlage VIII: Analyse van interview met respondent 3

I-135 Wat is volgens u het belang van dit vak op school? R3-1 Ik denk dat heel veel van wat er in de maatschappij gebeurt, en dan met name de onrust, ergens wel roots heeft verschillen van overtuigingen en ik denk dat het uitermate belangrijk is dat de jeugd leert dat het allemaal een achtergrond heeft en het een is niet perse beter dan het ander maar de mensen geloven dat wel en dat levert soms discussies op die dan niet meer met woorden kunnen beslechten ... dat is 1. En 2 als je kijkt naar de manier waarop onze samenleving in elkaar steekt dan kun je toch niet ontkennen dat daar christelijke wortels in zitten en het ontchristelijken in Nederland of überhaupt .. van deze wereld dat vind je ook terug in de manier waarop de samenleving wordt steeds dominanter en wij worden steeds minder ..christelijke .... Dus wij komen ergens vandaan en gaan ergens naar toe en als je dus mee wilt denken en mee wilt werken aan het vormgeven van die beweging dan zul je toch moeten weten waar het vandaan komt. Zonder in alle diepgaande theologische ideeën .. dat is een andere discussie I-136 dus voor u komt het neer op, voor jou, dat je kennis hebt zodat je op een goede harmonieuze manier kunt samenleven? R3-2 Ja I-137 Dat is wat zij leren bij het vak godsdienst/levensbeschouwing? R3-3 Ja die die twee gaan hand in hand	Belang van het vak
I-138 Wat zou leerling dan kunnen leren bij het vak? R3-4 Van de grote geloofsstromingen van de essentie. I-139 De kern waar het om draait? R3-5 De kern waar het om draait en dat op een manier waarop er niet geoordeeld of gewaardeerd wordt dat de ene stroming beter is dan de ander, maar dat ze wel de essentie en de verschillen begrijpen. I-140 Maar zo objectief mogelijk. R3-6 Ja dat zeg ik met pijn in mijn hart omdat ik dominant christelijk ben.... Maar in een multiculti samenleving is het belangrijk dat zij dat allemaal meekrijgen. I-141 Dat zet u het gevoel erbij zet u even aan de kant R3-7 Ja I-142 Want? R3-8 Omdat ik voed mijn zoon zelf ook christelijk op..... maar ik vind het juist ook belangrijk dat hij ook snapt dat hij niet ineens gaat roepen van ja maar dit is de norm zonder dat hij zeg maar enig besef heeft dat andere mensen met andere normen opgroeien en daar kun je hooguit een mening over hebben maar ze worden wel zo opgevoed .. van de wereld heeft een islamitisch geloof dat kun je ook niet negeren je kunt er alleen ... maar je kunt het niet negeren. I-143 Nee dat lukt niet meer R3-9 en dat geldt bij meerdere stroming waarvan ik denk, nou	Vorm van de les

ik ben zelf in Azië geweest en als je ziet hoe mensen daar het hindoeïsme omgaan dat vind ik prachtig op te zien hoe ... mensen dat kunnen beleven en dat zij wel dingen waarvan ik denk dat moeten die kids meekrijgen.	
I-144 Oke. Er zijn verschillende manieren om het vak te geven, verschillende visies daarop en vanuit de literatuur zijn eigenlijk drie hoofdvisies te halen en die heb ik ook even op blaadjes gezet. Er is de teaching in religion en daarbij wordt vooral het geloof overgedragen er is de teaching about religion, dat is voornamelijk overdracht van kennis over de verschillende godsdiensten en levensbeschouwing en teaching from religion, leerlingen leren om te gaan met levensvragen en proberen passende eigen antwoorden te geven. Als u deze , je deze drie ziet liggen welke zou dan de voorkeur hebben of welke combinatie? Dat kan natuurlijk ook. R3-10 Ik denk dat teaching about religion de primaire zou moeten zijn en dit doe je maar in de kerk, teaching in dat is jouw eigen keuze en het leren omgaan met levensvragen volgens mij is dat het verschil tussen godsdienst en levensbeschouwing. I-145 oke. dus voornamelijk de teaching about religion met in combinatie met deze. R3-11 Dat is uiteindelijk waar het omgaat zonder een fundament van kennis hoe je geen vragen te beantwoorden. Hoe je geen vragen te stellen. I-146 Dus je hebt de kennis wel nodig om verder te komen. R3-12 Deze twee behoren wel in elkaars verlengde.	Visie op het vak
Hoe zou het vak genoemd moeten worden? Gd of Ib of een combinatie? R3-13 Ik zou voor de combinatie gaan. I-147 En waarom? R3-14 Eh,.. nou zoals ik zeg, je moet een bepaalde basis hebben om van daaruit die antwoorden te kunnen genereren. En die basis voor de een anders als voor de ander, maar ze moeten allebei het proces door om uiteindelijk te komen tot een eigen antwoord. Eh... en daarin kunnen ze elkaar wel helpen als ze van elkaars achtergrond weten. I-148 Dan kunnen ze ook leren van elkaar... R3-15 Ja. Ik denk dat het absoluut een verrijking zou kunnen zijn. I-149 Ok en dan ga je uit van de leerling die in de klas zit...speelt dan de christelijke identiteit van de school ook nog mee in de benaming van het vak? R3-16 Eh... nou dat mag, maar dat zou van mij niet hoeven. Het is geen noodzaak ofzo. Ik zie dat niet. Er zijn misschien puristen die dat wel willen, maar... ik heb zelf heb ik dat niet zo. I-150 Nee, je kunt uitgaan van de school is christelijk, dus heet het vak godsdienst en dus krijgen ze alleen de christelijke identiteit mee. Dat is een keuze die je maakt. Je kunt ook zeggen	Naam van het vak

ik kijk naar wat zit er in mijn klas en daar pas ik mijn vak op aan. Dat zijn twee verschillende manieren. R3-17 Nou, ik kom zelf uit zo'n christelijke school en eh... en ik vind het tot op de dag van vandaag nog steeds jammer dat zeg maar al die andere leren later pas in mijn leven kwamen. Ik had het heel fijn gevonden als er toendertijd al iets over gezegd was. En dat je dan het een wat meer in de schijnwerpers zet omdat je zelf die signatuur hebt, daar heb ik dan persoonlijk geen moeite mee. I-151 Nee. R3-18 Maar juist ook omdat deze school uniek is in zijn soort, zou ik het jammer vinden als mensen zouden afhaken vanwege de christelijke signatuur die dan de overhand zou krijgen. Het is omwille van de kids. I-152 Het gaat om de aangeboden zorg hier op school... R3-19 Ja, ja... en dat je dat doet vanuit een christelijke perspectief en dat je daar liefde en eh... zorg voor elkaar centraal in zet, dat allemaal waar maar dat heeft te maken met de organisatie en identiteit van de school. Maar op het moment dat je kinderen les gaat geven, onderricht gaat geven in levensbeschouwelijke vraagstukken, dan hoort dat stukje er wel gewoon bij. Vind ik...	
Zou het vak gl eenzelfde status even belangrijk moeten zijn als vakken als ne, wi, ec, bi R3-20 Ja, vind ik wel. Absoluut I-153 En waarom R3-21 Het feit dat je kan rekenen en lezen en dat soort dingen is natuurlijk uitermate belangrijk voor het dagelijks functioneren, maar veel van de ellende die we op straat tegenkomen komt voort uit het elkaar niet begrijpen. Dus om zeg maar deel te nemen op een goede manier in het sociaal verkeer hoort er zeg maar een soort sociale vaardigheid bij die nu op scholen heel vaak weinig aandacht krijgt. In ieder geval duidelijk minder dan lezen en rekenen. I-154 Ja R3-22 Dus wat mij betreft hoort het gewoon op 1 lijn. I-155 En wat is dan het verschil met... nou we bieden hier in de 1e klas het vak sova natuurlijk aan, sociale vaardigheden, wat is dan het verschil tussen sova en gd? R3-23 Bij sova is het denk ik meer de techniek van hoe voer je een gesprek, hoe geef je een hand, hoe kom je ergens binnen, maar de manier waarop. Terwijl lb die diepere laag is... eh... hoe ga ik dat uitleggen... I-156 Ja, het is ook lastig... R3-24 Zeg maar rekenen is je leert optellen en aftrekken en allerlei andere bewerkingen, maar daar heb je geen fluit aan als je het buiten niet kan toepassen. Dus je moet weten wanneer je moet optellen of aftrekken en dat is volgens mij ook het verschil tussen sova en lb...waarbij sova meer het maken van de sommetjes is, maar het snappen in de praktijk van wanneer moet ik nou optellen of aftrekken of het schakelen tussen	Positie van het vak

Nederlands en Engels van he ik heb ineens een Engels woord in een Nederlandse zin... o dat is normaal hier, dat zie ik dan toch meer als levensbeschouwing.	
R3-25 Ik vind Levensbeschouwing geloof ik toch prettiger dan godsdienst. Ik weet niet waarom. I-157 Dat komt nu ineens boven... R3-26 Ja. I-158 Dat kan... Dus misschien toch maar gewoon levensbeschouwing? R3-27 Ja misschien wel ja. I-159 Ja, misschien dat het ook gewoon meer aanspreekt als je als leerling in de klas komt en je bent niet opgevoed met God of wat dan ook... R3-28 Ja het zit er inderdaad in het woordje God... Want er zijn natuurlijk ook religies die hebben helemaal geen God of hebben er een heleboel en dan haal je de lading ervan af. En het gaat erom wat jij ermee doet.	Naam van het vak
I-160 Zou het vak een examenstatus kunnen moeten krijgen? R3-29 Eh... vanuit de vorige redentie: ja. Als je het net zo belangrijk wilt maken... I-161 Nou ja, dat is een manier natuurlijk he om een vak neer te zetten, maar vanuit het oogpunt van de leerlingen misschien wel van ja als ik er geen examen in hoeft te doen, is het niet belangrijk. R3-30 Ja, en het is hartstikke belangrijk. Want het is toch het begrip van hoe zit de wereld in elkaar. Het heeft zelfs met geschiedenis en aardrijkskunde raakvlakken...	Positie van het vak
I-162 Ok ik heb wat vragen over hoe het vak, nog steeds in het algemeen, hoe het vorm zou moeten krijgen. Welke aspecten zijn onmisbaar in een les. En dat gaat dan heel breed. Dat gaat van wie het vak geeft of de omstandigheden of de groepsgrootte of het aantal uur of de inhoud, waar moet het... moet de bijbel in ieder geval aanwezig zijn of niet of ... dus heel breed, maar welke aspecten denk je zijn onmisbaar? R3-31 De eerste twee woorden die bij me boven komen zijn veiligheid en respect. Eh... Iemand moet gewoon uit kunnen komen voor hetgene wat ie gelooft. Ook al gaat de ander ervan stuiten, dan stuitert ie maar even buiten de deur. Maar je hebt het op z'n minst te respecteren. Eh... en ik denk dat school niet de plek is waar je mensen zou moeten overtuigen van dit is beter of dat is beter of je moet je aansluiten bij... Nee... En degene die het geeft moet die integriteit dus wel naar voren kunnen brengen. En dat ook aankunnen. Ik weet dat de vorige mentor die heeft in het eerste jaar gd gegeven, daar lag het accent op christelijk geloof. Daar werd ook gebeden en dat soort dingen... De huidige mentor is niet gelovig en je ziet de aandacht voor het vak ook als sneeuw voor de zon verdwijnen. I-163 Ja	Vorm van de les

R3-32 Dus je moet er blijkbaar als docent wel affiniteit mee hebben om het te kunnen geven. I-164 Ja... of in ieder geval op een boeiende manier, dat er wat blijft hangen. R3-33 Ja en maak er dan alsjeblieft geen verhaal van, van 2000 jaar geleden, 'toen liep er iemand over straat'. Dat spreekt die jeugd toch niet aan. Je hebt nu die boekjes van de 'Torrie van mattie'... Helemaal super. Dat is een van de weinige boekjes die hij (zoon) gelezen heeft trouwens. I-165 Ja en een voorbeeld als de Passion is ook een manier om iets heel anders te brengen. R3-34 Ja ook een hele goede manier. Dus aansluiten bij vandaag. I-166 Ja, dus in een les moet niet alleen de oude verhalen vertellen, maar juist een koppeling maken naar je eigen leven. R3-35 Ja, dus de basisprincipes waar gaat het nou over, wat is nou eigenlijk de kern van het verhaal... gekoppeld aan de moderne tijd. I-167 Ja... ja... Binnen de lessen wordt een bepaalde mate van kennis bijgebracht en een bepaalde mate van vaardigheden. Moet daar een balans in liggen of staat het een boven het ander? R3-36 Nee... Maar op het moment dat iemand gevraagd wordt iets te doen wat niet bij zijn eigen geloof hoort en die knaap zegt dan van joh ik heb hier geen zin in, dan moet dat wel kunnen. I-168 Welke kennis en vaardigheden zouden leerlingen moeten leren? R3-37 Eh... uiteindelijk komt het neer op wat het betekent om geloofsstroom x aan te hangen. Hoe ziet nou een dag van een islamiet eruit... die bid een aantal keren en die bid op een bepaalde manier en dat is belangrijk om te weten. Christenen bidden op hun eigen manier, Hindoes hebben weer meer de tempelgang... zo hebben ze allemaal wel hun ding. En als je zeg maar vanuit die dag redeneert, dan komt vanzelf wel boven water waarom dat dan zo is. En dat is dan het fundament waar het allemaal op rust. I-169 Dus zover zou de kennis moeten gaan? R3-38 Ja. Dat denk ik wel I-170 Op welke manier zouden de leerlingen getoetst kunnen worden bij dit vak? R3-39 Ja, hopeloos ingewikkeld... Eh... nou misschien wel een praktijkopdracht of het schrijven van een of het maken van een werkstuk waarbij ze een aspect verdiepen en dan over geloven van hoe gaan de verschillende geloven om met... I-171 Met bijvoorbeeld het huwelijk of bidden... R3-40 Bijvoorbeeld, seks voor of na het huwelijk... noem ze maar op, verslaving I-172 Homoseksualiteit... R3-41 Ja, thema's zat te bedenken... I-173 Ja, dat is zeker. R3-42 Juist het identificeren van de verschillen. Waar komt het vandaan? Daarmee kun je denk ik wat diepgang creëren en dwing je ze ook om iets verder te gaan dan de eerste	

webpagina... I-174 Ok, dus toetsen met vooral werkstukken en opdrachten... R3-43 Praktische opdrachten ja. Geloof niet dat het nou een heel theoretisch vak moet zijn. I-175 Dus ook gewoon lekker bezig zijn in de les? R3-44 Ja.	
I-176 Op welke manier wordt nu invulling gegeven aan de lessen gd? R3-45 Ja, heel dun. Als er tijd over is... I-177 En het hangt dus ook heel erg af van wie het vak geeft? R3-46 Ja. I-178 En dat is terug te merken bij je zoon, dat verschil? R3-47 Ja, daarom noem ik ook zijn mentoren... vorig jaar bij die mentor nam er echt de tijd voor, besteedde er aandacht aan. En dan kwam ie ook wel eens terug met we hebben dit of dat gedaan met Godsdienst. Zeg maar.. in de voorbereiding op dit gesprek heb ik gevraagd hoe zit het dan dit jaar? En toen zei ie ja, meestal hebben we het over andere dingen enne... o ja.. ja de tijd is op, dus laat maar. Dus dan staat het minder op de radar. I-179 Enne... heeft het vak dezelfde status als de overige vakken op school? R3-48 Nee, nu niet.	Huidige positie van het vak
I-180 Is het denkbaar dat het verandert in de toekomst? R3-49 Ja, waar een wil is, is een weg. Als jullie met z'n alle zeggen dat gaan we eens veranderen, dan verandert het. I-181 Zou het moeten denk je? R3-50 Ja, dat vind ik wel. Juist omdat je op school de mogelijkheid hebt om kinderen iets mee te geven zodat ze de maatschappij beter gaan snappen. En eh... dat stukje vind ik een beetje onderbelicht. En dat is geen verwijt aan de school, maar gewoon een nuchtere constatering dat op een of andere manier in al onze drang naar het naar leren... dat we dat element niet zo goed over de Bühne krijgen, terwijl er toch legio vakken zijn waar je aandacht aan zou kunnen besteden. I-182 Ja R3-51 Maar op een of andere manier loopt dat toch niet. En dat zou ik graag veranderen... Maar goed de inspectie zal er wel geen geld voor hebben, dus er gebeurt niks. Ik ben realist genoeg.	Gewenste positie van het vak
I-183 Op wat voor manier zou het vak meer in de lift kunnen komen? R3-52 als ik het voorbeeld neem bij onze eigen kerk daar liepen de jongeren weg, compleet in lijn met de rest van de maatschappij... Toen hebben we de koppen bij elkaar gestoken en hebben er vier gezegd dit gaat ons niet gebeuren. We gaan die gasten allemaal terugtrekken. En die doen dus om de andere week hebben ze een thema een maatschappelijk thema wat die kids aanspreekt en daar babbelen ze dan gewoon anderhalf of twee uur over met elkaar. En die groep die groeit met de week,	Gewenste positie van het vak

gewoon dat je bij jezelf denkt... ok 1 lokaal is te klein, hoe krijgen we hier een 2e lokaal. Een groter lokaal. I-184 Dus het moet een relevant onderwerp zijn. R3-53 Een voor de jongeren relevant thema. En er zijn er zat want ze zijn nu goed een jaar bezig en ze hebben al meer dan 30 van die dingen gehad en die groep blijft groeien en blijft enthousiast. Die gasten komen ook heel dicht bij elkaar. En dat maakt dat ze dan ook buiten de kerk elkaar opzoeken en volgens mij gaat het dan continuïteit krijgen. En gewoon over hele praktische dingen als seksualiteit... I-185 Dus vooral daarin investeren in de inhoud van de lessen en dan kan het vak een belangrijkere plek krijgen op school... R3-54 Ja.	

Bijlage IX: Analyse met belangrijke aspecten in lessen GL

Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3	Respondent 4	Respondent 5	Respondent 6
Verschillende tradities	Nadenken	Veiligheid in de klas	Actieve leerlingen	Authentiek docent	Actualiteit
Verhalen echtheid geven	Vertellen aan elkaar	Respect voor elkaars mening	Respect voor andere overtuigingen	Veilige klimaat	Leerlingen aan het woord
Koppeling van verhalen naar eigen leven	bezinning	Aansluiting bij actualiteit	Kennis over godsdiensten	Actualiteit	Discussie
			Nadenken	Koppeling met eigen leefwereld	Presentaties
			Leren communiceren	Aanspreken van betekenislaag	overdenkingen
				Kennis: er is meer dan alleen de materiele kant	